

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI**

**EKOTURİZM FAALİYETLERİNDE HİZMET VEREN TURİST
REHBERLERİNİN PERFORMANSININ ZİYARETÇİLERİN
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DAVRANIŞINA ETKİSİ: KARADENİZ
BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

HEDİYE GÜRSOY

BALIKESİR, 2025

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

EKOTURİZM FAALİYETLERİNDE HİZMET VEREN TURİST
REHBERLERİNİN PERFORMANSININ ZİYARETÇİLERİN
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DAVRANIŞINA ETKİSİ: KARADENİZ
BÖLGESİ ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

HEDİYE GÜR SOY

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. SEBAHATTİN KARAMAN

BALIKESİR, 2025

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında 201912526009 numaralı Hediye GÜRSOY'ın hazırladığı “**Ekoturizm Faaliyetlerinde Hizmet Veren Turist Rehberlerinin Performansının Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışına Etkisi: Karadeniz Bölgesi Örneği**” konulu DOKTORA tezi ile ilgili savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 12/06/2025 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRİLGİ/ OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Yusuf AYMANKUY

İmza:.....

Üye (Danışman): Prof. Dr. Sebahattin KARAMAN

İmza:.....

Üye: Prof. Dr. Özlem KÖROĞLU

İmza:.....

Üye: Prof. Dr. Aybeniz AR

İmza:.....

Üye: Doç. Dr. Erdem TEMELOĞLU

İmza:.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

.../.../2025

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Orkun BAYRAM

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.../.../2025

Hediye GÜRSOY

ÖNSÖZ

Günümüzde turizm olgusu, yalnızca ekonomik bir faaliyet olmaktan çıkıp çevresel ve kültürel sorumluluklarla şekillenen çok boyutlu bir alana dönüşmüştür. Bu dönüşümün en dikkat çekici yansımalarından biri olan ekoturizm, doğayla uyumlu, yerel değerlere duyarlı ve sürdürülebilir bir yaklaşımı beraberinde getirmektedir. Bu çalışma, söz konusu dönüşümün sahadaki yansımalarını anlamaya yönelik bir çabanın ürünüdür. Ancak bir tez çalışması, yalnızca bilimsel bir sürecin değil aynı zamanda karşılıklı emeğin, desteğin ve paylaşımın da sonucudur. Bu süreçte katkılarını esirgemeyen pek çok kişiye teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Öncelikle, çalışmam boyunca bilgi birikimi, rehberliği ve yapıcı eleştirileriyle bana yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Sebahattin KARAMAN'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Sürecin her aşamasında değerli katkılarıyla tezime yön veren Tez İzleme Komitesi üyeleri Prof. Dr. Özlem KÖROĞLU ve Prof. Dr. Yusuf AYMANKUY'a teşekkür ederim. Doktora eğitimim süresince düşünsel gelişimime katkı sağlayan, akademik bakış açımı şekillendirmeme yardımcı olan tüm hocalarıma da şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca bu sürecin manevi yükünü omuzlayan, sabır ve destekleriyle her zaman yanımda olan sevgili anneme, varlıklarıyla moral kaynağım olan kardeşlerime ve her daim desteğini hissettiren yakın çevreme şükranlarımı ifade etmek isterim.

Bu çalışma, sadece bir akademik sorumluluğun yerine getirilmesi değil, aynı zamanda uzun bir öğrencilik yolculuğunun sonudur. Ancak bu son, bilime ve topluma katkı sağlamak için atılacak yeni adımların başlangıcıdır. Son teşekkürümü kendime ederken, bu çalışmanın ekoturizm, rehberlik ve sürdürülebilir turizm alanlarına katkı sağlayarak gelecekteki araştırmalar için bir referans olmasını temenni ediyorum.

BALIKESİR, 2025

HEDİYE GÜRSOY

ÖZET

EKOTURİZM FAALİYETLERİNDE HİZMET VEREN TURİST REHBERLERİNİN PERFORMANSININ ZİYARETÇİLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DAVRANIŞINA ETKİSİ: KARADENİZ BÖLGESİ ÖRNEĞİ

GÜRSOY, Hediye

Doktora, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sebahattin KARAMAN

2025, 145 Sayfa

Günümüzde turizm sektörünün büyüyen yapısı, doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki baskıyı artırmakta; bu durum, sürdürülebilir turizm yaklaşımlarının önemini her geçen gün daha da artırmaktadır. Bu bağlamda ekoturizm hem çevresel korumayı önceleyen hem de yerel topluluklara ekonomik fayda sağlayan bir turizm türü olarak öne çıkmaktadır. Ekoturizmin temel ilkeleri arasında doğal alanlara yapılan sorumlu ziyaretler, çevresel ve kültürel farkındalık yaratılması, kaynakların korunması ve yerel halkın refahına katkı sağlanması yer almaktadır. Ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir şekilde yürütülebilmesi, yalnızca altyapı ve yönetim politikalarına değil, aynı zamanda bu süreçte aktif rol oynayan bireylerin davranışlarına da bağlıdır. Bu noktada, turist rehberleri, ziyaretçilerle doğrudan iletişim kurarak bilgi aktaran, yönlendirme yapan ve çevresel farkındalık oluşturan kilit aktörler arasında yer almaktadır. Rehberlerin bilgi düzeyi, iletişim becerisi ve çevreci tutumu, ziyaretçilerin doğaya olan yaklaşımlarını şekillendirebilmekte ve sürdürülebilirlik odaklı davranışların benimsenmesinde önemli rol oynamaktadır. Ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışları, doğaya zarar vermeme, atık yönetimi, yerel ürünleri tercih etme, biyoçeşitliliğe saygı gösterme gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu tür davranışların gelişmesinde çevresel eğitimin ve doğrudan deneyimlerin etkili olduğu bilinmektedir. Turist rehberlerinin sunduğu bilgilendirici ve bilinçlendirici rehberlik hizmetleri, ziyaretçilerin bu tür davranışları benimsemelerinde doğrudan etkili olabilmektedir.

Bu tez çalışması, ekoturizm alanında hizmet veren turist rehberlerinin performansının, ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışları üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın uygulama alanı olarak Türkiye'nin doğal ve kültürel çeşitliliğiyle dikkat çeken Karadeniz Bölgesi seçilmiştir. Çalışma, nicel araştırma yöntemine dayalı olarak kurgulanmış ve veri toplama aracı olarak yapılandırılmış bir anket formu kullanılmıştır. Anket, 400 katılımcıya uygulanmış ve veriler SPSS ve PROCESS Macro eklentisi ile analiz edilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri, ekoturizm turlarına katılım düzeyleri ve rehberlik deneyimleri detaylı biçimde değerlendirilmiştir.

Analiz bulguları, turist rehberi performansının ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönde ve yüksek düzeyde etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca turist rehberi performansı ile ziyaretçi memnuniyeti ve deneyimi arasında da güçlü ilişkiler bulunmuştur. Aracılık etkisi analizinde, ziyaretçi memnuniyetinin sürdürülebilirlik davranışı üzerindeki etkisinde rehber performansının kısmi aracı rol oynadığı tespit edilmiştir. Demografik değişkenler bağlamında yaş, meslek ve rehberli tur katılım sıklığı değişkenlerinin anlamlı farklar yarattığı belirlenmiştir. Özellikle 29-39 yaş arası bireylerin sürdürülebilirlik davranışları daha yüksek düzeyde ortaya çıkmış; rehberli tura katılım sıklığı arttıkça da sürdürülebilirlik eğilimlerinin anlamlı biçimde arttığı gözlemlenmiştir. Elde edilen bulgular, ekoturizmde sürdürülebilir davranışların gelişiminde turist rehberlerinin performansının doğrudan belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Rehberlerin bilgi sunma, çevresel farkındalık kazandırma, kültürel arabuluculuk yapma ve sorumlu turizm davranışlarını modelleme gibi işlevleri, ekoturizm deneyiminin niteliğini yükseltmektedir. Bu çerçevede, sürdürülebilir turizm politikalarının uygulanmasında rehber eğitiminin güçlendirilmesi ve performans ölçütlerinin bu doğrultuda yapılandırılması önerilmektedir. Bu çalışma, sürdürülebilir turizm politikalarının yerel düzeyde uygulanmasına katkı sağlamayı ve turist rehberliğinin çevresel etkilerini daha görünür kılmayı amaçlayan araştırmalara zemin oluşturmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, Sürdürülebilirlik Davranışı, Turist Rehberi, Performans, Ziyaretçi Deneyimi.

ABSTRACT

THE EFFECT OF THE PERFORMANCE OF TOURIST GUIDES PROVIDING SERVICES IN ECOTOURISM ACTIVITIES ON THE SUSTAINABILITY BEHAVIOR OF VISITORS: THE CASE OF THE BLACK SEA REGION

GÜRSOY, Hediye

PhD, Department of Tourism Management

Thesis Advisor: Prof. Dr. Sebahattin KARAMAN

2025, 145 Page

The growing structure of the tourism sector today increasingly places pressure on natural and cultural resources, thereby highlighting the growing importance of sustainable tourism approaches. In this context, ecotourism emerges as a form of tourism that not only prioritizes environmental conservation but also provides economic benefits to local communities. The fundamental principles of ecotourism include responsible visits to natural areas, the promotion of environmental and cultural awareness, the conservation of resources, and contributions to the well-being of local populations. For ecotourism activities to be carried out sustainably, it is not only the infrastructure and management policies that matter but also the behaviors of individuals who actively participate in the process. At this point, tour guides play a critical role as key actors who directly interact with visitors, convey information, provide guidance, and foster environmental awareness. The knowledge level, communication skills, and environmentally conscious attitudes of guides can shape visitors' approaches to nature and play a significant role in encouraging the adoption of sustainability-oriented behaviors. Visitors' sustainable behaviors can manifest in various forms, such as avoiding harm to the environment, managing waste properly, choosing local products, and showing respect for biodiversity. It is well established that environmental education and direct experiences are influential in the development of such behaviors. The informative and awareness-raising guidance services provided by tourist guides can have a direct impact on visitors' adoption of these behaviors.

This thesis aims to examine the impact of the performance of tourist guides operating in the field of ecotourism on visitors' sustainability-related behaviors. The Black Sea Region of Turkey, which stands out for its natural and cultural diversity, has been selected as the research area. The study was designed based on a quantitative research method, and a structured questionnaire was used as the data collection tool. The survey was administered to 400 participants, and the data were analyzed using SPSS and the PROCESS Macro extension. Participants' demographic characteristics, levels of participation in ecotourism tours, and experiences with tour guiding services were evaluated in detail.

The analysis findings show that tour guide performance has a statistically significant, positive and high level effect on visitors' sustainability behaviors. In addition, strong relationships were found between tour guide performance and visitor satisfaction and experience. In the mediation effect analysis, it was determined that guide performance played a partial mediating role in the effect of visitor satisfaction on sustainability behavior. In the context of demographic variables, it was determined that age, occupation and guided tour participation frequency variables created significant differences. In particular, sustainability behaviors of individuals between the ages of 29-39 were higher; It has been observed that as the frequency of participation in guided tours increases, sustainability tendencies increase significantly. The findings reveal that the performance of tourist guides is a direct determinant in the development of sustainable behaviors in ecotourism. The functions of guides such as providing information, raising environmental awareness, acting as cultural mediators and modeling responsible tourism behaviors increase the quality of the ecotourism experience. In this context, it is recommended that guide training be strengthened in the implementation of sustainable tourism policies and that performance criteria be structured accordingly. This study aims to contribute to the implementation of sustainable tourism policies at the local level and to form the basis for research that aims to make the environmental impacts of tourist guiding more visible.

Keywords: Ecotourism, Sustainability Behavior, Tourist Guide, Performance, Visitor Experience.

*Hayatım boyunca bana rehberlik eden, doğruyu aramayı ve inançla çalışmayı
öğreten canım babama...
Onun sessiz desteği, bu yolculuğun en güçlü dayanağıydı.*

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	ix
ÇİZELGELER LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	2
1.2. Amaç	3
1.3. Önem	4
1.4. Varsayımlar	5
1.5. Sınırlılıklar	5
1.6. Tanımlar	6
2. İLGİLİ ALANYAZIN	8
2.1. Kuramsal Çerçeve	8
2.1.1. Sürdürülebilirlik	8
2.1.1.1. Sürdürülebilirlik Kavramı	10
2.1.1.2. Sürdürülebilir Kalkınma.....	10
2.1.1.3. Sürdürülebilirlik Yaklaşımları ve Turizm ile İlişkisi	11
2.1.1.3.1. Çevresel Sürdürülebilirlik ve Turizm.....	12
2.1.1.3.2. Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik ve Turizm	13
2.1.1.3.3. Ekonomik Sürdürülebilirlik ve Turizm	14
2.1.2. Sürdürülebilir Turizm.....	15
2.1.3. Sürdürülebilir Turizm için Ekoturizm.....	16
2.1.3.1. Ekoturizmin Tanımı	17
2.1.3.2. Ekoturizmin Amaç ve İlkeleri	19
2.1.3.3. Ekoturizm: Faaliyet ve Türleri	20
2.1.3.4. Ekoturizmin Bileşenleri.....	21
2.1.3.4.1. Faaliyetin Yeri: Eko-Destinasyon	22
2.1.3.4.2. Yerel Halk	24

2.1.3.4.3. Faaliyeti Yapanlar: Ekoturistler	26
2.1.3.4.4. Faaliyeti Örgütleyenler: Tur Operatörleri ve Seyahat Acentaları.....	29
2.1.3.4.5. Destinasyonda Rehberlik.....	31
2.1.4. Turist Rehberliği Mesleği.....	33
2.1.4.1. Turist Rehberlerinin Görev ve Sorumlulukları	36
2.1.4.2. Turist Rehberinin Rollerini.....	38
2.1.4.3. Turist Rehberinin Performansı	41
2.1.5. Sürdürülebilirlik Bağlamında Davranış.....	44
2.1.5.1. Sürdürülebilir Turist Davranışını Etkileyen Faktörler	46
2.1.5.2. Sürdürülebilir Turist Davranışını Şekillendiren Teoriler	47
2.1.5.3. Turist Rehberinin Sürdürülebilir Turist Davranışlarına Etkisi	50
2.1.5.4. Sürdürülebilir Turist Davranışının Ölçülmesi.....	50
2.2. İlgili Araştırmalar	53
2.2.1. Turist Rehberi Performansının Turist Davranışına Etkisi ile İlgili Araştırmalar.....	54
2.2.2. Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmde Turist Rehberliği ile İlgili Araştırmalar	56
3. YÖNTEM.....	60
3.1. Araştırmanın Yöntemi.....	60
3.2. Araştırmanın Modeli	61
3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	69
3.4. Veri Toplama Araçları	71
3.5. Veri Toplama Süreci	73
3.6. Verilerin Analizi.....	74
4. BULGULAR VE YORUMLAR	76
4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri.....	76
4.2. Güvenilirlik Analizine İlişkin Bulgular.....	78
4.3. Normal Dağılım Testi.....	78
4.4. Açıklayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular	81
4.5. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizlerinin İncelenmesi	85
4.6. Değişkenler Arasındaki Regresyon Analizlerinin İncelenmesi	86
4.7. Değişkenler Arasındaki Aracılık Etkisinin İncelenmesi	87

4.8. Sosyo-Demografik Özellikler ile Ölçeklerin Karşılaştırılması	91
4.9. Araştırma Hipotezlerinin Değerlendirilmesi	99
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	103
5.1. Sonuç	103
5.2. Öneriler.....	108
KAYNAKÇA.....	112
EK-1 Anket Formu	142
EK-2 Etik Kurul Belgesi	145

ÇİZELGELER LİSTESİ

Sayfa

<u>Çizelge 1.</u> Araştırmanın Ölçekleri.....	72-73
<u>Çizelge 2.</u> Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	76-77
<u>Çizelge 3.</u> Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Normallik Analizi Sonuçları.....	80
<u>Çizelge 4.</u> Turist Rehberi Performansı Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	83
<u>Çizelge 5.</u> Memnuniyet Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	84
<u>Çizelge 6.</u> Katılımcıların Sürdürülebilirlik Davranışı Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	84
<u>Çizelge 7.</u> Değişenler Arası Korelasyon Analizi.....	85
<u>Çizelge 8.</u> Turist Rehberi Performansının Ziyaretçilerin Sürdürebilirlik Davranışı Üzerindeki Etkisi.....	86
<u>Çizelge 9.</u> Turist Rehberi Performansının Ziyaretçilerin Memnuniyeti Üzerindeki Etkisi.....	86
<u>Çizelge 10.</u> Ziyaretçilerin Memnuniyetinin Turist Rehberi Performansı Üzerindeki Etkisi.....	88
<u>Çizelge 11.</u> Ziyaretçilerin Memnuniyeti ile Turist Rehberi Performansının Ziyaretçilerin Sürdürebilirlik Davranışı Üzerinde Etkisi.....	88
<u>Çizelge 12.</u> Ziyaretçilerin Memnuniyetinin Ziyaretçilerin Sürdürebilirlik Davranışı Üzerindeki Etkisi.....	89
<u>Çizelge 13.</u> Ziyaretçilerin Memnuniyetinin Ziyaretçilerin Sürdürebilirlik Davranışı Üzerindeki Etkisinde Turist Rehberliği Performansının Aracılık Etkisini Ölçen Sobel Testi.....	90
<u>Çizelge 14.</u> Ziyaretçilerin Memnuniyetinin, Ziyaretçilerin Sürdürebilirlik Davranışı Üzerinde Toplam, Doğrudan ve Dolaylı Etki Değerleri.....	90
<u>Çizelge 15.</u> Performans ile Cinsiyet Arasındaki İlişki (t-Testi).....	91
<u>Çizelge 16.</u> Performans ile Yaş Arasındaki İlişki (ANOVA).....	92
<u>Çizelge 17.</u> Performans ile Eğitim Arasındaki İlişki (ANOVA).....	92
<u>Çizelge 18.</u> Performans ile Meslek Arasındaki İlişki (ANOVA).....	93

<u>Cizelge 19.</u> Performans ile Katılan Rehberli Tur Sayısı Arasındaki İlişki (ANOVA).....	93
<u>Cizelge 20.</u> Memnuniyet ile Cinsiyet Arasındaki İlişki (t-Testi).....	94
<u>Cizelge 21.</u> Memnuniyet ile Yaş Arasındaki İlişki (ANOVA).....	94
<u>Cizelge 22.</u> Memnuniyet ile Eğitim Arasındaki İlişki (ANOVA).....	95
<u>Cizelge 23.</u> Memnuniyet ile Meslek Arasındaki İlişki (ANOVA).....	95
<u>Cizelge 24.</u> Memnuniyet ile Katılan Rehberli Tur Sayısı Arasındaki İlişki (ANOVA).....	96
<u>Cizelge 25.</u> Davranış ile Cinsiyet Arasındaki İlişki (t-Testi).....	96
<u>Cizelge 26.</u> Davranış ile Yaş Arasındaki İlişki (ANOVA).....	97
<u>Cizelge 27.</u> Davranış ile Eğitim Arasındaki İlişki (ANOVA).....	97
<u>Cizelge 28.</u> Davranış ile Meslek Arasındaki İlişki (ANOVA).....	98
<u>Cizelge 29.</u> Davranış ile Katılan Rehberli Tur Sayısı Arasındaki İlişki (ANOVA).....	98
<u>Cizelge 30.</u> Hipotez Durum Tablosu.....	99

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

<u>Sekil 1.</u> Araştırma Modeli.....	68
<u>Sekil 2.</u> Ziyaretçilerin Memnuniyetleri ile Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı Arasındaki İlişkide Turist Rehberi Performansının Aracılık Etkisi Modeli.....	87

KISALTMALAR LİSTESİ

CHSE	: Temizlik, Sağlık, Güvenlik ve Çevre Sürdürülebilirliği)
DBDS	: Duygusal Beceri Değerlendirme Süreci
KMO	: Kaiser-Meyer-Olkin
NAT	: Norm Aktivasyon Teorisi
ÖSYM	: Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı
SPSS	: Statistical Package for Social Sciences
TPB	: Planlı Davranış Teorisi
TRA	: Nedensel Davranış Teorisi
TUREB	: Turist Rehberleri Birliği
UNESCO	: Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
VBN	: Değer-İnanç-Norm Teorisi
YDS	: Yabancı Dil Sınavı

1. GİRİŞ

Dünyanın en hızlı büyüyen sektörlerinden biri olarak kabul edilen turizm, küreselleşmenin de etkisiyle hızlı bir yükseliş göstererek bu sektörden kazanç sağlayan ülkelerin ekonomik büyümelerine katkı sağlamış ve milyarlarca dolar gelir elde etmelerini sağlamıştır (Jafaar ve Muhamad, 2020, s. 246). Bu durum hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümeyi kolaylaştırırken diğer taraftan uluslararası öneme sahip kaynakları koruma zorluğuyla karşı karşıya bırakmıştır. Yaşanan küreselleşme çağı, kısmen pazarların açılması, ticaret ve sanayileşmede artış ve yaşam standartlarını iyileştirmek için mücadele eden gelişmekte olan ülkeler nedeniyle doğal kaynakların sömürülmesi ve bozulmasında bir artışı da beraberinde getirmiştir. Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik büyüme ve çevre sorunlarına çözüm arayışı içerisine girilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyüme ve doğal kaynakların korunması arasında bir bağlantı kurma çabalarıyla sürdürülebilir gelişme yaklaşımının bir parçası olarak ekoturizmi bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. (O'Neill, 2002, s. 501).

Türkiye'de 1980'lerin sonlarına doğru diğer ülkelerde olduğu gibi ekoturizme yönelmeye başlanmıştır. Türkiye zengin doğal ve kültürel kaynaklara sahip bir ülkedir. Dört mevsimin yaşanması, üç tarafının denizlerle çevrili olması, farklı inanç ve medeniyetlere ait kültürleri barındırması ekoturizm açısından güçlü bir potansiyelin varlığını göstermektedir (Çavuş ve Zere, 2020, s. 175). Doğal kaynak varlığı açısından zengin coğrafyalardan birisi olan Karadeniz Bölgesi, yeşil alanların genişliği, bakir doğal yaşam alanları, yayla kültürü gibi nedenlerle turistlerin son yıllarda daha fazla ilgisini çekmeye başlamıştır. Ekoturizm açısından Türkiye'deki farklı bölgelere nazaran daha avantajlı olan Karadeniz Bölgesi, ekoturizme dayalı birçok aktiviteye imkân sağlamaktadır (Kaya ve Yıldırım, 2020, s. 126).

Ekoturizmin temelinde çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını sürdüren, doğal alanlara doğru olan sorumlu seyahat anlayışı yatmaktadır. Sahip olunan kültürel

ve doğal zenginliklerin sürdürülebilirliği elbette korunmasıyla mümkündür. Turizm sektörünü ele aldığımızda bu sorumluluğun önemli bir kısmını tur operatörleri, seyahat acenteleri ve bu sektörde çalışan turist rehberleri yüklenmektedir. Özellikle ekoturizm faaliyetlerine yönelik turlarda hizmet veren turist rehberlerinin önemli bir rolü de turistlerin doğaya ve çevreye uygun davranışlar sergilemesini sağlamaktır. Bu bağlamda ekoturizmin temelinde yatan anlayış da dikkate alındığında, turistlerin çevreye zarar vermeden doğaya yönelik turistik faaliyetlere katılımlarının sağlanması aynı zamanda yöreye ekonomik ve sosyal olarak destek verecek faaliyetlerin düzenlenmesinde turist rehberlerinin önemli roller üstlendiği anlaşılmaktadır (Erdoğan, 2014, s.164).

1.1. Problem

Ekoturizmde, bir turist rehberi tarafından verilen hizmet ile turistlerin birbirinden farklılaşan turistik deneyimler yaşamaları sağlanmaktadır. Başka bir deyişle rehber yeni deneyimler sunarak ürüne değer katmaktadır. Eko turların somut olmayan bir yönü olan deneyim, özellikle bu turlarda hizmet veren turist rehberleri aracılığıyla kolaylaşmaktadır. Rehberlerin tur yönetimi rolü zamanla deneyim yönetimine doğru gelişmiştir. Rehber, aktarımıyla turistlerin ziyaret ettikleri yerle bağlantı kurmasına hem yerel hem de küresel bağlamda alanın önemini anlamasına, değer vermesine, sebep ve sonuç davranışlarının daha fazla bilincinde olmalarına yardımcı olmaktadır. Ekoturizm ürününün soyutluğu ele alındığında ise ürünün kalitesini tanımlayan yine turist rehberidir. Çünkü rehber turistleri sürdürülebilir uygulamalara yönltebileceği gibi tam tersi bir durum da söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla rehber bir ekoturizm girişiminin başarısı veya başarısızlığına etki etmektedir (Periera, 2005).

Ekoturizm, turistlerin deneyimlerinin ekoturizm alanına ilişkin algılarını şekillendireceği bütünsel, deneyimsel bir üründür. Destinasyondaki turist deneyimi, müşteri memnuniyetinin belirlenmesinde kilit bir faktör olduğu için gelecekteki davranışların güçlü bir itici gücü olmaktadır (Oviedo-García vd., 2016, s. 203). Bu açıklamalar doğrultusunda turist rehberlerinin, turistin keyifli bir deneyim yaşamasına yardımcı olmak aynı zamanda destinasyon alanlarının sahip olduğu çekicilikleri ve yerel halkı hakkında derinlemesine bir anlayış elde etmek için önemli etkilere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca ziyaretçi memnuniyetini artırmakla kalmayıp, turistik

yerlerin ekolojik ve kültürel kaynaklarının korunmasına, yerel toplulukların ekonomisinin sürdürülmesine yardımcı olan olumlu sosyal ve çevresel karşılaşmaları kolaylaştırma potansiyeline sahip olmaktadır.

Turist rehberlerinin sürdürülebilirliği teşvik etme işlevleri Hu (2007)' nun yapmış olduğu çalışmasında deneyim yönetimi, kaynak yönetimi ve yerel ekonomik tanıtım olmak üzere üç işlev altında toplanmıştır. Turizm açısından sürdürülebilirlik ise mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini tam olarak dikkate alan, ziyaretçilerin, endüstrinin, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını karşılayan turizmi ifade etmektedir (http-1). Dolayısıyla bu tür uygulamalarda sürdürülebilirliğin sağlanması için çevresel, sosyokültürel ve ekonomik boyutlar ele alınmaktadır. Ekoturizmin çevre korumayı teşvik etmeyi ve yerel topluluklarda sosyokültürel ve ekonomik refah sağlamayı amaçladığı dikkate alındığında belirtilen boyutların ekoturizm sunumuyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda yapılan araştırmanın problemi eko turlarda hizmet veren turist rehberlerinin sürdürülebilirliği teşvik etme işlevlerinin (bu işlevleri yerine getirirken ortaya koyduğu performansın), ekoturizmin belirtilen boyutlarını da dikkate alarak (özellikle çevresel boyut) turlara katılan turistlerin davranışlarına etkilerinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Doğa temelli turizm faaliyetlerinde doğal çevre, turistlere turizm deneyimleri sırasında çevresel davranışlarını etkileyecek olan doğayı deneyimleme ve çevre bilgisi edinme fırsatı sunmaktadır. Bu hizmetin sağlayıcılarından olan turist rehberleri çevrenin yorumlayıcısı, çevreye duyarlı davranış ve koruma değerlerinin motive edicisi ve uzman bilgi vericisi gibi bir dizi rolü yerine getirerek doğal ve kültürel çevrenin korunmasında ekoturizm deneyiminde hayati bir rol oynamaktadır (Black ve Ham, 2005, s. 179). Dolayısıyla rehberler turistleri eğiten, doğaya değer verip anlamaya teşvik eden, turizm etkilerini azaltan ve destinasyon alanlarına ekonomik, sosyal ve çevresel faydalar sağlayan bir gezi sağlamalıdır. Bu bağlamda hazırlanan çalışmada, daha sürdürülebilir turist davranışı sağlamaya yönelik çabalara turist rehberlerinin katkısının belirlenmesi temel amacıyla aşağıdaki sorulara yanıt bulmaya çalışılacaktır.

- Turist rehberi performansının, ekolojik alanlarda ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışına etkisi nedir?
- Turist rehberi performansının, ekolojik alanlarda ziyaretçilerin deneyim ve memnuniyetlerine etkisi nedir?
- Turist rehberi performansının, ekolojik alanlarda ziyaretçilerin deneyim ve memnuniyetleri ile ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı arasındaki ilişkiye aracılık etkisi nedir?
- Ziyaretçiler açısından turist rehberinin performans düzeyi, ziyaretçilerin demografik özelliklerine göre farklılık göstermekte midir?
- Ziyaretçilerin deneyim ve memnuniyet düzeyi, ziyaretçilerin demografik özelliklerine göre farklılık göstermekte midir?
- Ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranış düzeyi, ziyaretçilerin demografik özelliklerine göre farklılık göstermekte midir?

1.3. Önem

Ekoturizm veya sorumlu seyahat, turistler için tatmin edici deneyimler sağlayan ve genellikle yerel toplulukların refahını artıran faaliyetlerdir. Bu faaliyetlerin etkiyi en aza indirmek, yerel çevrelere ve kültürlere saygı duymak, turistler ve yerel halk için olumlu deneyimler sağlamak, yerel halkın korunmasını ve refahını destekleyen finansal faydalar sunmak ve turistlerin bir ülkenin politik, çevresel ve sosyal yönlerine duyarlılığını arttırmak olan belli başlı ilkeleri takip etmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda ekoturizm faaliyetlerine katılan turistlerin destinasyon ekonomisine fayda sağlayan, sosyo-kültür ve çevre ile ilgili öğrenme deneyimleri üreten davranışlara sahip olmaları beklenmektedir.

Turistlerin ekoturizm davranışları ekonomi, kültür ve çevre için faydalı olmaktadır. Ekoturizm deneyimlerinden öğrenilen bu davranışlar, turistlerin bir ekoturizm destinasyonunu ziyaret ederken ne yapması veya yapılmaması gerektiğine karar vermelerine yardımcı olmaktadır. Böylece turistlerin bir ekosistem üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmalarına, yerel ekonomiye, sosyo-kültürel çevreye ve kendi öğrenme deneyimlerine faydalarını arttırmaya yardımcı olmaktadır (Lee, 2007).

Ekoturizm destinasyonlarına fayda sağlayan davranışların ve öğrenme deneyimlerinin kazanılmasında ekoturizm programlarıyla sunulan hizmetin ve hizmet sağlayıcılarının önemi ortaya çıkmaktadır. Özellikle turistlerle seyahatleri boyunca en

uzun süre birlikte olan, en çok vakit geçiren ve onları birinci dereceden etkileyen aynı zamanda sektördeki kurumlar ve yerel halk ile sürekli etkileşim halinde olan ve bu pozisyonları gereği anahtar bir rolü üstlenen kişiler olarak turist rehberlerinin hizmet sağlamadaki rolü çok daha büyük olmaktadır (Sahilli Birdir ve Taşbey, 2020, s. 233).

Turist rehberleri, ekoturizm destinasyonlarında turistler için ekoturizm yorumlama hizmetleri sağlayarak bu alanlardaki davranışların ne olduğu konusunda ziyaretçileri bilgilendirebilmekte ve onları bu davranışlara katılmaya teşvik edebilmektedir. Bu sayede turistler ekoturizm alanlarındaki davranışlarına nasıl katılabileceklerini kolayca belirleyebilmekte ve böylece sürdürülebilir turizme katkıda bulunabilmektedir.

1.4. Varsayımlar

Araştırmada kullanılan ölçeğin araştırma sorularına yanıt vermede yeterli olduğu, ayrıca kaynak, zaman ve erişim sınırlamaları nedeniyle verilerin birincil kaynaklardan anket yöntemiyle toplanmasının en uygun yol olduğu varsayılmaktadır. Ankete katılım gösteren ziyaretçilerin samimi ve doğru cevaplar verdikleri varsayılmaktadır. Örneklem grubunun evreni doğru bir şekilde temsil ettiği varsayılmaktadır. Turist rehberlerinin ekoturizm faaliyetlerindeki performanslarının, ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışları üzerinde belirleyici bir etkisinin bulunduğu varsayılmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nde ekoturizm deneyimine katılan bireylerin, rehberlerin yönlendirmeleri doğrultusunda sürdürülebilir turizm davranışları geliştirdiği varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesi ulaşılabilen kitaplar, lisansüstü tezler, makaleler, veri tabanları ve benzeri kaynaklar ile sınırlıdır. Araştırma ise, Karadeniz Bölgesi ekoturizm faaliyetleri kapsamında rehberli turlara katılan turistler ile sınırlandırılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığının 2023 hedefleri içerisinde Karadeniz Bölgesinin, ekoturizmin öncelikli olarak geliştirilmesi hedeflenen bölge olarak belirlenmesi ayrıca fauna ve flora yapısı, tarihi dokusu, zengin kültürü ve doğal çekicilikleri itibarıyla ekoturizm açısından önemli bir bölge olması göz önüne alınarak bu bölgeyle sınırlandırılması uygun görülmüştür. Araştırma verilerinin toplanması

anket yöntemiyle sınırlandırılmıştır. Elde edilen veriler katılım gösteren turistlerin demografik özellikleri ve görüşleri ile sınırlıdır. Araştırmanın verilerinin değerlendirilmesi kullanılan istatistiksel yöntemlerle sınırlandırılmıştır. Araştırma verileri toplama süreci 2024 yılı temmuz-ağustos aylarıyla yani araştırmanın yapıldığı zaman dilimiyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca araştırmanın örneklem büyüklüğü belirtilen zaman dilimi süresince Karadeniz bölgesini ziyaret eden ve ankete gönüllü katılım gösteren kişi sayısı ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Sürdürülebilirlik; bir toplumun, ekosistemin veya devam etmekte olan herhangi bir sistemin bağlı olduğu temel kaynakların tükenmesi veya aşırı yüklenmesi nedeniyle düşüşe zorlanmadan belirsiz bir geleceğe kadar çalışmaya devam etme kabiliyetini ifade etmektedir (Foley, Danieli ve Warner, 2003).

Ekoturizm; hem turistlerin eğitimi hem de yerel paydaşların en üst düzeyde fayda sağlaması amaçlarıyla kültürler arası deneyimlerin, ekolojik ve kültürel korumanın, sürdürülebilirliğin teşvik edildiği doğa temelli turistik faaliyetleri içermektedir (Mafi, Pratt ve Trupp, 2019, s. 3).

Ekoturist; turizm faaliyetlerinin yanı sıra çevre dostu ve doğayı korumayı da sunan turistik destinasyonlara gitmeyi tercih eden çevreye duyarlı turistlerdir (Trinanda ve Yuza Sari, 2020, s. 989).

Turist Rehberi; yerli veya yabancı gruplara kendi dilinde veya talep edilen dilde anlatım yapan, bulunduğu bölgenin tarihi, doğal ve kültürel niteliklerini kendi anlatım tarzıyla hem eğitici hem de eğlendirici şekilde aktaran ve bunu önceden planlanmış bir program dahilinde yürüten, program süresince yararlanılan restoran, alışveriş gibi işletmeleri belirlerken konunun faydasına olacak yerleri seçen, bununla birlikte yerel işletme ve yerel halkı da gözeten kültür elçileridir (Düzgün, 2021, s. 243).

Performans; bir çalışanın belirli bir zaman dilimi içerisinde yerine getirmekle yükümlü olduğu görevini ne kadar etkili bir şekilde gerçekleştirebildiğini gösteren sonuçlardır (Gürsoy, 2019, s. 5).

Sürdürülebilir Davranış; ziyaretçilerin doğal kaynakların önemini farkında olarak kendilerini doğal alanların korunması çabalarına katkıda bulunmaya adanmaları, mevcut ve gelecek nesiller için doğal mirasın korunmasını üstlenmeleri olarak ifade edilebilen eylemleridir (Alazaizeh vd., 2019, s. 3).

Ziyaretçi Deneyimi; turizm tüketimi ile turizm üretiminin buluştuğu an olarak tanımlanmaktadır. Ziyaretçi deneyimleri, olumlu duygulara ve genel tatmine götüren duygusal, hedonik ve sembolik yönleriyle de dikkat çekmektedir (Leri ve Theodoridis, 2019).

Memnuniyet; beklenti ve deneyimin uyumu olarak tanımlanmaktadır (Geng vd., 2021, s. 4).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Bu bölüm, araştırmanın kuramsal temelini ortaya koymak amacıyla kuramsal çerçeve ve ilgili araştırmalar olmak üzere iki alt başlık altında yapılandırılmıştır. Kuramsal çerçeve başlığı altında, sürdürülebilirlik, sürdürülebilir turizm, ekoturizm, turist rehberliği mesleği ve sürdürülebilir davranış konuları kavramsal düzeyde ele alınmaktadır. Bölümün ikinci alt başlığı olan ilgili araştırmalar kısmında ise, söz konusu kavramlar doğrultusunda turizm alan yazınında gerçekleştirilen önceki çalışmalar ve bu çalışmalardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde, çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan temel kavram ve yaklaşımlar ele alınmaktadır. Öncelikle sürdürülebilirlik kavramı genel hatlarıyla değerlendirilmiştir. Ardından turizm sektörü özelinde sürdürülebilirlik anlayışı incelenmektedir. Bu çerçevede, sürdürülebilir turizm kavramı ile bu anlayışın uygulanabilirliğini destekleyen ekoturizm yaklaşımına ayrıntılı yer verilmiştir. Devamında, turist rehberliği mesleği ile rehberlerin bu süreçteki rolü değerlendirilmiştir. Bölümün son konusunda ise sürdürülebilirlik bağlamında davranışa odaklanılmıştır.

2.1.1. Sürdürülebilirlik

İnsanlar, Neolitik Tarım Devrimi'nden bu yana ve belki de ondan önce çevresel kaynakların yenileyicisi olmaktan çok tüketicisi olmuştur. Kamp kurmadan veya yola devam etmeden önce bir mevsimde kaynaklarını tüketmek için bir bölgeye taşınan avcı-toplayıcı toplumlar, ertesi yıl aynısını yapmak için geri dönen, artı ekonominin geliştiği kalıcı yerleşimlere tanık olmuştur. Doğal vahşi yaşamda keserek ve yakarak yürütülen çiftçilik, yerini genellikle tek tip ekin ekimine ve kamplar ise yerleşim

yerlerine, ardından da çevre üzerinde baskı oluşturacak köylere, kasabalara ve şehirlere bırakmıştır. Bazen çevresel baskılar insanları en başta bu değişiklikleri yapmaya zorlamış, çoğu zaman sonunda çevrenin kendilerini ve uygulamalarını daha iyi sürdürebilecekleri veya mevcut çevrelerinde daha fazla değişiklik yapabilecekleri yeni bir yere geçmek zorunda bırakmıştır. (Beddoe vd., 2009).

Uzak geçmişin insanları, toprağın tüketilebilecek ve hayvancılıkla yeniden doldurulabilecek yüksek verimliliğe sahip olduğunu anlamış olsalar bile gerçek bir sürdürülebilir yaşam kavramı bulunmamaktadır. Bu sürdürülebilir olmayan uygulamaların getirdiği koşullara uyum sağlayamama nedeniyle birçok toplumun çöktüğü yaygın olarak kabul edilmektedir (Diamond, 2005). Bu ister ekosistemin dengesini bozan yabancı türlerin ortaya çıkması ister çok fazla ağacın bir anda kesilmesi hatta iklimdeki doğal dalgalanmalara uyum sağlayamamak olsun, modern dünyada insan eyleminin neden olduğu potansiyel zararın çok daha fazla farkındayız. Kültürel değişim, genellikle bu toplumların koşullar altında beklenebilecek olanın ötesinde hayatta kalmasına yol açmıştır.

Bazı Rönesans ve Aydınlanma filozofları, kaynaklar ve aşırı nüfus ve bunların uzun vadede sürdürülebilir olup olmadığı konusundaki endişelerini dile getirseler de bu insanlar o zamanlar varsayımsal bir soru dışında ciddiye alınmamıştır. Çevremiz üzerinde sahip olabileceğimiz etkiyi anlamamız ise 20. yüzyıla kadar sürmüştür. Çevresel hasar, kirlilik, ağaçları keserek toprakları istikrarsız hale getirme, fosil yakıtlar ve diğer çevresel sorunlar, çevre ve kendi ekosistemimize zarar verip vermediğimiz konusunda artan bir endişeye yol açmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler ve bu kuruma bağlı olarak 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), bugün görev alanları olan eğitim, bilim, kültür, iletişim ve bilgi yoluyla barışın inşasına, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına, sürdürülebilir kalkınmaya ve kültürlerarası diyaloga katkıda bulunmaya çalışmaktadır (http-2). 20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde çevre sorunları ölçek olarak küresel hale gelmiştir. 21. yüzyılda ise büyük ölçüde ormanların temizlenmesi ve fosil yakıtların yakılmasıyla üretilen insan kaynaklı gelişmiş sera etkisinin oluşturduğu tehdide yönelik küresel farkındalık artmıştır (Millennium Ecosystem Assessment, 2005; http-3).

2.1.1.1. Sürdürülebilirlik Kavramı

Sürdürülebilirlik kelimesi etimolojik olarak Latince’de tutmak (tenere-hold, tutmak, desteklemek) anlamına gelen *sustinere* kelimesinden türemiştir. Bu kelimenin diğer dillerde türevleri; İtalyanca *sostenere*, İspanyolca *sostener*, Portekizce *suster*, Fransızca *soutenir* ve İngilizce *sustain* olarak görülmüştür (Onions, 1964; Sakalasoorya, 2021). Başlıca anlamları sürdürmek, desteklemek veya katlanmak olan bu kelimeler Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde terk edilmiştir. Daha sonra 1972 tarihli ‘Büyümenin Sınırları’ adlı çevre raporunda, işlerin gelecek nesiller tarafından sürdürülebileceği/devam ettirilebileceği şekilde becerikli olmanın araçlarını aktarmak amaçlarıyla yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Ayrıca 1713’te yayınlanan bir Alman ormancılık el kitabı, ‘sürekli verim’ anlamına gelen ‘Nachhaltigkeit’ terimini kullanmıştır (Rack, 2015). Terim, asla ormanın üretebileceğinden fazlasının hasat edilmemesi anlamına gelmektedir. O zamandan beri sürdürülebilirlik kavramı sadece ormanları değil tüm biyolojik sistemleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Sürdürülebilirliğin hem mevcut hem de gelecekteki ihtiyaçları karşılayan çevresel, sosyal ve ekonomik yönlere dengeli bir yaklaşım teması üzerine değişkenleri olan birçok resmi tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar arasında sürdürülebilirlik kavramını benimseten ve ona bugün sahip olduğu yaygın kabulü kazandıran ise 20 Mart 1987’de Birleşmiş Milletler Brundtland Komisyonu’nun sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma tanımıdır. Bildiride sunulan gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma şeklindeki tanımından, bir şeyin sürdürülebilir olması için çevreyi ve doğal kaynakları torunlarımız için tüketmeden günümüz ihtiyaçlarını dengelemesi gerektiği anlaşılmaktadır (http-4).

Ekolojide sürdürülebilirlik, ekosistemin temel işlevleri ve süreçleri, özellikle biyolojik çeşitliliğini zaman içinde tam olarak sürdürme kapasitesini ifade etmektedir (http-5). Anlamsal olarak sürdürülebilirlik, bir faaliyet ile onu destekleyen çevre arasındaki karşılıklı, zararlı etkiler olmadan birbirleriyle etkileşime girdikleri denge anlamına gelmektedir (Faber, Jorna ve Van Engelen, 2005, s. 5).

2.1.1.2. Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma terimi son on yılda çoğu kurum ve siyasi konuşma tarafından sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Kalkınma ve sürdürülebilirlik

kavramlarının farklı tanımları olması ve farklı siyasi ve ekonomik çıkarlara sahip toplumsal aktörler tarafından farklı şekillerde kullanılması nedeniyle, iki kelimenin birleşimi de çelişkili ve anlamlarla dolu bir terim oluşturmaktadır.

Ortak gelişme ve sürdürülebilirlik, daha önce bahsedilen 1987 Brundtland Raporunda, Ortak Geleceğimiz belgesinde resmileştirilmiştir (http-6). Sürdürülebilir kalkınma kavramı ise Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı-Rio 1992’de geliştirilen ve diğer dünya kalkınma ve insan hakları gündemlerine dahil edilen bir belge olan Gündem 21’de imzalanmıştır (http-7). Uluslararası toplumların çoğu, ifadeyi kalkınma için yeni paradigma olarak kabul etmesine rağmen (Gore, 2015; Alvarado-Herrera vd., 2017) kavram birçok tartışmalı söylemleri ve eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Bu açıdan ele alındığında Brundtland raporu, sürdürülebilir kalkınma için neye ihtiyaç olduğunu veya geleceğin ne olacağını tanımlayamasa da doğal kaynakları azaltmadan ve çevreye zarar vermeden yeni ekonomik kalkınma biçimleri bulma ihtiyacına dünyanın dikkatini çekmeyi başarmıştır. Ayrıca karşılanması gereken ekonomik kalkınma, çevre koruma ve sosyal eşitlikten oluşan üç temel ilkeyi tanımlamıştır. Buna karşın, gezegenin sürdürülemez hale gelmesinin ana nedeni olarak az gelişmiş ülkelerdeki kontrolsüz nüfus artışı ve yoksulluğu göstermesi, gelişmiş ülkelerin son yıllarda neden olduğu kirliliği ikincil bir faktör olarak göstermesi nedenleriyle de eleştirilmiştir (Onisto, 1999).

2.1.1.3. Sürdürülebilirlik Yaklaşımları ve Turizm ile İlişkisi

Sürdürülebilirlik yaklaşımları turizm sektöründe çevresel, sosyal ve ekonomik faydaların dengeli bir şekilde elde edilmesini hedeflemektedir. Turizm sektörü, sürdürülebilirlik ilkesine uyum sağlayarak gelecek nesillere sağlıklı ve zengin bir turistik çevre bırakmanın yanı sıra turizm faaliyetlerinden tüm paydaşlar arasında adil ve sürdürülebilir faydalar elde etmesini amaçlamaktadır (Sorensen ve Grindsted, 2021). Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde sürdürülebilirlik yaklaşımlarının turizm sektörüyle nasıl ilişkili olduğu ve bu ilişkinin turizm faaliyetlerine olan etkileri aşağıda sırasıyla ele alınmaktadır.

2.1.1.3.1. Çevresel Sürdürülebilirlik ve Turizm

Çevresel sürdürülebilirlik ve turizm arasındaki ilişki, doğal çevrenin korunması ve turizm faaliyetlerinin çevresel etkilerinin en aza indirilmesi amacıyla benimsenen bilimsel ve yönetsel yaklaşımları içermektedir. Turizm, doğal kaynak kullanımı, enerji tüketimi, atık üretimi ve çevre kirliliği gibi çeşitli etkileri nedeniyle doğal çevreye önemli bir baskı uygulamaktadır. Bu nedenle turizmin sürdürülebilirliği için çevresel etkilerin en aza indirilmesi ve doğal çevrenin korunması gerekmektedir (Pulido-Fernandez, Cardenas-Garcia ve Espinosa-Pulido, 2019).

Çevresel sürdürülebilirlik, ekosistemlerin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı, enerji verimliliği, atık yönetimi ve karbon ayak izinin azaltılması gibi hedefleri içermektedir. Bu hedeflere ulaşmak için turizm sektörü çeşitli önlemler almaktadır. Örneğin doğal alanlarda turizm faaliyetlerini sınırlamak, çevresel izleme ve değerlendirme yapmak, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek, su tasarrufu sağlamak, atık yönetimi stratejileri geliştirmek gibi önlemler çevresel sürdürülebilirliği desteklemektedir (Han, 2021).

Turizm sektöründe çevresel sürdürülebilirlik için yapılan çalışmalar, bilimsel araştırmalara ve verilere dayanmaktadır. İklim değişikliği, habitat tahribi, su kaynaklarının azalması gibi çevresel sorunlarla ilgili olarak yapılan bilimsel çalışmalar, turizm sektörüne yönelik politika ve stratejilerin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca çevresel sürdürülebilirlik için veri toplama ve izleme sistemleri, çevresel etkilerin değerlendirilmesi ve raporlanması gibi bilimsel yöntemler kullanılmaktadır. Bu bilimsel yaklaşımlar, turizm sektöründe çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmek ve doğal çevrenin korunmasını sağlamak için önemli bir temel oluşturmaktadır (Scott, 2011).

Çevresel sürdürülebilirlik ve turizm arasındaki ilişki aynı zamanda çok disiplinli bir yaklaşım gerektirmektedir. Çevre bilimleri, ekoloji, coğrafya, iklim bilimi, çevre mühendisliği ve sosyal bilimler gibi farklı disiplinlerin birleşimi, turizm sektörünün çevresel etkilerini anlamak ve yönetmek için kullanılmaktadır. Bu disiplinler arasındaki uyum ve ilişki, turizm faaliyetlerinin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine uygun bir şekilde planlanmasını ve uygulanmasını sağlamaktadır (Buckley, 2012).

Bilimsel araştırmalar ve bilgi paylaşımı, turizm sektöründe çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmek için önemlidir. Akademik kuruluşlar, araştırma

merkezleri, yerel yönetimler ve turizm işletmeleri arasında iş birliği ve bilgi paylaşımı, çevresel sürdürülebilirlik için stratejilerin geliştirilmesine ve uygulanmasına katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda turistlerin çevre bilincini artırmak ve sürdürülebilir turizm uygulamalarını teşvik etmek için eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri önemlidir (Neto, 2003).

Sonuç olarak çevresel sürdürülebilirlik ve turizm arasındaki ilişki, doğal çevrenin korunması ve turizm faaliyetlerinin çevresel etkilerinin en aza indirilmesi hedeflerini içermektedir. Bu hedeflere ulaşmak için bilimsel araştırmalar, veri toplama ve izleme sistemleri, çok disiplinli yaklaşımlar ve bilgi paylaşımı önemlidir. Turizm sektörü, çevresel sürdürülebilirlik ilkelerini benimseyerek doğal çevreyi koruma bilinciyle hareket etmeli ve gelecek nesillerin turizm faaliyetlerinden faydalanabilmesini sağlamalıdır (Sharpley, 2000).

2.1.1.3.2. Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik ve Turizm

Turizm ağırlıklı olarak ekonomik etkilere odaklanan bir sektör olarak algılansa da sosyo-kültürel sürdürülebilirlik açısından değerlendirildiğinde, toplumlar ve kültürel değerler üzerindeki etkileri önemli bir yer tutmaktadır. Turizm faaliyetleri, yerel kültürel mirası ve değerleri koruma veya tehdit etme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle sosyo-kültürel sürdürülebilirlik, turizm sektöründe kültürel değerlerin korunmasını ve sürdürülmesini hedefleyen stratejilerin benimsenmesini gerektirmektedir.

Kültürel miras, bir toplumun geçmişten gelen mirasıdır ve turizm faaliyetleriyle bir araya geldiğinde yerel topluluklar ve kültürel değerler arasında etkileşimler ortaya çıkmaktadır. Turizm, yerel kültürel değerleri turistlere sunarak kültürel etkileşimlere olanak tanımaktadır. Ancak bu etkileşimlerin olumlu sonuçlar doğurabilmesi için bazı faktörlerin göz önünde bulundurulması önemlidir (Landorf, 2009).

Öncelikle, turizm faaliyetlerinin yerel kültürel değerlere saygı göstermesi gerekmektedir. Turizm sektörü yerel kültürel mirası koruma ve sürdürme sorumluluğunu üstlenmelidir. Bu durum turizm projeleri ve tesislerinin yerel mimari, el sanatları ve geleneksel uygulamalarla uyumlu olmasını gerektirmektedir (Sonuç, 2020). İkinci olarak, yerel toplulukların turizm faaliyetlerine katılımı teşvik edilmelidir. Yerel halk turizm sektöründe istihdam edilmeli ve faaliyetlere dahil

edilmelidir. Böylece turizmin yerel ekonomiye doğrudan katkı sağlaması ve yerel halkın turizm gelirlerinden adil bir şekilde faydalanması sağlanmaktadır. Aynı zamanda yerel halkın turizm faaliyetlerini yönlendirmesi ve kendi kültürel değerlerini tanıtmaları için fırsatlar sunulmalıdır (Lee, 2013)

Üçüncü olarak, eğitim ve farkındalık çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Turistler, yerel kültürün turizm destinasyonlarını ziyaret ettiklerinde yerel kültürel değerlere saygı duymaları konusunda bilinçlendirilmelidir. Turizm sektörü, turistlere yönelik etkileşimlerde yerel kültürel değerlere saygıyı teşvik etmek için rehberlik ve bilgilendirme programları düzenlemelidir. Turistlere yerel adetlere, geleneklere, inançlara ve sosyal normlara uygun davranma konusunda bilgi verilmeli ve kültürel hassasiyetin önemi vurgulanmalıdır. Bu şekilde turistlerin kültürel etkileşimler sırasında rahatsızlık verici ya da saygısız davranışlardan kaçınmaları sağlanabilmektedir. Ayrıca turizm faaliyetlerinin yerel topluluklar üzerindeki etkilerini sürekli olarak değerlendirmek ve yönetmek önemlidir. Turizm projeleri ve politikaları, yerel halkın katılımını ve geri bildirimini içeren bir süreçte tabi tutulmalıdır. Yerel toplulukların ihtiyaçlarını ve endişelerini dikkate alarak turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu hale getirilmesi sağlanabilmektedir. Bu süreçte yerel halkın karar alma süreçlerine dahil edilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir (Puhakka vd., 2009).

Sosyo-kültürel sürdürülebilirlik, turizm sektöründe toplumlar ve kültürel değerler arasındaki ilişkiyi anlamak ve yönetmek için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Turizm faaliyetlerinin yerel topluluklar üzerindeki sosyal ve kültürel etkileri göz ardı edilememektedir. Bu nedenle turizm sektörü, sosyo-kültürel sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla yerel kültürel değerleri koruma, yerel halkın katılımını teşvik etme ve turistlerin kültürel hassasiyet konusunda bilinçlendirilmesi gibi stratejileri benimsemelidir (Bukley, 2012).

2.1.1.3.3. Ekonomik Sürdürülebilirlik ve Turizm

Ekonomik sürdürülebilirlik, bir toplumun ekonomik faaliyetlerini çevresel, sosyal ve kültürel dengeyi koruyarak gelecek nesillerin gereksinimlerini de gözeterek bir şekilde yönetme anlayışını ifade etmektedir. Turizm sektörü ekonomik sürdürülebilirliği sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Ancak sadece ekonomik büyümeye odaklanan bir turizm anlayışı, doğal kaynakların tükenmesine, kültürel

erozyona ve sosyal dengelerin bozulmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle ekonomik sürdürülebilirlik ve turizm arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı bir şekilde anlaşılması ve doğru stratejilerin benimsenmesi gerekmektedir (Qiu vd., 2019).

Turizm sektörü yerel ekonomik kalkınma için önemli bir fırsat sunmaktadır. Turizm, yerel işletmelerin büyümesini desteklemekte, yeni istihdam olanakları yaratmakta ve yerel halkın ekonomik olarak güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte sürdürülebilir bir yaklaşım benimsenmediğinde turizm, yerel ekonomiye bağımlılığı artırabilmekte ve gelirin sınırlı bir kesim arasında yoğunlaşmasına neden olabilmektedir. Bu durumun önlenmesi için turizm projelerinin planlanması ve yönetimi sürecinde yerel paydaşların aktif katılımı ve yerel işletmelerin desteklenmesi önemli olmaktadır (Chong ve Balasingam, 2019).

Ekonomik sürdürülebilirlik, gelirin adil bir şekilde dağılımını hedeflemektedir. Turizm sektörü de turizm faaliyetlerinden elde edilen gelirin yerel halk arasında adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Bu durum turizm işletmelerinin yerel tedarikçilere, hizmet sağlayıcılarına öncelik vermesi, yerel ürünlerin ve el sanatlarının desteklenmesi ve turizm gelirinin sosyal projelere yatırım yapılması gibi mekanizmalarla sağlanabilmektedir. Ayrıca turizm sektörü, yoksulluğun azaltılmasına yönelik istihdam yaratma potansiyeli de sunmaktadır (Chen, 2023).

Ekonomik sürdürülebilirlik, kaynakların verimli kullanılmasını ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını gözetmeyi gerektirmektedir. Turizm sektörünün ise turizmle ilişkili yatırımların sürdürülebilir olmasını sağlamak için çeşitli önlemler alması gerekmektedir. Örneğin enerji verimliliği, su yönetimi, atık yönetimi gibi sürdürülebilir uygulamaların turizm tesislerinde yaygınlaşması önemlidir. Ayrıca çevresel etkileri azaltmak için doğal ve kültürel kaynakların korunması ve yerel toplulukların katılımıyla doğru bir şekilde planlanan altyapı ve turizm projeleri de önemli olmaktadır (Niedziolka, 2014).

2.1.2. Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilir turizm ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarıyla bütünsel bir yaklaşımı temsil etmektedir. Turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesi, çevreye zarar vermeden doğal kaynakların korunması, yerel ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi, yerel kültürel mirasın korunması ve yerel toplumun

refahının artırılması amacını taşımaktadır. Bu yaklaşım turizm endüstrisi, yerel halk, doğal çevre ve kültürel miras arasında bir denge sağlamayı hedeflemektedir (Farrell ve Twining Ward, 2005).

Sürdürülebilir turizm için çevresel sürdürülebilirlik önemlidir. Doğal kaynakların etkin kullanımı, enerji ve su tasarrufu, atık yönetimi, çevresel etkilerin en aza indirilmesi ve biyoçeşitliliğin korunması gibi konular üzerinde durulmaktadır. Ekonomik sürdürülebilirlik, turizmin yerel ekonomiye katkı sağlaması, yerel işletmelerin desteklenmesi, gelirin adil paylaşılması ve ekonomik çeşitlilik oluşturulması amacını taşımaktadır. Sosyal sürdürülebilirlik ise yerel toplumun turizm faaliyetlerine katılımını teşvik etmekte, yerel kültürel mirasın korunmasını sağlamakta, kültürel etkileşimi desteklemekte ve yerel halkın refahını artırmaktadır (Streimikiene vd., 2020).

Sürdürülebilir turizm, paydaşların iş birliği yapmasını, yerel halkın aktif katılımını ve turistlerin çevre dostu davranışlar sergilemesini teşvik etmektedir. Ayrıca turizm planlamasında uzun vadeli bakış açılarının dikkate alınması, doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması için yönetim ve denetim mekanizmalarının etkin bir şekilde çalışması gerekmektedir. Sürdürülebilir turizm, turizm sektörünün geleceği için büyük önem taşımaktadır. Doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılması, çevresel ve kültürel değerlerin korunması, yerel toplumun refahının artırılması ve turizm faaliyetlerinin uzun vadeli sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olarak yürütülmesi hem turistlerin keyifli deneyimler yaşamasını sağlamakta hem de gelecek nesillere sağlıklı ve yaşanabilir bir dünya bırakmamızı mümkün kılmaktadır (Hardy ve Beeton, 2001).

2.1.3. Sürdürülebilir Turizm için Ekoturizm

Ekoturizm sürdürülebilir turizm anlayışının önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Ekoturizm doğal çevre ile uyumlu bir şekilde turizm faaliyetlerini gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Turistlerin doğal alanlara düşük etkiyle giriş yapması, hassas ekosistemlere zarar vermemesi ve çevre bilincinin geliştirilmesi ekoturizmin öncelikli amaçlarıdır. Aynı zamanda ekoturizm yerel toplumun refahının artırılmasına katkı sağlamaktadır. Turizm gelirleri, yerel ekonomiyi desteklemek ve yerel halkın yaşam koşullarını iyileştirmek için kullanılmaktadır. Ekoturizm, doğal ve kültürel değerlerin korunmasını önemseyerek turizm sektörünün sürdürülebilirlik ilke

ve prensiplerine uygun olarak gelişimini sağlamaktadır. Böylece sürdürülebilir turizm ve ekoturizm hem doğal çevrenin korunmasını hem de yerel toplumun kalkınmasını bir arada sağlayan önemli turizm modelleridir (Donohoe ve Needham, 2006). Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde ekoturizm kavramı ayrıntılı olarak başlıklar halinde ele alınmaktadır.

2.1.3.1. Ekoturizmin Tanımı

Ekoturizm terimi ilk olarak turistlerin araştırma, değerlendirme ve manzara, hayvanlar, bitkiler ve yerel kültürlerden zevk alma motivasyonlarıyla doğal alanlara seyahat ettikleri bir olgu olarak tanımlanmıştır (Beeton, 1998; Jones, 2005). Ancak ekoturizmin tanımı konusunda henüz bir fikir birliği yoktur (Tao vd., 2004; Clifton ve Benson, 2006). Bu sorun ekoturizmin yalnızca bir faaliyet, bir felsefe, bir kalkınma biçimi gibi geniş bir anlam görüşünü ifade eden bir terim olmayıp aynı zamanda sürdürülebilir turizm, doğal turizm, sorumlu turizm gibi birçok terimle yer değiştirebilir olmasından kaynaklanmaktadır (Swarbrooke, 1999; Caldicott ve Fuller, 2005). Bu nedenle ekoturizmin tek ve genel bir tanımını ortaya koymak zordur.

Ekoturizm teriminin kökeni hakkında birçok araştırmacının üzerinde fikir birliği oluşturduğu ilk resmi ve en yaygın kabul gören tanımlarından biri, Hector Ceballos-Lascurain adlı çevreci ve uluslararası bir ekoturizm danışmanı olan Meksikalı bir mimarın ifadesidir. Ekoturizm terimini ilk kez 1983'te ortaya atmıştır ve dört yıl sonra 1987'de bir Meksika Dergisi'nde 'Ekoturizmin Geleceği' başlıklı makalede basılmıştır (Wearing ve Neil, 1999, s. 4). Ceballos-Lascurain (1987) ekoturizmi, doğal peyzajı ve onun yabancı bitki ve hayvanlarını ve bu alanlarda bulunan mevcut kültürel tezahürleri (hem şimdiki hem de geçmiş) incelemek, hayranlıkla izlemek ve tadını çıkarmak amacıyla nispeten bozulmamış doğal alanlara sorumlu seyahat şeklinde tanımlamıştır. Daha sonra yapmış olduğu tanımlamada bazı düzenlemeler yaparak ekoturizmin, ziyaretin tadını çıkarırken doğayı ve eşlik eden kültürel özellikleri takdir ederken korumayı ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden, düşük ziyaretçi etkisine sahip olan ve yerel toplulukların faydalı, aktif sosyo-ekonomik katılımını sağlayan çevresel sorumlu seyahat olduğunu da sözlerine eklemiştir (Valentine, 1992, s. 109; Diamantis ve Ladkin, 1999, s. 35-45; Blamey, 2001, s. 5-22; Orams, 2001, s. 23-36).

Ceballos-Lascurain ekoturizmi korunan doğal alanların deneyimsel ve eğitimsel boyutlarını dikkate alarak incelemiştir. Ekoturizmin eko kalkınmanın bir bileşeni olan çok boyutlu felsefi bir kavram olduğunu ve sürdürülebilir işleyişi geliştirecek katı yönergeler ve düzenlemelere dayalı planlamalar gerektirdiğini vurgulamıştır. Ekoturistlerin profil özelliklerinin, doğal çevre ve kültürel yönleri hakkında bilgi birikimine ve farkındalığa sahip bireyler olduğunu belirtmiştir (Ceballos-Lascurain, 1993).

Ekoturizm tanımından ekoturistlerin faaliyetlerinin ancak iyi korunmuş veya korunan alanlarda var olabileceği anlaşılmaktadır. Fakat tanım ekoturizm endüstrisinin çevre koruma konusundaki sorumluluğundan bahsetmemektedir (Wen ve Tisdell, 1995). Bu turizm biçiminin yaratabileceği ekonomik etkileri, kaynak bozulmasını, ziyaretçi memnuniyetini ve vahşi yaşam üzerindeki olumlu etkilerini de ele almamaktadır. Aynı zamanda tanım temel olarak doğal ortamlar gibi destinasyonun özelliklerini vurgulamaktadır (Wall, 1994; Ivanov ve Webster, 2013).

Ceballos Lascurain'in tanımı daha sonra farklı akademisyenler ve araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir (Diamantis, 2004, s. 5). Son birkaç yılda geliştirilen farklı ekoturizm tanımlarına aşağıda örnekler verilmektedir.

Khan (1997) ekoturizmi, doğal kaynakların korunmasını yerel halk için faydalı kılan ekonomik fırsatlar üretirken ekosistemin bütünlüğünü bozmamaya özen göstererek çevrenin kültürünü ve doğal tarihini anlamak için doğal alanlara bilinçli seyahat olarak tanımlamaktadır. Hall ve Lew (1998)' e göre ise belirli doğal güzelliklere, önemli ekolojik süreçlere veya benzersiz bitki ve hayvan topluluklarına yönelik eğitim ziyaretleri etrafında şekillenen bir olaydır.

Ekoturizm, doğal çevrenin veya onun belirli unsurlarının değerini bilmek ve öğrenmek için fırsatlar sunarken ekolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak sürdürülebilir olmaya çalışan doğa temelli bir turizm biçimidir (Weaver, 2001). Doğal bir ortamda gerçekleşen, çevre eğitimi sağlayan, doğal korumaya saygı duyan ve sürdürülebilir çevre yönetimini amaç edinen bir turizm biçimidir (Tao vd., 2004).

Bir bölgenin faunası, jeolojisi ve ekosistemleri, ekoturizmin doğaya dayalı boyutunda önemli yapı taşlarıdır (Wearing ve Neil, 2009). 'Eko' ön eki ekoloji veya ekosistem anlamına gelmektedir. Bu referanslar, ekoturizmin doğa temelli olması ve çekiciliğinin esas olarak doğal çevre veya onun bazı unsurlarına dayalı olması gerektiğini göstermektedir. Ana odak çevre üzerindedir ancak ilgili kültürel çekicilikler ikincil bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla ekoturistler için daha bütünsel

ve gerçekçi bir deneyim sağlanması kültürel boyutların tanınması ve dahil edilmesiyle mümkündür (Saayman, 2009, s. 7).

2.1.3.2. Ekoturizmin Amaç ve İlkeleri

Ekoturizmin öncelikli amaçları doğal çevrenin muhafaza edilmesi, biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir bir şekilde korunması ve ekosistemlerin dengeli bir biçimde yönetilmesine odaklanmaktadır. Bu çerçevede ekoturizm, hassas ekosistemlerdeki turistik faaliyetleri kontrol altında tutarak ekosistem hizmetlerini sürdürülebilir bir şekilde kullanmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda turistlere doğal çevre ve ekosistemler hakkında eğitim vererek ziyaretçilerin çevre bilincini artırmakta ve sürdürülebilir turizm anlayışını yaygınlaştırmaktadır (Chen ve Liaw, 2012).

Ekoturizmin diğer önemli bir amacı yerel kültürlerin ve geleneksel yaşam tarzlarının korunması ve desteklenmesidir. Turizm faaliyetlerinin yerel kültüre saygılı olmasını sağlamak yerel toplulukların kimliklerini ve geleneksel becerilerini sürdürmelerine yardımcı olmaktadır. Bu noktada ekoturizm, ziyaretçiler ve yerel topluluk arasında kültürel etkileşimi teşvik ederek karşılıklı anlayış ve saygının artmasını amaçlamaktadır.

Yerel toplulukların turizm süreçlerine aktif katılımını sağlamak ve turizm gelirinden adil bir şekilde yararlanmalarını teşvik etmek de ekoturizmin amaçları arasındadır. Sürdürülebilir kalkınma ilkesine dayalı olarak ekoturizm, yerel ekonomileri canlandırmayı ve istihdam yaratmayı hedeflemektedir. Diğer bir ifadeyle yerel toplulukların turizm faaliyetlerine dahil olmalarını ve bu faaliyetlerden elde edilen gelirin topluluk içinde adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Ekoturizmin diğer bir amacı ise doğa ve kültürle uyumlu altyapı geliştirmek suretiyle sürdürülebilir turizm modellerini teşvik etmektir. Turizm tesislerinin çevresel ve kültürel etkilere duyarlı olması doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Bu da hem turistlere benzersiz ve doğayla uyumlu bir deneyim sunmayı hem de turizmin etkisi altındaki alanlarda uzun vadeli sürdürülebilirliği güvence altına almayı amaçlamaktadır (Pforr, 2001).

Ekoturizmin ilkeleri ise doğa ve kültürel kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını ve korunmasını amaçlayan belirli yönergeleri içermektedir (Fleischer, 2010). Ekoturizm, doğal çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını esas almaktadır. Bu ilke, turizm faaliyetlerinin ekosistemlere en az zarar verecek şekilde planlanması

ve uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Doğa yürüyüşleri, kuş gözlem turları ve diğer etkinlikler, hassas ekosistemlerde minimum etki yaratmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda ekoturizmin temel ilkesi, doğanın bütünlüğünü ve biyolojik çeşitliliği muhafaza etmeyi öncelikli kılmaktadır (Bookbinder vd., 2008).

Ekoturizmin diğer ilkesi, yerel kültürlerin ve toplulukların korunmasına odaklanmaktadır. Ekoturizm ziyaretçilere yerel geleneklere ve kültürlere saygılı olma sorumluluğunu yüklemektedir. Bu ilke, turizm faaliyetlerinin yerel topluluklarla iş birliği içinde planlanması ve yürütülmesini önermektedir. Yerel halkın turizm süreçlerine katılımını sağlamak ve onların kültürel miraslarını korumak ekoturizmin bu ilkesinin temel unsurlarını oluşturmaktadır (Stem vd., 2003).

Ekoturizmin diğer bir ilkesi, eğitim ve farkındalık oluşturmayı vurgulamaktadır. Ekoturizm ziyaretçilere çevre sorunları, doğal kaynakların önemi ve sürdürülebilir turizm uygulamaları konularında bilgi verme amacını taşımaktadır. Ziyaretçilerin doğal çevre hakkında bilinçli olmaları ve bu bilincin etkili bir şekilde artırılması ekoturizmin eğitim temelli bir yaklaşım benimsemesinin bir sonucudur.

Bir diğer önemli ilkesi ise yerel ekonomilere katkıda bulunmayı ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemeyi amaçlamaktadır. Ekoturizm, turizm gelirin yerel topluluklara adil bir şekilde dağıtılmasını ve yerel ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesini öngörmektedir. Bu ilke, yerel işletmelerin desteklenmesini ve yerel halkın turizm faaliyetlerinden doğrudan yararlanmasını hedeflemektedir (Garrod, 2003).

Ekoturizmin bu kapsamlı amaç ve temel ilkeleri doğa, kültür ve toplulukların bütünleşmiş bir şekilde korunması ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkıda bulunması açısından önemlidir. Ekoturizmi çevre dostu ve toplumsal açıdan sorumlu bir turizm modeli haline getirerek turizmin olumlu etkilerini en üst düzeye çıkarmayı hedeflemektedir.

2.1.3.3. Ekoturizm: Faaliyet ve Türleri

Ekoturizm faaliyetleri doğal çevrenin korunmasını ve sürdürülebilir turizmi teşvik eden çeşitli etkinliklerden oluşmaktadır.

- Doğa yürüyüşleri ve trekking, ekoturizmin en popüler faaliyetlerinden biri olup ziyaretçilere doğal parklar, ormanlar, dağlar ve kıyıları gibi alanlarda yürüyüş yapma fırsatı sunmaktadır. Bu aktiviteler hem fiziksel sağlık için

faydalıdır hem de doğanın güzelliklerini keşfetmeye olanak tanımaktadır (Yılmaz, 2008).

- Vahşi yaşam gözlemi, kuş gözlemi ve diğer vahşi hayvanların izlenmesi gibi etkinlikleri içermektedir. Bu faaliyetler doğal yaşam alanlarının korunmasına yönelik farkındalığı artırmakta ve katılımcılara doğal ekosistemlerin inceliklerini gözlemlene şansı vermektedir.
- Su ekoturizmi nehir, göl ve denizlerde yapılan kano, rafting, dalış ve yüzme gibi aktiviteleri kapsamaktadır. Bu faaliyetler su ekosistemlerinin keşfini ve korunmasını teşvik etmekte ve su sporlarına ilgi duyanlar için eşsiz deneyimler sunmaktadır (Konurhan, 2019).
- Kırsal turizm köylerde ve kırsal alanlarda yerel yaşamın deneyimlenmesini içermektedir. Ziyaretçiler yerel halkın günlük yaşamına katılarak tarım faaliyetlerini öğrenebilmekte ve geleneksel yaşam biçimlerini gözlemleyebilmektedir
- Kültürel ekoturizm yerel halkın geleneksel el sanatları, müzik, dans ve yemek kültürünün keşfini içermektedir. Bu tür faaliyetler kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunmakta ve ziyaretçilere otantik deneyimler sunmaktadır (Taşdemir, 2016).
- Jeoturizm jeolojik mirasın, mağaraların, volkanların ve fosil alanlarının keşfi üzerine odaklanmakta ve genellikle bilimsel araştırmalar ve eğitim faaliyetleriyle desteklenmektedir.
- Ekolojik tarım ve permakültür turizmi ise çevre dostu tarım uygulamalarını öğrenme ve deneyimleme fırsatı sunarken, ziyaretçiler ekolojik çiftliklerde kalarak sürdürülebilir tarım tekniklerini uygulayabilir ve doğa ile uyumlu yaşam biçimlerini öğrenebilirler (Robertes ve Hall 2003).

Bu çeşitli ekoturizm faaliyetleri çevre eğitimi ve bilinçlendirme programları, doğa koruma ve restorasyon projeleri, sürdürülebilir turizm uygulamaları, yerel halkla iş birliği ve bilimsel araştırma ve gözlem gibi alt faaliyetlerle desteklenmekte, böylece ekoturizmin hem çevresel hem de sosyal faydaları en üst düzeye çıkarılabilmektedir.

2.1.3.4. Ekoturizmin Bileşenleri

Ekoturizmi oluşturan yapı taşları, bu turizm türünün sürdürülebilirliğini ve etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayan temel unsurlardır. Destinasyonlar doğal

güzellikleri, biyolojik çeşitliliği ve kültürel mirası ile ekoturizmin ana merkezleridir. Bu alanlar doğanın ve kültürel zenginliklerin korunmasına odaklanırken, ziyaretçilere de çevre bilinci kazandırmaktadır (Turpcu ve Çelikkanat Paslı, 2019). Yerel halk ekoturizmin sürdürülebilirliğinde kilit rol oynamakta, ekonomik faydalar sağlamakta ve kültürel değerlerin korunmasına katkıda bulunmaktadır. Yerel topluluklar turistlerle etkileşime girerek onların kültürel deneyimlerini zenginleştirmekte ve çevre bilincini artırmaktadır (Kasalak ve Akıncı, 2015). Turistler ise ekoturizmin talep tarafını oluşturmakta ve doğayla uyumlu, sürdürülebilir seyahat etmeye yönelik artan ilgileriyle bu turizm türünü desteklemektedir. Onların bilinçli tüketim tercihleri ekoturizmin sürdürülebilirliğini teşvik etmektedir (Kasalak ve Bahtiyar Sarı, 2017). Örgütler hem yerel hem de uluslararası düzeyde ekoturizmi destekleyen, düzenleyen ve yönlendiren yapılardır. Çevre koruma projeleri, eğitim programları ve sürdürülebilir turizm uygulamalarıyla ekoturizmin gelişimine katkıda bulunurlar (Kızılırmak vd., 2017). Turist rehberleri, ekoturizmin önemli bir bileşeni olarak, turistlere doğal ve kültürel zenginlikleri tanıtırken aynı zamanda çevresel farkındalığı artırmaktadır. Onların bilgi ve deneyimleri turistlerin daha bilinçli ve sorumlu seyahat etmelerine yardımcı olmaktadır (Erkol Bayram, 2019). Bu bileşenler arasındaki uyum ve iş birliği, ekoturizmin çevresel, ekonomik ve sosyal açıdan sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır.

2.1.3.4.1. Faaliyetin Yeri: Eko-Destinasyon

Eko destinasyonlar, ekoturizmin temel yapı taşlarını oluşturan doğal ve kültürel zenginlikleri koruma odaklı turizm alanlarıdır. Bu destinasyonlar, sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ve çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ilkelerinin uygulandığı özel bölgeler olarak tanımlanmaktadır. Eko destinasyonların önemi doğal kaynakların korunması, yerel halkın ekonomik kalkınması, kültürel mirasın korunması ve ziyaretçilerin çevresel bilinçlenmesi açısından büyüktür (Perkins ve Grace, 2009).

Eko destinasyonlar, ekoturizmin çevresel sürdürülebilirlik ilkelerini hayata geçiren önemli alanlardır. Bu bölgeler genellikle milli parklar, biyosfer rezervleri, doğal anıtlar ve diğer koruma altındaki alanları içermektedir. Örneğin UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Galapagos Adaları, biyolojik çeşitliliği ve endemik türleriyle bilinmekte ve sıkı koruma politikalarıyla yönetilmektedir. Bu adalarda

ekoturizm faaliyetleri doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı prensiplerine dayanmaktadır (Self, Self and Haynes, 2010). Enerji verimliliği, su tasarrufu, atık yönetimi ve geri dönüşüm gibi çevre dostu uygulamalar bu destinasyonlarda yaygın olarak uygulanmaktadır. Doğal peyzajların, biyolojik çeşitliliğin ve ekosistemlerin korunması ekoturizmin temel prensiplerinden biridir ve eko destinasyonlar bu prensibi uygulamada kritik bir rol oynamaktadır. Bu alanlar çevresel sürdürülebilirliği destekleyerek ekoturizmin doğal kaynakların korunmasına olan katkısını artırmaktadır. (West, Igoe and Brockington, 2006).

Eko destinasyonlar yerel halkın ekonomik ve sosyal kalkınmasına önemli katkılar sağlar. Turizm faaliyetlerinden elde edilen gelirler yerel ekonomiyi canlandırmakta ve geçim kaynaklarını çeşitlendirmektedir. Örneğin Nepal'in Annapurna Bölgesi'ndeki ekoturizm faaliyetleri, yerel halkın yaşam kalitesini artırmış ve bölge ekonomisine önemli katkılarda bulunmuştur (Upadhaya vd., 2022). Yerel toplulukların turizm planlaması ve yönetimine aktif katılımı, turizmin sürdürülebilirliğini artırmakta ve yerel ihtiyaçların karşılanmasını sağlamaktadır. Ayrıca yerel halkın kültürel mirasını koruma ve tanıtma konusundaki rolleri turistlere otantik deneyimler sunarken kültürel zenginliklerin de korunmasına yardımcı olmaktadır. Bu durum kültürel sürdürülebilirlik açısından da büyük önem taşımaktadır. Yerel halkın turizmden doğrudan fayda sağlaması turizmin ekonomik sürdürülebilirliğini artırmakta ve yerel toplulukların yaşam kalitesini yükseltmektedir (Watson vd., 2014).

Eko destinasyonlar ziyaretçilere yönelik çevre eğitimi ve bilinçlendirme faaliyetleri ile de öne çıkmaktadır. Ziyaretçilere doğal ve kültürel mirasın korunmasının önemi hakkında bilgi verilmesi, çevre bilincinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Örneğin Yellowstone Milli Parkı'nda gerçekleştirilen eğitim programları, ziyaretçilerin parkın ekosistemleri ve vahşi yaşamı hakkında bilgi edinmelerini sağlamaktadır. Bu programlar turistlerin doğal alanların korunmasına yönelik daha duyarlı ve sorumlu davranmalarını teşvik etmektedir. Çevre eğitimi turistlerin ekoturizm faaliyetlerine aktif katılımını artırmakta ve çevresel farkındalığı yükseltmektedir. Bu sayede ekoturizmin sürdürülebilirliği ve uzun vadeli başarısı desteklenmektedir (Killen, 2023).

Eko destinasyonların başarılı yönetimi sürdürülebilir turizm politikalarının geliştirilmesini, taşıma kapasitesinin dikkatle planlanmasını ve turizm faaliyetlerinin çevresel ve sosyal etkilerinin sürekli izlenmesini gerektirmektedir. Örneğin Belize

Barrier Reef Reserve System, sürdürülebilir turizm uygulamaları ve ziyaretçi yönetim stratejileri ile başarılı bir şekilde korunmaktadır (http-8). Taşıma kapasitesinin aşılmaması, ziyaretçi sayısının kontrol edilmesi ve etki değerlendirmelerinin düzenli olarak yapılması, bu alanların sürdürülebilir yönetimi için kritik öneme sahiptir. Bilimsel araştırmalar ve izleme çalışmaları, eko destinasyonların ekolojik sağlığının korunmasını sağlamakta ve turizm faaliyetlerinin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu yönetim stratejileri eko destinasyonların uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlarken ekoturizmin hedeflerine ulaşmasına da katkıda bulunmaktadır (Krüger, 2005).

Eko destinasyonlar, ekoturizmin temel yapı taşları olarak doğanın korunması ve sürdürülebilir turizmin teşvik edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu destinasyonlar hem yerel topluluklara hem de ziyaretçilere fayda sağlayarak turizmin çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğini desteklemektedir. Doğal kaynakların korunması, yerel halkın katılımı ve ekonomik kalkınma, ziyaretçi eğitimi ve bilinçlendirme gibi unsurlar eko destinasyonların ekoturizmdeki yerini ve önemini belirlemektedir. Eko destinasyonların başarılı yönetimi, ekoturizmin uzun vadeli sürdürülebilirliğini ve doğal ve kültürel zenginliklerin korunmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda eko destinasyonlarda sürdürülebilir turizm anlayışının yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi, gelecekteki turizm faaliyetlerinin şekillenmesinde kritik bir rol oynadığı açıktır (Valdivieso vd., 2015).

2.1.3.4.2. Yerel Halk

Ekoturizm, sürdürülebilir kalkınma ilkelerine dayalı olarak doğal alanların korunmasını, ziyaretçilere çevresel eğitim sunulmasını ve yerel toplulukların sosyoekonomik kalkınmasını amaçlayan bir turizm türüdür. Bu çok boyutlu yapısı içinde yerel halk, yalnızca pasif bir çevre unsuru değil ekoturizm döngüsünün aktif ve vazgeçilmez bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Ekoturizm faaliyetlerinin başarısı önemli ölçüde yerel toplulukların katılım düzeyi, tutumu, kültürel değerleri ve bu süreçten elde ettikleri faydalarla ilişkilidir. Bu nedenle ekoturizmde yerel halkın rolü sadece ekonomik değil aynı zamanda çevresel ve sosyo-kültürel boyutları da kapsayan çok katmanlı bir işlevselliğe sahip olmaktadır (Scheyvens, 1999; Stronza ve Gordillo, 2008).

Öncelikle, yerel halkın ekonomik katılımı ekoturizmin temel ilkeleri arasında yer almaktadır. Ekoturizm uygulamalarında yerel halka doğrudan gelir sağlayan girişimlerin (rehberlik, konaklama, el sanatları, yöresel ürünler satışı vb.) desteklenmesi hem bölgesel kalkınmayı teşvik etmekte hem de dış kaynaklı ekonomik bağımlılığı azaltmaktadır. Yerel halkın gelir elde etmesi onların doğal kaynakların korunmasına yönelik motivasyonlarını da artırmaktadır. Yani çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında ekonomik faydaya dayalı bir koruma bilinci gelişmektedir. Ancak bu faydanın adil dağılımı, yerel halkın tüm kesimlerinin katılımını gözetken kapsayıcı modellerle güvence altına alınmalıdır (Jones, 2005).

İkinci olarak, ekoturizmde kültürel sürdürülebilirlik yerel halkın taşıdığı geleneksel bilgi, yaşam tarzı ve değerlerin korunmasıyla yakından ilişkilidir. Yerel halkın sadece doğayı değil aynı zamanda yerel kültürü ve toplumsal hafızayı da temsil ettiği dikkate alındığında ekoturizm etkinliklerinin tasarımı ve uygulanmasında bu kültürel değerlerin öne çıkarılması önem kazanmaktadır (Berkes, 2004). Ziyaretçilere özgün kültürel deneyimler sunan rehberler ve yerel aktörler, destinasyonun kimliğini inşa eden unsurlar haline gelmektedir. Bu bağlamda turist rehberleri ile yerel halk arasında kurulacak bilgi ve deneyim aktarımı köprüleri sadece turizm kalitesini artırmakla kalmayıp aynı zamanda yerel bilgi sistemlerinin yaşatılmasına da katkı sağlamaktadır (Salazar, 2012). Bununla birlikte katılımcı planlama ve karar alma süreçleri yerel halkın ekoturizme aktif olarak dahil edilmesinde merkezi bir öneme sahip olmaktadır. Turizm planlamasında yerel halkın yalnızca bilgilendirilen değil aynı zamanda karar mekanizmalarına katılan aktörler olması ekoturizm uygulamalarının meşruiyetini ve sürdürülebilirliğini artırmaktadır. Yerel halkın dışlayıcı değil kapsayıcı bir yaklaşımla sürece entegre edilmesi topluluk temelli ekoturizmin temel ilkelerindedir. Aksi durumda dış yatırımcılar ya da merkezi yönetim organları tarafından yürütülen üstten inme ekoturizm girişimleri, yerel halk ile ekoturizm aktörleri arasında çatışmalara neden olabilmektedir (Kaypak, 2010).

Yapılan araştırmalar yerel halkın turizme yönelik tutumlarının büyük ölçüde yaşadıkları fiziksel, kültürel ve ekonomik değişimlerin niteliğiyle şekillendiğini ortaya koymaktadır (Stem vd., 2003; Mbaiwa, 2005; Uslu, Alagöz ve Güneş, 2020). Dolayısıyla yerel halkın ekoturizme dair olumlu tutum geliştirmesi hem sürecin adil yönetilmesine hem de yerel halkın fayda algısına bağlı olmaktadır. Özellikle Karadeniz Bölgesi gibi doğallığını ve gelenekselliğini büyük oranda koruyan

coğrafyalarda yerel halkın ekoturizm süreçlerine entegrasyonu, bölgesel kalkınma ve koruma politikalarının başarısı açısından belirleyici bir faktördür (Edinsel, 2012)

Ekoturizmde yerel halkın rolü yalnızca ekonomik aktörlükle sınırlı kalmamalı aynı zamanda çevresel eğitimin taşıyıcısı, kültürel mirasın koruyucusu ve sürdürülebilirlik ilkesinin yerel düzeydeki uygulayıcısı olarak çok yönlü biçimde ele alınması gerektiği belirtilmektedir. Bu bakış açısı dışarıdan gelen turist rehberi ile yerel bilgi taşıyıcısı halk arasında kurulan iş birliğini de yeniden tanımlamayı gerektirmektedir. Bu bağlamda turist rehberlerinin yerel halkla kurduğu iletişim ve iş birliği sürdürülebilir turizmin başarısı için stratejik bir eşik olarak değerlendirilmelidir. Sonuç olarak, ekoturizmde yerel halkın konumu yalnızca bir paydaş olarak değil aynı zamanda süreci doğrudan şekillendiren ve sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağlayan birincil aktör olarak görülmelidir. Bu yaklaşım, hem topluluk temelli turizm modellerinin güçlendirilmesini hem de doğa koruma ile sosyo-kültürel kalkınmanın birlikte yürütülmesini mümkün kılmaktadır (Regmi ve Walter, 2016).

2.1.3.4.3. Faaliyeti Yapanlar: Ekoturistler

Ekoturizm faaliyetlerinin başarısı yalnızca doğa temelli alanların çekiciliğine ya da sunulan hizmetlerin niteliğine göre değil bu deneyimi talep eden bireylerin beklentilerine, değer sistemlerine ve çevresel hassasiyetlerine de doğrudan bağlı olmaktadır. Bu bağlamda 'ekoturist' kavramı, yalnızca doğa alanlarını ziyaret eden bir turist profili olmanın ötesine geçmekte, çevresel ve kültürel sürdürülebilirliği önceleyen, bilgi temelli ve etik duyarlılığı yüksek bir katılımcı modelini temsil etmektedir (Kerstetter, Hou ve Lin, 2004). Ekoturistin kimliği davranışsal ve motivasyonel düzeyde geleneksel turizm anlayışından farklılaşmakta, ekoturizm pratiğinin temel etik ve operasyonel ilkeleriyle doğrudan ilişkilendirilmektedir. Ekoturist kavramı, ilk olarak 1980'lerde doğa temelli alternatif turizm türlerinin gelişimi ile literatürde yer almaya başlamıştır. Blamey (1997) ekoturisti, doğal alanları ziyaret ederek hem çevresel hem kültürel değerlere saygı gösteren ve bu süreçte koruma ve yerel halkın refahına katkıda bulunan birey olarak tanımlamaktadır. Bu tanım yalnızca fiziksel seyahati değil aynı zamanda bu seyahatin etki boyutunu, etik niteliğini ve katılımcının değer yönelimini de içine almaktadır. Ekoturist gözlemci, öğrenen, dönüştürülen ve aynı zamanda dönüştüren bir aktördür. Fennell (2020), ekoturisti yalnızca destinasyon tercihi açısından değil aynı zamanda çevresel etik,

eğitsel motivasyon, katılımcılık düzeyi ve doğa ile kurduğu ilişki biçimi üzerinden tanımlamaktadır. Bu bağlamda ekoturist, sürdürülebilirlik ilkelerine bağlılık gösteren, doğa koruma uygulamalarına bilinçli katkı sağlayan ve kültürel duyarlılık geliştiren bir toplumsal figürdür.

Ekoturistlerin homojen bir kitle olmadığı, katılım düzeyleri ve değer sistemleri doğrultusunda farklılaştığı çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. Örneğin Laarman ve Durst (1987), turistleri sert (hard) ve yumuşak (soft) olarak ikiye ayırmak için ilgi düzeyi ve fiziksel çaba derecesini esas almıştır. Öte yandan Lindberg (1991) dört farklı doğa turisti tipi önermektedir. Bunlar; bilimsel araştırmacılar veya eğitim, çevre temizliği gibi amaçlarla özel turlara katılan yoğun doğa turistleri (hard-core), yalnızca korunan alanlara giderek yerel doğa ve kültürel mirası anlamaya çalışan adanmış doğa turistleri (dedicated), Amazon veya Ruanda'daki goril parkı gibi yerlere farklı bir deneyim için seyahat eden ana akım doğa turistleri (mainstream) ve doğayı sadece seyahat programlarının bir parçası olarak deneyimleyen gündelik doğa turistleri (casual) olarak sıralanmaktadır. Ayrıca Acott, La Trobe ve Howard (1998), ekoturist rollerinin ekosentrik (doğa merkezli) ile antroposentrik (insan merkezli) bir eksen üzerinde değişebileceğini belirtmiştir. Onlara göre, bir birey bulunduğu yerden bağımsız olarak çevresel duyarlılığa sahip olduğu sürece ekoturist sayılabilmektedir. Örneğin bir şehir turu sırasında bile çevreye duyarlı davranan bir kişi ekoturist olabilirken, bir doğa destinasyonunda bulunan ama çevresel hassasiyet göstermeyen biri ekoturist olarak değerlendirilmemektedir. Weaver ve Lawton (2002) ekoturistleri hard ve soft olarak iki temel sınıfa ayırmaktadır. Araştırmacılar tarafından yapılan sınıflandırmalar genel olarak üç sınıflandırma altında toplanabilmektedir (Björk, 2000; Higham ve Carr, 2002):

- **Hard Ekoturist:** Çevresel sorumluluğu yüksek, doğa içinde fiziksel olarak aktif, bilgiye dayalı seyahat tercih eden, genellikle rehberli yürüyüş, yaban hayatı inceleme gibi yüksek katılımlı etkinlikleri tercih eden ekoturistlerdir. Bu grup, daha az konforlu ancak daha otantik deneyimlere yönelmekte, öğrenmeye açıklığı ve davranışsal sürdürülebilirliği ile öne çıkmaktadır.
- **Soft Ekoturist:** Daha çok görsel ve duyuşsal deneyimlere odaklanan, düşük katılımlı etkinlikleri tercih eden, doğa sevgisine sahip ancak çevresel katkı düzeyi sınırlı turistlerdir. Soft ekoturistler, konfor düzeyi yüksek

destinasyonları tercih etmektedirler. Ancak çevresel bilgilendirmeye açık ve dönüşüm potansiyeli taşımaktadırlar.

- **Melez Türler:** Bu iki temel kategorinin ötesinde çevresel farkındalığı değişen düzeylerde olan, davranışsal olarak kararsız veya geçişken gruplar da mevcuttur. Bu gruplar genellikle turizm deneyimi sürecinde şekillenen tutumlar sergilemekte ve rehberlerin eğitici yönlendirmeleriyle davranış düzeylerinde artış görülebilmektedir.

Literatürde yapılan betimleyici çalışmalar, ekoturistlerin bazı sosyo-demografik özelliklerde istatistiksel yoğunluk gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde yapılan ampirik araştırmalarda aşağıdaki özellikler ön plana çıkmaktadır (Mehmetoğlu, 2007; Ma vd., 2018):

- **Eğitim Düzeyi:** Ekoturistlerin çoğunluğu yükseköğrenim görmüş bireylerden oluşmaktadır. Çevresel bilgiye açıklık ve sürdürülebilirlik bilinci ile eğitim düzeyi arasında anlamlı ilişki saptanmıştır.
- **Yaş:** 25–45 yaş arası bireyler, ekoturizm faaliyetlerine en yoğun katılım gösteren yaş grubudur. Ancak doğa temelli rahatlatıcı etkinlikler kapsamında 50 yaş üzeri bireylerin sayısı da giderek artmaktadır.
- **Cinsiyet:** Cinsiyete göre farklılıklar araştırmalara göre değişiklik göstermekle birlikte, kadınların çevresel konulara daha duyarlı olduğu ve soft ekoturizm faaliyetlerine daha çok ilgi gösterdiği bazı çalışmalarda belirtilmiştir.
- **Gelir ve Meslek:** Ekoturistler genellikle orta ve üst gelir düzeyine sahip bireylerdir. Sağlık, eğitim ve kamu hizmetleri gibi profesyonel meslek gruplarında çalışanlar bu alanda yoğunluk göstermektedir.

Ekoturistlerin seyahat motivasyonları, klasik turizmden farklı olarak yalnızca eğlenme, dinlenme ya da keşfetme gibi hedonik hedeflerle sınırlı olmadığı belirtilmektedir. Ekoturistler aynı zamanda öğrenme, katkı sağlama, etik sorumluluk, çevresel farkındalık ve kişisel gelişim gibi daha derin motivasyonlara sahip olduğu belirtilmektedir. Bu motivasyonlar dört ana başlıkta incelenebilmektedir (Beh ve Bruyere, 2007; Durif vd., 2011; Kasalak ve Bahtiyar, 2017).

- **Eğitsel ve Bilgilendirici Motivasyonlar:** Doğa, yaban hayatı, yerel kültür ve çevresel sorunlar hakkında bilgi edinme arzusu ön plandadır. Ekoturistler bilgiye dayalı deneyimi önemsemektedir.

- **Çevresel ve Etik Değerler:** Doğayı koruma, ekolojik dengeye zarar vermeme, karbon ayak izini azaltma ve yerel topluluklara katkı sağlama gibi sorumluluk bilinciyle hareket etmektedirler.
- **Estetik ve Duyusal Motivasyonlar:** Doğal güzellikleri gözlemleme, fotoğraf çekme, sakinlik ve dinginlik arayışı önemli nedenler arasında yer almaktadır. Bu motivasyon özellikle soft ekoturistlerde baskın olmaktadır.
- **Kişisel ve Ruhsal Gelişim:** Doğada vakit geçirme, kişisel içgörü kazanma, stres azaltma ve zihinsel arınma gibi psikolojik beklentiler sıklıkla dile getirilmektedir.

Sonuç olarak ekoturist kavramı, yalnızca doğayı ziyaret eden bireyleri değil aynı zamanda çevresel ve toplumsal sistemlerle ilişkisel bir bağ kurma bilinci taşıyan, öğrenmeye ve sorumluluğa açık bireyleri temsil etmektedir. Bu bağlamda ekoturistlerin seyahat öncesi tutumları, seyahat sırasında yönlendirilme biçimleri (özellikle rehberlerin eğitici rolleri aracılığıyla) ve seyahat sonrası davranış değişimleri, sürdürülebilir turizmin başarısını doğrudan etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (Güzel vd., 2021). Dolayısıyla ekoturistleri anlamaya yönelik çok boyutlu yaklaşımlar hem akademik hem de uygulamalı turizm politikaları açısından önem taşımaktadır.

2.1.3.4.4. Faaliyeti Örgütleyenler: Tur Operatörleri ve Seyahat Acentaları

Ekoturizm, çevresel sürdürülebilirliği, yerel halkın refahını ve kültürel bütünlüğü ön planda tutan bir turizm biçimi olarak son yıllarda önemli bir yükseliş göstermiştir. Bu özel turizm türünün etkili ve sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesinde birçok paydaş rol almakta olup bu paydaşlar arasında tur operatörleri ile seyahat acenteleri önemli bir konuma sahip olmaktadır. Hem arz zincirinin organize edilmesinde hem de ekoturistlerin yönlendirilmesinde üstlendikleri rol, bu iki aktörü ekoturizmin temel bileşenlerinden biri haline getirmektedir (Courvisanos ve Jain, 2006).

Tur operatörleri, ekoturizm faaliyetlerinin tasarlanmasından uygulanmasına kadar olan süreçte hem planlayıcı hem de uygulayıcı bir aktör olarak işlev görmektedir. Doğaya duyarlı destinasyonların seçimi, çevre dostu konaklama ve ulaşım alternatiflerinin sunulması, küçük ölçekli yerel işletmelerle iş birliği yapılması

gibi adımlar tur operatörlerinin sorumluluk alanları içerisinde (Cavlek, 2002). Nitekim Honey (2008), ekoturizmde tur operatörlerinin yalnızca ekonomik fayda gözetilen ticari yapılar olmaktan çıkarak çevresel ve sosyal sorumluluk bilinciyle hareket eden aktörler haline gelmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda ekoturizme odaklanan tur operatörlerinden, ürün tasarımında karbon ayak izi azaltımını, atık yönetimini ve topluluk temelli turizm ilkelerini entegre etmesi beklenmektedir. Ayrıca tur operatörlerinin sürdürülebilir destinasyon yönetimi çerçevesinde yerel halkla kurduğu etkileşim ve iş birlikleri ekoturizmin sosyo-kültürel sürdürülebilirliğini de desteklemektedir. Operatörlerin yerel rehberlerle çalışmaları, yerel üreticilerden hizmet satın almaları ve kültürel etkinlikleri turlarına entegre etmeleri, destinasyonun özgünlüğünün korunmasına katkı sunmaktadır (Khairat ve Maher, 2012).

Seyahat acenteleri, ekoturizm ürünlerinin tanıtılması, pazarlanması ve tüketiciyle buluşturulmasında önemli bir ara yüz olarak işlev görmektedir. Özellikle bireysel turistlerin çevresel hassasiyetle oluşturulmuş tur paketlerine erişimi açısından seyahat acenteleri kritik bir rol oynamaktadır. Acenteler, ekoturizm ilkeleri doğrultusunda geliştirilen ürünleri pazarlama stratejileriyle görünür kılmakta, turistleri çevresel ve kültürel etkiler hakkında bilgilendirerek bilinçli tüketici davranışlarını teşvik etmektedir (Karakoç ve Akyurt, 2021).

Gelişen dijital teknolojilerle birlikte çevrimiçi seyahat acentelerinin artması ekoturizme erişimi küresel ölçekte genişletmiştir. Ancak bu durum aynı zamanda sahte 'eko' etiketli turların da yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu nedenle seyahat acentelerinin yalnızca satış aracı değil aynı zamanda tüketiciyi eğiten ve yönlendiren sorumlu aktörler olarak konumlandırılması gerekmektedir. Sertifikasyon sistemlerine bağlı çalışan, şeffaf kriterlerle turlar sunan ve karbon nötr yaklaşımları destekleyen acenteler, ekoturizmin meşruiyeti açısından büyük önem arz etmektedir (İşler ve Akyurt, 2021). Ekoturizmin başarısı yalnızca doğaya duyarlı turistlerin varlığına değil bu turistlerin taleplerini çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik ilkelerine uygun biçimde yöneten aktörlerin etkinliğine bağlı olmaktadır. Tur operatörleri ve seyahat acenteleri, bu anlamda ekoturizm zincirinin yönlendirici ve uygulayıcı halkalarından biri olarak öne çıkmaktadır. Gerek ürün geliştirme süreçlerinde benimsedikleri ilkeler gerekse tüketici ile doğa arasında kurdukları köprü sayesinde bu iki aktörün rollerinin iyi anlaşılması ve desteklenmesi, ekoturizmin bütüncül ve uzun soluklu gelişimi açısından elzem görülmektedir (Kıvılcım, 2020).

2.1.3.4.5. Destinasyonda Rehberlik

Ekoturizm, yalnızca doğal ve kültürel kaynakların tüketimi üzerine kurulu bir turizm anlayışı değil aynı zamanda bu kaynakların korunarak gelecek nesillere aktarılmasını hedefleyen bütüncül bir kalkınma yaklaşımıdır (Riaz, Riaz ve Jabeen, 2022). Bu yaklaşımın sahada somutlaşması ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi ise büyük ölçüde turistik deneyimin doğrudan yöneticileri olan aktörlere bağlı olmaktadır. Bu aktörlerden biri de turist rehberleridir (Kropinova, Anokhin ve Primak, 2023). Özellikle ekoturizm gibi doğa temelli, yerel topluluk odaklı ve çevresel farkındalık eksenli bir turizm biçiminde rehberlik faaliyeti yalnızca bilgi aktarımı ile sınırlı kalmayıp davranış yönlendirme, bilinç oluşturma ve kültürlerarası arabuluculuk gibi çok katmanlı işlevler üstlenmektedir.

Turist rehberliği, geleneksel kitlesel turizm çerçevesinde çoğu zaman destinasyon hakkında ayrıntılı bilgi aktarma ile sınırlı bir hizmet olarak değerlendirilse de ekoturizm bağlamında rehberlik çok daha derin bir işlevselliğe sahiptir. Ekoturist, deneyim yaşamak kadar öğrenmeye, gözlemlemeye ve anlamaya da odaklanan bir profil sergilemektedir. Bu noktada rehber yalnızca anlatıcı değil aynı zamanda yorumlayıcı (interpretive) bir lider olmaktadır (Alazaizeh vd., 2019). Ham ve Weiler (2002), yorumlayıcı rehberliğin ziyaretçilerin çevresel farkındalık düzeylerini artırma ve doğa ile etik bir ilişki kurmalarını sağlama konusunda kritik bir araç olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlayışa göre rehber, ziyaretçiyi pasif bir tüketiciden aktif bir öğrenen ve katılımcıya dönüştürmektedir. Bu dönüşüm yalnızca bilgi sunumu ile değil aynı zamanda ziyaretçinin çevresel ve kültürel değerlerle kurduğu ilişkinin rehber tarafından yönetilmesiyle gerçekleşmektedir. Nitekim rehber, doğal mirasın korunmasına ilişkin ilkeleri içselleştirmiş ve ziyaretçilerine bu doğrultuda yön gösteren bir pozisyonda bulunmalıdır. Bu durum hem ekosistemlerin korunması hem de ziyaretçilerin sürdürülebilir davranış kalıplarını geliştirmesi açısından vazgeçilmezdir (K.C., Rijal ve Sapkota, 2015).

Ekoturizm kapsamında gerçekleştirilen turlarda turist rehberlerinin temel işlevlerinden biri de çevresel eğitimidir. Bu bağlamda rehber fauna ve flora bilgisi, ekolojik döngüler, biyoçeşitlilik ve çevresel tehditler gibi konularda bilgi sağlayarak ziyaretçilerin bilgi düzeyini artırmakta ve bu doğrultuda bilinçli bir turistik davranış sergilemelerine katkıda bulunmaktadır. Rehberin kullandığı dilin niteliği, anlatım

tarzı, yorumlama teknikleri ve turistlerle kurduğu etkileşim, bu eğitimsel rolün etkinliğini belirleyen temel unsurlar arasındadır (Juma, Bakos ve Khademi-Vidra, 2020). Bununla birlikte ekoturizm faaliyetleri çoğu zaman hassas ve korunmaya muhtaç doğal alanlarda gerçekleştiğinden, rehberlerin ziyaretçilerin çevresel etik kurallara uyumunu sağlamada yönlendirici bir rol üstlenmesi gerekli görülmektedir. Geri dönüşüm, yaban hayatına müdahale etmeme, sessiz kalma gibi çevresel davranış normlarının hem anlatımı hem de uygulamalı gösterimi rehberin pedagojik yaklaşımına bağlı olmaktadır. Bu yönüyle rehber yalnızca doğa hakkında bilgi veren değil doğayla nasıl ilişki kurulması gerektiğini gösteren bir rehber-öğretici pozisyonundadır (Pu vd., 2023).

Ekoturizm yalnızca doğa temelli bir faaliyet olmaktan öte yerel topluluklarla doğrudan etkileşim içeren sosyal bir süreçtir. Bu nedenle rehberlerin yalnızca ekolojik değil sosyo-kültürel bilgiye de hâkim olması gerekmektedir. Yerel geleneklerin, yaşam biçimlerinin, üretim pratiklerinin ve toplumsal yapıların turistlere doğru ve saygılı biçimde aktarılması rehberin kültürel arabuluculuk işleviyle doğrudan ilişkilidir (Bogdan ve Łasiński, 2019). Aynı zamanda yerel halk ile turist arasında kurulan etkileşimin dengeli ve sürdürülebilir olabilmesi de yine rehberin yönlendirici tutumuyla şekillenmektedir. Bu bağlamda topluluk temelli turizmin etik ilkelerine uygun davranan rehberler hem destinasyonun otantik yapısının korunmasına katkı sunmakta hem de yerel halkın turizmden elde ettiği sosyal ve ekonomik faydayı artırmaktadır. Rehberin yerel üreticiler, sanatçılar, çiftçiler veya rehber eşliğinde ziyaret edilen topluluklarla kurduğu iş birliği, turistik deneyimi daha anlamlı kılarken destinasyonun sürdürülebilirliğine de doğrudan katkı sağlamaktadır (Akıncı ve Öksüz, 2022).

Bu tez kapsamında odak noktası olarak belirlenen Karadeniz Bölgesi, Türkiye'nin doğal miras açısından en zengin bölgelerinden biri olmasının yanı sıra kültürel çeşitliliği ve topluluk temelli yaşam biçimleriyle de dikkat çekmektedir. Bölgedeki yaylalar, ormanlar, milli parklar, akarsular, mağaralar ve kırsal yerleşimler, ekoturizm açısından yüksek potansiyele sahiptir (Yeşiltaş, Çeken ve Öztürk, 2009). Ancak bu potansiyelin sürdürülebilir turizm politikaları doğrultusunda yönetilmesi, sahadaki uygulayıcı aktörlerin niteliğiyle doğrudan ilişkilidir. Karadeniz Bölgesi'nde görev yapan turist rehberlerinin, bölgenin hassas ekolojik yapısını tanıması, endemik türler hakkında bilgi sahibi olması, yerel halkın yaşam biçimini temsil eden kültürel unsurları doğru ve saygılı biçimde yansıtması beklenmektedir. Aynı zamanda bu

rehberlerin bölgesel kalkınmayı destekleyici bir turizm anlayışıyla hareket etmeleri, topluluk odaklı, çevreye duyarlı ve etik temelli rehberlik ilkelerine bağlı kalmaları gerekli görülmektedir (Kaya, Küçükali ve Kızılırmak, 2019). Bu çerçevede Karadeniz'deki ekoturizm faaliyetlerinin uzun vadeli başarısı, bölgeye özgü doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir yönetimi kadar bu kaynakların anlamlandırılmasında görev alan rehberlerin mesleki yeterliliklerine, değer aktarım kapasitelerine ve çevresel etik yaklaşımlarına da bağlı olmaktadır. Turist rehberleri, bu bağlamda yalnızca destinasyonun tanıtıcısı değil aynı zamanda ekoturizmin sahadaki taşıyıcısı, uygulayıcısı ve savunucusu konumundadır (Kaya ve Yıldırım, 2020).

2.1.4. Turist Rehberliği Mesleği

Turist rehberliği hizmetine ilişkin ilk yazılı bilgilere göre bu alandaki öncülerin Antik Mısır dönemindeki rahipler olduğu belirtilmektedir (Değirmencioğlu, 1998). Planlı ve grup halinde gerçekleştirilen seyahatlerin başlangıcı ise M.Ö. 7. yüzyılda düzenlenen olimpiyat oyunlarıyla ortaya çıkmış, bu gelişme aynı zamanda rehberlik hizmetinin kurumsallaşmasına da zemin hazırlamıştır. Antik Yunan döneminde yaşamış tarihçi Herodot, gezdiği yerlerin kültürel yapılarını derleyip aktarmasıyla kültürel turizmin öncüsü olarak değerlendirilmekte ve aynı zamanda ilk tercüman-rehberlerden biri kabul edilmektedir. Bu dönemde seyahat eden kişilere yol gösteren ve rehberlik yapan bireylerin ortaya çıkışıyla birlikte 'Praxemos' isimli ilk rehber kitabının Yunanlılar tarafından kaleme alındığı ifade edilmektedir. Roma İmparatorluğu döneminde ise gelişmiş yol ağı ve mimari-ticari ilerlemeler sayesinde seyahat faaliyetleri ivme kazanmış, Roma İmparatoru'nun Mısır ziyareti Mısırlı rehberlerin eşliğinde gerçekleştirilerek tarihteki ilk rehberlik belgelerine konu olmuştur (Dinçer ve Demirdelen, 2019, s. 2-3). Aynı dönemlerde Anadolu topraklarında yer alan Truva'nın, önemli bir turistik merkez olduğu vurgulanmaktadır (Ahipaşaoğlu, 2006).

Orta Çağ'da Marco Polo'nun seyahatleri ve dini amaçlı ziyaretlerin etkisiyle turizm faaliyetlerinin sürdüğü görülmektedir. Modern rehberliğin temelini oluşturan 'Çiçeronlar', Avrupa'da bölgesel tarih ve kültürel bilgi aktarımı konusunda yetkin genç erkekler olarak görev yapmış ve bu yönleriyle modern turist rehberliğinin ilk temsilcileri olmuşlardır. 16. yüzyılda aristokratların eğitimi amacıyla gerçekleştirilen

'Grand Tour' olarak bilinen seyahatler rehber ihtiyacını artırmıştır. Bu hizmetler genellikle İngiliz kökenli eğitimli kişilerce sunulmuş, 17. yüzyılda ise zengin bireylerin seyahat tercihlerini yönlendirmiştir (Polat, 2001; Eser, 2018).

Modern anlamda organize seyahatlerin başlangıcı ise 1841 yılında Thomas Cook'un Leicester ile Loughborough arasındaki düzenlediği tura dayandırılmaktadır. Bu gelişmenin tesadüfi olmadığı, Endüstri Devrimi'nin etkisiyle turizm sektörünün kurumsallaşmasına ve çağdaş bir yapıya evrilmesine katkı sağladığı dile getirilmektedir (Hacıoğlu, 2013, s. 2). Ancak bu dönemde düzenli olarak çalışan profesyonel rehberlerin sayısı oldukça azdır ve genellikle zengin turistlere eşlik eden kişilerle sınırlıdır. Ayrıca, 19. yüzyıl sonlarına kadar turist rehberliğine dair bir eğitim kurumu ya da sistematik bir yapı bulunmamaktadır (McGrath, 2005, s. 79). Bilimsel anlamda turist rehberliği üzerine yapılan ilk akademik çalışmalar ise Schmidt'in (1979) öncülüğünde başlamış, sonrasında Cohen'in (1985) rehberlik mesleğinin rollerine, yapısına ve dinamiklerine ilişkin katkılarıyla alana dair akademik ilgi giderek artmıştır (Aslan ve Çokal, 2016).

Türkiye'de turist rehberliği hizmetlerinin gelişimi Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ihtiyaç temelli olarak ortaya çıkmış ve zamanla kurumsallaşma sürecine girmiştir. 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile yabancıların haklarının korunmaya başlanması İstanbul'a olan yabancı ilgisini artırmış, özellikle tüccar ve iş insanlarının kente yönelmesiyle birlikte rehberlik hizmetlerine olan talep de artmıştır (Ahipaşaoğlu, 2006, s. 5). 1883 yılında başlayan Orient Express seferleri, İstanbul'u daha erişilebilir hale getirerek turistik ziyaretlerde ciddi bir yoğunluk oluşturmuştur (Eser, 2018, s. 30). Bu gelişmeler sonucunda 19. yüzyıl sonlarına doğru İstanbul'da rehberlik faaliyetleri yabancı dil bilen gayrimüslimler tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Rehberliğin bu kişilerle sınırlı kalmasını önlemek amacıyla 1890 yılında 'Seyyahine Tercümanlık Edenler Hakkında 190 Sayılı Nizamname' çıkarılmış ve rehberlik hizmetleri ilk kez hukuki bir çerçeveye kavuşturulmuştur (Yenipınar ve Zorkirişçi, 2013, s. 114).

Cumhuriyet'in ilanından sonra ise 6 Kasım 1923'te 'Türk Seyyahin Cemiyeti' (sonradan Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu) kurulmuş, bu kurumun özellikle Türk gençlerinin rehberliğe kazandırılmasında önemli katkılar sağladığı belirtilmiştir. 1925 tarihli bir kararname ile rehberliğe ilişkin sıkı kurallar getirilmiş, bu kararname çerçevesinde tercüman rehberlerin eğitimi öncelikli konu olmuştur. 1928'de açılan ilk rehberlik kursunda 50 aday başarılı olmuş, 1935'te ise aynı kurstan 53 kişi mezun

olmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle seyahat hareketleri azalmış, rehberlik mesleği de durağan bir döneme girmiştir (Değirmencioğlu, 1998, s. 18). 1950'li yıllarda yeniden canlanmaya başlayan faaliyetler kapsamında 1950'de yayımlanan 'Turist Tercüman Rehberliği' adlı belgede mesleğin rolleri ve katkıları tanımlanmış 1951'de ise Türk Milli Talebe Federasyonu tarafından 129 üniversite öğrencisine rehberlik kursu verilmiştir. 1963 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın kurulmasıyla rehberlik hizmetleri devlet denetimi altına alınmış, açılan kurslarla yeni rehberlerin yetişmesi sağlanmıştır (Ahipaşaoğlu, 2006, s. 27). 1971 yılında yayımlanan 'Tercüman Rehber Kursları ve Tercüman Rehber Yönetmeliği' ile ilk yasal düzenleme yapılmıştır. Bu yönetmelik 1983'te 'Profesyonel Tercüman Rehber Yönetmeliği' olarak güncellenmiş, 1986'da ise 'Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği' adını almıştır. 2005'e kadar bu yönetmelik üzerinde çeşitli değişiklikler yapılmıştır (Tetik, 2012, s. 217; Çolakoğlu, Epik ve Efendi, 2010).

1998'de kurulan Turist Rehberleri Birliği (TUREB), rehberlik mesleğini daha etkin ve yasal zemine oturtmak amacıyla faaliyet göstermeye başlamış, bu sürecin devamında 7 Haziran 2012'de kabul edilen 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu ile mesleğin hukuki statüsü belirlenmiştir. Bu kanun sayesinde Türkiye'de turist rehberliği mesleği yasal güvence altına alınmış ve profesyonel bir yapı kazanmıştır. Bu yasa ile:

- Rehberlik mesleği resmî bir meslek statüsüne kavuşmuş,
- Rehberliğe giriş koşulları belirlenmiş,
- Meslek içi eğitim zorunluluğu getirilmiş,
- Meslek birlikleri ve odaları yasal olarak tanınmıştır.

Türkiye'de turist rehberi olabilmek için öncelikle üniversitelerin turist/turizm rehberliği, sanat tarihi, arkeoloji veya uzak doğu dillerine yönelik lisans, ön lisans ya da yüksek lisans programlarından mezun olmak gerekmektedir. Adayların Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından düzenlenen uygulama eğitim gezilerinden en az birini başarıyla tamamlaması ve ÖSYM'nin YDS, e-YDS gibi sınavlarından ya da Bakanlıkça belirlenen kurumların yaptığı yabancı dil sınavlarından en az 75 puan alması şarttır. 7500 sayılı yeni yasa ile turist rehberliği bölümü mezunu olup yabancı dil sınavını geçemeyenler, eğitim gezisini tamamlamışlarsa Türkçe rehberlik için başvuru yapabilmektedir. Sanat tarihi, arkeoloji veya Uzak Doğu dili mezunlarının ise en az 100 saatlik rehberlik eğitimi almaları, uygulama gezisini ve dil sınavını başarıyla tamamlamaları gerekmektedir. Tüm adaylar mesleğe kabul sınavını geçtikten sonra

gerekli belgelerle birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvurarak ruhsatname alabilmektedirler (<http-9>).

2.1.4.1. Turist Rehberlerinin Görev ve Sorumlulukları

Turist rehberleri, turizm faaliyetlerinin başarıyla yürütülmesinde önemli görevler üstlenen profesyonellerdir. Görevleri yalnızca bilgi aktarmakla sınırlı olmayıp organizasyonel, iletişimsel ve kültürel pek çok sorumluluğu da kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle turist rehberlerinin sorumlulukları yalnızca turistlere yönelik görevlerle sınırlı kalmayıp kendi mesleki gelişimlerine, çalıştıkları kurumlara ve kamuya karşı da yükümlülükler içermektedir. Rehberin öncelikle kendisine karşı en temel sorumluluğu, mesleki yeterliliğini sürekli geliştirmek ve bu doğrultuda bilgi ve deneyimlerini paylaşarak sektörel gelişime katkı sağlamaktır. Bu kapsamda mesleki birlikler aracılığıyla ilgili kurum ve kuruluşlara rehberlik hizmetlerinin niteliksel gelişimi için önerilerde bulunmak, eğitici faaliyetlerin artırılmasına destek vermek de bu sorumluluğun bir parçası olarak değerlendirilmektedir. İşverene yönelik yükümlülükler ise rehberin tur operatörleri veya seyahat acenteleriyle yaptığı hizmet sözleşmesine uygun hareket etmesini zorunlu kılmaktadır. Rehber, sözleşmede yer alan hükümlere riayet etmeli ve olağan dışı, önceden öngörülemez durumlar dışında sözleşmesel sorumluluğunu eksiksiz yerine getirmelidir. Bu durum taraflar arasında güven temelli profesyonel bir iş ilişkisi kurulmasını sağlamaktadır. Kamuya, özellikle de yerel halka karşı sorumluluk bağlamında ise turist rehberinin dış görünümü, hitap tarzı ve genel tutumuyla örnek bir profil sergilemesi beklenmektedir. Tarafsız, saygılı ve ölçülü bir yaklaşım benimseyen rehber hem turistler hem de yerel topluluklar nezdinde mesleğinin saygınlığını koruyarak kültürel etkileşimi sağlıklı biçimde yönetmelidir (Öter, 2017, s. 113-115).

Turist rehberlerinin görev ve sorumlulukları şu şekilde sıralanabilir (Güler, 1978; Batman vd., 2000; Ahipaşaoğlu, 2001; Değirmencioğlu, 2001; Akbulut, 2006; Demircan, 2007; Çolakoğlu vd., 2010; Köroğlu, 2011; Tetik, 2012; Akdu, 2015; Bak, 2015; Gül Yılmaz, 2017; Köroğlu ve GÜDÜ Demirbulat, 2017):

- Turist rehberleri tur süresince karşılaşılabilecek her türlü aksaklık ve problemle ilgilenmek, bu sorunların çözümünü sağlamakla yükümlüdür. Bu kapsamda ulaşım, konaklama veya programla ilgili doğabilecek krizleri etkili biçimde yönetmeleri beklenmektedir. Aynı zamanda tur güzergâhı

üzerindeki tarihi, kültürel ve doğal alanlara dair bilgileri anlaşılır, doğru ve ilgi çekici biçimde sunmak rehberlerin temel görevleri arasında yer almaktadır.

- Rehberlik faaliyetlerinin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi için rehberler, iş sağlığı ve güvenliği kurallarına uymak ve bu kurallara diğer katılımcıların da uymasını sağlamak durumundadır. Ayrıca çevresel farkındalığın artırılması bağlamında çevre koruma mevzuatına uygun hareket etmek ve sürdürülebilir turizme katkı sağlamak da önemli bir sorumluluktur.
- Kalite yönetimi açısından bakıldığında turist rehberinin yürütülen faaliyetleri denetlemesi, değerlendirme süreçlerine katılması ve geri bildirim mekanizmalarını etkin biçimde kullanması gerekmektedir. Rehberlik esnasında turistlerin pasaport, vize ve sigorta işlemleri gibi bürokratik süreçlerde yönlendirilmesi ve bilgilendirilmesi de rehberin görev alanına girmektedir.
- Başarılı bir tur organizasyonunun gerçekleşmesi için rehberin, günlük planlamayı önceden yapması ve kapsamlı bir tur programı oluşturması şarttır. Tur sırasında, yerel halkın yaşam biçimine ve kültürel değerlere saygı gösterilmesi rehberin hem ziyaretçilere hem de ev sahibi topluma karşı sorumlu bir yaklaşım benimsemesini gerektirmektedir.
- Turistler arasında yaşlı, hasta veya özel gereksinimi olan bireylerin bulunabileceği göz önünde bulundurularak bu kişilere özel ilgi ve destek sunmak da rehberlerin görevleri arasındadır. Ayrıca paket tur hazırlıkları sürecinde acentelerle iş birliği yaparak bireysel ya da grup bazlı turların hazırlanmasında aktif rol almaları beklenmektedir. Bu sayede zaman kısıtı yaşayan bireyler için profesyonelce organize edilmiş deneyimler sunulabilmektedir.
- Uluslararası standartlara göre bir turist rehberinin temel işlevi, rehberlik yaptığı bölgenin tarihi, doğal ve kültürel zenginliklerini, turistlerin anlayabileceği dilde ve etkileyici bir anlatımla tanıtmaktır. Bu süreçte rehberin genel bilgi birikimi, anlatım becerisi ve empatik yaklaşımı önemli rol oynamaktadır.

- Turist rehberi aynı zamanda tur planlaması, uygulama ve değerlendirme aşamalarının her birinde aktif bir koordinatör olarak yer almalı, turistlerin beklentilerini karşılayacak nitelikte bir deneyim sunmaya özen göstermelidir. Bunun yanı sıra ülkesini temsil eden bir kültürel elçi olarak, milli değerlerin ve doğal güzelliklerin doğru ve etkili biçimde tanıtılmasında kilit rol oynamaktadır.
- Konaklama ve ulaşım hizmet sağlayıcılarıyla kurulacak etkili iletişim, rehberin bu iki önemli hizmet alanı arasında bir köprü işlevi görmesini zorunlu kılmaktadır. Özellikle konaklama tesisleriyle yaşanan sorunların çözümünde rehberin arabuluculuk yapması beklenmektedir.
- Tur öncesinde detaylı bir bölge araştırması yaparak ziyaret edilecek alanlarla ilgili doğru ve güncel bilgileri edinmek ve bunları tur esnasında eksiksiz şekilde aktarmak rehberin hazırlık sürecindeki sorumluluklarındandır. Ayrıca bazı durumlarda uzun vadeli (örneğin 20 aylık) bir planlama süreci gerektiren organizasyonlarda da rehberin stratejik bir planlamacı olarak görev alması önemlidir.
- Turist rehberleri aktardıkları bilgiler nedeniyle sıklıkla eğitici bir kimlikle algılanmaktadır. Bu nedenle iletilen bilgilerin doğruluğu ve akademik geçerliliği büyük önem taşımaktadır. Rehber yalnızca bilgilendiren değil aynı zamanda yönlendiren, temsil eden ve ilişki yöneten bir profesyonel olarak hareket etmelidir.

2.1.4.2. Turist Rehberinin Roller

Turist rehberlerinin rollerine ilişkin akademik literatür, 1970'li yılların sonlarında şekillenmeye başlamış ve sonraki dönemlerde derinleşerek zenginleşmiştir. Bu alandaki öncü çalışmalara Grönroos (1978), Schmidt (1979), Holloway (1981) ve Cohen (1985) öncülük etmiştir. Grönroos (1978), rehberi bir satış elemanı olarak ele alırken, Schmidt (1979), rehberin arabulucu ve dengeleyici bir unsur olarak görev üstlendiğini vurgulamıştır. Holloway (1981) ise rehberin en önemli işlevini bilgi aktarıcı rolüyle ilişkilendirmiştir. Bu araştırmacılar rehberin yalnızca bilgi sunan biri değil aynı zamanda aktör, kültürel aracı, öğretmen, yorumcu, çevirmen ve arabulucu gibi çoklu roller üstlendiğini ortaya koymuşlardır (Zhang ve Chow, 2004, s. 82).

Cohen (1985), turist rehberliğine yönelik yaklaşımlarda önemli bir dönüm noktası olmuş ve rehberin görevlerini ‘yol gösterici’ ve ‘danışman’ olmak üzere iki ana kategoride tanımlamıştır. Yol göstericiler daha çok fiziksel alanlara rehberlik ederken, danışmanlar bilgilendirici ve eğitici rol üstlenmektedirler. Bu ayrım rehberin yalnızca coğrafi bilgi sağlayan değil aynı zamanda kültürel, tarihsel ve davranışsal rehberlik sunan çok yönlü bir aktör olduğunu ortaya koymuştur. Cohen’in tanımladığı dört rehber türü (orijinaler, animatörler, tur liderleri ve profesyoneller) rehberin işlevsel boyutlarını sistematik hale getirmiştir. ‘Orijinaler’ güvenli seyahat sürecini yöneten teknik rehberlerken, ‘animatörler’ sosyal etkileşim kuran ve grubu motive eden bireylerdir. ‘Tur liderleri’ turist ve çevre arasındaki etkileşimi yöneten arabulucular olarak tanımlanırken, ‘profesyoneller’ bilginin aktarımı ve yorumlanması üzerinden iletişimsel işlev üstlenen rehberlerdir (Reisinger ve Steiner, 2006, s. 482).

Sonraki yıllarda bu çalışmalar genişletilmiş ve rehberlerin bilgi aktarıcı, eğitici, kültürel yorumlayıcı, grup lideri, organizatör, halkla ilişkiler sorumlusu, sağlık danışmanı, psikolog ve hatta diplomat gibi çok sayıda rolü üstlendikleri ifade edilmiştir (Holloway, 1981; McDonnell, 2001; Zhang ve Chow, 2004; Bowie ve Chang, 2005; Salazar, 2005; Rabotic, 2011). Bu roller, rehberlerin yalnızca tur programını uygulayan kişiler değil aynı zamanda destinasyonun kültürel temsilcisi, grubun davranış yöneticisi ve deneyim tasarımcısı olduğunu göstermektedir. Özellikle Zhang ve Chow (2004) tarafından hazırlanan sınıflandırmada, rehberlerin en çok vurgulanan rolleri arasında denge unsuru, yorumcu/çevirmen, arabulucu, öğretmen ve organizatör yer almaktadır. Bowie ve Chang (2005) ise rehberin birden fazla yetkinliğe sahip olması gerektiğini vurgulayarak rehberin liderlik, sabır, empati, iletişim ve kriz yönetimi gibi becerilere sahip olması gerektiğini belirtmişlerdir. Rabotic (2011) ve Seraphin (2013) gibi güncel çalışmalar, turist algısı açısından rehberlerin en çok bilgi sağlayıcı ve eğitici yönleriyle öne çıktığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte rehberlerin kültür aracı, danışman, lider, eşlikçi, eğlendirici ve güvenlik sağlayıcı rollerinin de fark edildiği tespit edilmiştir.

Literatürde özellikle üç temel rol üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bunlar doğaya dayalı turizmde rehberin rolleri, kültürel arabuluculuk işlevi, yorumlayıcı rehberlik rolüdür. Bu roller, turistlerin anlamlı bir seyahat deneyimi yaşamalarını sağlamanın yanı sıra rehberin hem turizm destinasyonlarının sürdürülebilir yönetiminde hem de kültürlerarası iletişimde kritik bir aracı olduğunu göstermektedir.

Rehberlerin rollerine ilişkin ilk sistematik sınıflandırma daha önce de belirtildiği gibi Cohen (1985) tarafından yapılmış ve bu roller ‘yol gösterici’ ile ‘danışman’ olarak ikiye ayrılmıştır. Daha sonraki çalışmalarda bu roller ‘lider’ ve ‘arabulucu’ kavramlarıyla yeniden adlandırılarak teorik yapı zenginleştirilmiş, özellikle doğa temelli turizm kapsamında ‘kaynak yönetimi’ rolü eklenerek Cohen’in modeli daha kapsayıcı hâle getirilmiştir. Söz konusu roller doğaya dayalı turizm ve ekoturizm bağlamında araştırmanın temel kapsamı içerisinde yer almasından dolayı aşağıda açıklanmaktadır (Howard vd., 2001, s. 32).

Liderlik rolü, enstrümantal ve sosyal olmak üzere iki temel alt başlığa ayrılmaktadır. Enstrümantal liderlik, rehberin yön sağlama, güvenlik, oryantasyon ve lojistik konularında sorumluluk üstlendiği fonksiyonel bir roldür. Sosyal liderlik ise grup dinamiklerini yönetme, uyum sağlama, moral yükseltme ve grup içi etkileşimi destekleyen iletişim becerilerini içermektedir. Mizah kullanımı grup içi etkileşimi artırarak doğa koşullarında pozitif deneyimler yaşanmasına katkı sağlamaktadır.

Arabuluculuk rolü, rehberin kültürel ve sosyal düzeyde köprü kurma işlevini üstlendiği etkileşimsel ve öğretici yönleriyle öne çıkmaktadır. Etkileşimsel arabuluculuk, rehberin yerel halk ile turistler arasında kültürlerarası anlayışı desteklemesi, turizm aktörleri arasındaki iletişimi kolaylaştırması ve turistik deneyimi sosyal bağlamda zenginleştirilmesi anlamına gelmektedir. Öğretici arabuluculuk ise rehberin çevresel ve kültürel bilgiler aracılığıyla ziyaretçilerin bilgi düzeyini artırması, çevresel farkındalık geliştirmesi ve destinasyonun anlamlı biçimde içselleştirilmesini sağlamasıdır. Bu bağlamda rehberin çok dilli iletişim becerisi ve alan bilgisi, arabuluculuk görevlerinin etkinliğini belirleyen başlıca unsurlar arasındadır (Yu, Betty ve Sam, 2001, s. 79).

Kaynak yönetimi rolü ise doğa rehberlerinin doğal çevrenin korunmasına yönelik sorumluluklarını ifade etmektedir. Bu rolde rehber, ziyaretçileri çevresel etkiler konusunda bilinçlendirerek doğaya yönelik olumsuz davranışların önüne geçmeyi ve çevresel sorumluluk duygusunu pekiştirmeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda rehberler, doğaya zarar vermeyen davranış modelleri sunarak ziyaretçiler üzerinde uzun vadeli davranış değişikliği oluşturabilecek potansiyele sahiptir. Bu bağlamda turist rehberleri çevresel eğitim, ekosistem farkındalığı ve sürdürülebilir turizm ilkeleri çerçevesinde birer ‘çevresel yorumcu’ ve ‘motive edici kaynak yöneticisi’ olarak konumlandırılmaktadır (Randall ve Rollins, 2005).

Sonuç olarak, turist rehberlerinin ekoturizm bağlamındaki rolleri yalnızca bilgi aktarıcılığıyla sınırlı olmayıp grup liderliği, kültürel arabuluculuk ve çevresel sorumluluk gibi çok boyutlu işlevleri içermektedir. Bu kapsamlı roller, rehberlerin sürdürülebilir turizm uygulamalarındaki stratejik önemini ortaya koymakta ve onların doğa ile insan arasında anlamlı bir bağ kuran kilit aktörler olduğunu göstermektedir.

2.1.4.3. Turist Rehberinin Performansı

Performans, bir bireyin bir görevi ya da faaliyeti yerine getirmesi, icra etmesi ya da sonuçlandırması süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda performans, gerçekleştirilen eylemin çıktısını ve bu çıktının niteliğini yansıtan bir olgudur (Özmutaf, 2007, s. 42). Performansı etkileyen birçok unsur bulunmakla birlikte bireyin yeteneği, motivasyonu ve içinde bulunduğu ortam bu unsurlar arasında temel belirleyiciler olarak öne çıkmaktadır. Bireysel farklılıklar, zihinsel kapasite, inanç sistemleri ve değer yargıları da performans düzeyini şekillendiren önemli faktörlerdir. Başka bir ifadeyle performans, bireyin görevini yerine getirmesi sonucu elde edilen çıktının değerlendirilmesiyle anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlar olumluysa yüksek performanstan, olumsuzsa düşük performanstan söz edilmektedir (Barutçugil, 2002).

Turist rehberliği bağlamında performans, yalnızca bireysel görevlerin yerine getirilmesini değil aynı zamanda çok sayıda paydaşın (tur operatörleri, destinasyon yöneticileri, yerel topluluklar ve turistlerin) beklentilerinin karşılanmasını da kapsamaktadır. Nitekim turistler deneyime dayalı, katılımcı, duyuşsal ve etkileşimli faaliyetler aramaktadır. Bu deneyimleri anlamlı kılan temel aktörlerden biri ise turist rehberleridir (Bryon, 2012). Rehberin performansı turun genel kalitesini, ziyaretçilerin memnuniyetini ve destinasyonun algılanma biçimini doğrudan etkilemektedir. Nitekim literatürdeki çok sayıda araştırma, rehber performansının turist memnuniyeti üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Kılıçlar ve Çevrimkaya, 2019; Agyeman ve Antwi-Bosiako, 2022; Andelkovic vd., 2022; Syakier ve Hanafiah, 2022; Binti vd., 2022; Almasoodi ve Rahman, 2023; Alzghoul vd., 2023; Arabacıoğlu ve Dedeoğlu, 2023; Eylül, Koç ve Ulema, 2024).

Turist rehberlerinin sergilediği performans, sahip oldukları eğitim ve mesleki niteliklerle doğrudan ilişkilidir. Bilgi düzeyi, zaman yönetimi, nezaket, sorumluluk bilinci, mesleğe duyulan istek, sabır, mizah anlayışı ve grup yönetimi gibi nitelikler rehber performansını oluşturan önemli göstergelerdir (Zhang ve Chow, 2004; Lin vd.,

2014; Bak, 2015). Bu göstergeler turistlerin turdan aldığı keyfi ve turun genel algısını doğrudan etkilemektedir. Rehberin performansının beklentileri karşılması ya da aşması turist memnuniyetine katkı sağlarken, düşük performans algısı ise tatil deneyimini olumsuz etkileyebilmektedir (Chang, 2014).

Rehber performansı, yalnızca memnuniyet değil aynı zamanda güven duygusunu da şekillendirmektedir. Güvenin artması turistlerin yabancı bir destinasyonda kendilerini daha güvende hissetmelerine, algılanan riskin azalmasına neden olmaktadır (Chang, 2014; McDonnell, 2001). Bu yönüyle performans aynı zamanda turist psikolojisine ve destinasyon güvenliğine de katkı sunmaktadır. Bununla birlikte sunulan rehberlik hizmeti destinasyon imajının oluşumunda kritik bir rol oynamaktadır. Rehberler, destinasyonun anlatısını sahneye koyan ve turistin deneyimini biçimlendiren aktörler olarak ‘sahnedeki rol’ kavramını fiilen hayata geçirmektedirler (Zhang ve Chow, 2004). Turist rehberlerinin performansı yalnızca bireysel turist deneyimlerini değil aynı zamanda destinasyonun genel başarısını, turist sadakatini, tekrar ziyaret olasılığını ve ağızdan ağıza pazarlama süreçlerini de etkilemektedir (Ellis ve Vogelsong, 2002). Ayrıca rehberin yönlendirmesiyle gerçekleşen alışveriş davranışları (Chang, 2014) ve diğer turizm paydaşlarının (seyahat acenteleri, yeme-içme işletmeleri, ulaşım hizmetleri) memnuniyeti de rehber performansına bağlıdır (Bayram, 2019). Dolayısıyla turist rehberlerinin performansı, sadece bir hizmet kalitesi göstergesi değil aynı zamanda destinasyon yönetiminin ve ülke tanıtımının başarısı açısından da stratejik önemdedir.

Huang ve arkadaşları (2010) tarafından Çinli ve İngiliz turistler üzerinde yürütülen araştırmada, turist rehberlerinin mesleki performansının turist memnuniyeti üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda rehber performansını etkileyen çeşitli unsurların bulunduğu belirlenmiştir. Çinli turistler açısından bilgi düzeyi, kişilik özellikleri, empati, tutku ve sağlık durumu gibi etmenler ‘kişilerarası hizmet edilebilirlik’ başlığı altında değerlendirilmiştir. İngiliz turistler için ise rehberlerin iletişim becerileri, bu becerilerin sunum şekli ve ifade tarzları ‘kişilerarası bölünebilirlik’ kavramı çerçevesinde öne çıkmıştır. Genel değerlendirmede, rehberlerin mesleki performanslarının turistler tarafından büyük oranda olumlu bulunduğu ve bu performansın turist memnuniyeti üzerinde anlamlı ve yüksek düzeyde bir etkisi olduğu ortaya konmuştur.

Köroğlu ve Avcıkurt (2014) tarafından gerçekleştirilen bir başka araştırmada ise turist rehberlerinin mesleki performansı ile çalışma motivasyonları arasındaki ilişki

ele alınmıştır. Performansı belirleyen unsurlar arasında turların zamanında tamamlanması, hizmet kalitesinin korunması, hızlı ve etkili çözüm üretimi, turist beklentilerinin doğru şekilde anlaşılması, yüksek bilgi düzeyi ve diğer rehberlerle yapılan kıyaslamalar yer almaktadır. Bulgular, rehberlerin pratik beceriler açısından güçlü olduklarını ancak bilgi düzeyi bakımından bazı eksikliklerin bulunduğunu göstermiştir. Ayrıca kişisel özellikler ve bireysel yeteneklerin de motivasyon-performans ilişkisi üzerinde etkili olduğu vurgulanmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, turist rehberlerinin motivasyonlarının ve mesleki yeterliliklerinin artırılmasının turizm sektörünün genel başarısına katkı sağladığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Al-Okaily (2021), turist rehberlerinin mesleki performanslarına ilişkin bütüncül bir analiz sunmak amacıyla kapsamlı bir araştırma modeli geliştirmiştir. Bu modelde, rehberlerin temel mesleki sorumlulukları dört ana başlık altında toplanmaktadır: ‘mesleki bilgi’, rehberin tur boyunca gerekli bilgiyi sağlama konusundaki uzmanlık düzeyini; ‘liderlik’, turistlerin olumlu davranışlarını yönlendirme becerisini; ‘iletişim’, doğru, açık ve sistematik bilgi aktarımını sağlama yetkinliğini; ‘yönetim’ ise günlük tur programlarını etkili şekilde organize etme kabiliyetini temsil etmektedir. Çalışmada ayrıca turist rehberlerinin turizm sektörüne olan katkılarının yalnızca mesleki zorunluluklarla sınırlı kalmadığı bunun ötesinde çeşitli gönüllü davranışlar sergiledikleri de vurgulanmıştır. Bu gönüllü davranışlar beş kategoride ele alınmaktadır. Bunlar; yerel halka karşı duyarlılık gösterme ve saygılı davranma biçiminde ortaya çıkan ‘yardımseverlik’, kişisel bilgi ve becerileri geliştirmeye yönelik sürekli bir çaba olarak tanımlanan ‘kişisel gelişim’, tur sürecinde rehberin kendi görev tanımının ötesine geçerek gösterdiği çabayı yansıtan ‘girişimcilik’, görevlerini sorumluluk bilinciyle yerine getirmeye dayanan ‘öz disiplin’ ve tur programlarında karşılaşılan değişikliklere esnek bir biçimde adapte olma becerisini ifade eden ‘uyum yeteneği’ şeklinde sıralanmaktadır.

Ceylan (2019) tarafından yapılan çalışmada, turist rehberlerinin mesleki performanslarının genel özellikler ve mesleki özellikler olarak iki temel başlık altında değerlendirildiği görülmektedir. Mesleki özellikler kapsamında rehberlerden zamanı etkin kullanma, örgütsel davranış sergileme, acil sağlık durumlarına karşı hazırlıklı olma, çoklu yabancı dil bilgisi, liderlik kapasitesi, etkili ve kaliteli mizah anlayışı, geribildirim alma becerisi, rotaya hâkimiyet, tur boyunca enerjiyi koruma, yerel bilgiye sahip olma ve problem çözme yetkinliği gibi çeşitli yeteneklere sahip olmaları

beklenmektedir. Bununla birlikte liderlik, iletişim, yabancı dil bilgisi ve zaman yönetimi gibi unsurlar hem mesleki hem de kişisel beceriler olarak öne çıkmakta ve rehberlik faaliyetlerinin başarısında kritik rol oynamaktadır. Rehberlerin sahip olduğu bu çok yönlü nitelikler, yalnızca turist deneyimini zenginleştirmekle kalmayıp aynı zamanda turizm destinasyonlarının tanıtımına ve olumlu imaj oluşturulmasına da doğrudan katkı sağlamaktadır.

2.1.5. Sürdürülebilirlik Bağlamında Davranış

Turistler, bir gezi sırasında evdeki davranışlarından nispeten farklı davranmaktadır (Stanford, 2008). Bu davranış değişikliği zamanla dünya genelindeki destinasyonlarda estetik manzarayı ve doğal çevrenin kalitesini azaltan, kültürel değerleri zayıflatan ve sermaye kaçışlarını artıran sürdürülemez eylemlere yol açmıştır. Evlerdeki sürdürülemez davranışların sonuçları gezi sırasındaki benzer davranışların sonuçlarından daha güçlü bir etki bıraktığı düşünüldüğünden, bu tür davranışlar ve sonuçları sık seyahat etme ve turizm faaliyetleriyle ilişkilendirilmiştir (Davis ve Duarte, 2004). Ayrıca turistlerin farklı durumlarda farklı davrandıkları da belirtilmiştir (Thøgersen ve Ölander, 2003). Bu farklılık pazarlama kampanyaları, reklamlar ve diğer tanıtımlara verdikleri tepkiler açısından da geçerlidir. Turistlerin tepkileri bir destinasyonda yaşayan yerel halkın tepkisinden farklı olabilmektedir (Dolnicar ve Leisch, 2008). İlginç bir şekilde farklı ülkelerden gelen turistler de farklı şekillerde davranmaktadır (Frempong ve Deichmann, 2017). Ayrıca tüketimin sosyal boyutları davranış kavramını karmaşık hale getirmiştir. Bu nedenle davranışları etkileyebilmek için bu davranışların öncüllerini bilmek önemlidir. Yıllar boyunca turistlerin genel olarak sürdürülebilir davranışları birçok öncülle ilişkilendirilmiş ve bu öncüllerin çoğu arz tarafıyla bağlantılı olmuştur. Dolayısıyla davranışsal eylemleri tetikleyen unsurlar çeşitlidir ve bireysel ya da ulusal düzeyler gibi farklı seviyelerde bulunabilmektedir (Milfont ve Markowitz, 2016). Benzer şekilde sürdürülebilirlik çabaları da bireysel, sektörel ve hükümet düzeylerinde gözlemlenebilmektedir (Mckercher vd., 2010).

Bireylerin tutumları, algıları ve inançları, nasıl davrandıkları üzerinde hayati bir rol oynamaktadır. Cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve bireyin kendi davranışları üzerindeki kontrol algısı gibi diğer psikolojik faktörler ve kişisel özellikler de davranışsal eğilimlerin ve eylemlerin oluşumunu sağlamaktadır. Bu faktörler

genellikle içseldir veya kişisel düzeydedir. Bu tür faktörler, bireyin davranışının yönünü belirleyen güçlü bir görüş oluşturmaktadır (Quaglione vd., 2019; Pinna, 2020). Araştırmalar, bireysel düzeydeki özelliklerin ve bir bireyin davranışı üzerindeki kontrol algısının, davranışın oluşumu açısından göz ardı edilemeyeceğini kanıtlamaktadır (Kiatkawsin ve Han, 2017; Lee ve Jan, 2018). Ayrıca insanların farklı düşünme biçimleri, sosyallik ya da sosyal çekingenlik, sorunlara karşı tahammül seviyeleri ve olumsuz duygulara yatkınlık gibi bireysel farklılıklar özellikle çevreye duyarlılık konusunda tüketici davranışlarını etkilemektedir. Bu nedenle bireylerin sürdürülebilirliğe yönelik davranışları kişisel özelliklerine bağlı olarak farklılık göstermektedir (Funk, Sütterlin ve Siegrist, 2021).

Bireysel özellikler tek başına bir kişinin davranışını oluşturmamaktadır. Aile, arkadaşlar, iş grupları ve seyahat grupları gibi sosyal gruplar da bireylerin davranışlarını etkilemektedir. Bir bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre, sergilediği davranışsal eylemleri önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle bir turist hem geldiği sosyal çevreden hem de bulunduğu turistik destinasyonun sosyal ortamından etkilenebilmektedir. Turistler genellikle arkadaşlar, iş arkadaşları veya aile üyelerinden oluşan seyahat grubunun etkisiyle kendi inançlarının tersine davranışlar sergileyebilmektedir (Nimri vd., 2020). Bu da kişinin seyahat ettiği insanların seyahat süresince davranışlarını etkileyebileceği, ayrıca turiste yakın olan kişilerin görüşlerinin de davranış üzerinde etkili olabileceği anlamına gelmektedir.

Ayrıca bireylerin davranışları geldikleri ve ziyaret ettikleri ülkelerin yasa ve yönetmeliklerinden, mesleki gruplardan da etkilenmektedir (Chan vd., 2014). Yıllar boyunca mevcut kaynakların sürdürülebilirliği konusunda hükümet organlarından gelen çeşitli yasalar ve baskı grupları ile kurumsal toplulukların savunuculuk çalışmaları olmuştur (Chan vd., 2014; Pearce, 2020). Mevzuat ya da düzenlemeler yoluyla getirilen kısıtlayıcı hareket ve eylemler, belirli bir yargı bölgesindeki bireylerin (turistler de dâhil olmak üzere) tutum ve davranışları üzerinde önemli etkiye sahip olmaktadır. Bu tür önlemler destinasyondaki turist davranışlarını kontrol etmeye ve yerel halkı sürdürülebilir davranışlara teşvik etmeye yardımcı olabilmektedir (Sheng ve Tsui, 2009; Araña ve León, 2016). Bazı araştırmacılar, destinasyonlarda ülkelerinin politika ve yasalarını caydırıcı bir araç olarak kullanıldığını belirtmektedir. Örneğin çevreyi olumsuz etkileyen davranışlar nedeniyle turistler (örneğin para cezasıyla) cezalandırılabilir (Pearce, 2020). Bu durum, ülke düzeyindeki

faktörlerin de turist davranışlarını kontrol etmede veya yönlendirmede kullanıldığını ve bu tür faktörlerin turist davranışlarında önemli rol oynadığını göstermektedir.

Hizmet sektörü, özellikle turizm ve konaklama alanında iklim değişikliğiyle ilgili endişeler, gıda güvenliği ve son Koronavirüs pandemisi, davranışlar ve seyahat deneyimlerinde değişikliklere yol açmıştır (Farzanegan vd, 2020; Hoque vd, 2020; Moon ve Han, 2019). Bu değişiklikler, turistlerin gelecekteki hizmet alma biçimlerini ve beklentilerini potansiyel olarak etkileyebilmektedir. Dolayısıyla turizm bağlamında tüketim kalıplarının, hizmet sunumunun, davranışların, bu davranışların belirleyicilerinin ve sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerinin yeniden incelenmesi ve yeniden düşünülmesi gerekli olacaktır (Baum, Thi ve Hai, 2020).

2.1.5.1. Sürdürülebilir Turist Davranışını Etkileyen Faktörler

Turistlerin bir destinasyondaki davranışları, muhtemelen farklı ve çoklu faktörlerden etkilenmektedir. Bu faktörler, turizm ürünlerini sağlayan ve yöneten organizasyonlar, kurumlar ve destinasyonlar gibi arz tarafı ya da doğrudan turistlerin kendisi olan talep tarafı kaynaklı olabilmektedir. Turizm ve davranışsal ekonomi alanında erken dönem araştırmacıların (Budeanu vd., 2016; Juvan ve Dolnicar, 2017; Poudel ve Nyaupane, 2017; Mak ve Chan, 2019) bakış açısına göre, turizm ve otelcilik faaliyetlerinin ve turizm etkinliklerinin uzun vadeli sürdürülebilir büyümeyi güvence altına alacak şekilde harekete geçirilmesi ve sürdürülebilir kılınması gerekmektedir. Başka bir deyişle turizmin sürdürülebilir biçimde geliştirilmesi gerekmektedir (Juvan ve Dolnicar, 2017). Turizmin sürdürülebilirliği ise iki temel yolla sağlanabilmektedir. İlki sürdürülebilir turizm arzının artırılması (Panayiotopoulos ve Pisano, 2019) ikincisi ise turistler arasında sürdürülebilir davranışların artırılmasıdır (Juvan ve Dolnicar, 2016; Wang vd., 2018).

Arz tarafında, özellikle çevresel etkilerin azaltılması yönünde çalışmalar yapılmakta, bu da Eco-etiketleme (Eco-labelling) sertifikaları ve yeşil işletme etiği gibi uygulamalarla desteklenmektedir (Bucar vd., 2019; Yılmaz, Üngüren ve Kaçmaz, 2019). Bu stratejiler dünya genelinde işletmeler ve kamu kurumları tarafından yaygın şekilde uygulansa da yapılan çalışmalar bu önlemlerin sürdürülebilirliğe olan etkisinin beklentilerin gerisinde kaldığını göstermektedir (McKercher ve Prideaux, 2011; Vada, Prentice ve Hsiao, 2019). Bu nedenle turizmin gerçekten uzun vadeli sürdürülebilirlik sağlayıp sağlayamayacağı sorusu, kurumların faaliyetlerini bütüncül bir şekilde nasıl

geliştirebileceği üzerinden yeniden ele alınmaktadır. Bu da yalnızca arz tarafına odaklanmanın sürdürülebilir olmayan etkileri önlemek için yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle son yıllarda birçok araştırma talep tarafını yani turistlerin özellikleri ve davranışlarını incelemeye yönelmiştir. Son yıllarda araştırmacılar, sürdürülebilirliğin çok düzeyli (multilevel) bir olgu olduğunu ve farklı seviyelerden gelen faktörler tarafından etkilendiğini kabul etmişlerdir (Milfont ve Markowitz, 2016). Turist davranışları literatürünü ve bu davranışların sürdürülebilirliğe etkisini incelemeden önce sürdürülebilirlik çabalarının hangi düzeylerde yürütüldüğünü anlamak gerekmektedir. McKercher ve Prideaux (2011)'a göre sürdürülebilirlik çabaları üç düzeyde gerçekleşmektedir:

- Hükümet düzeyi: Turizm destinasyonlarında ya da ülkelerde hükümet tarafından belirlenen politikalar ve kontrol önlemleri yoluyla gerçekleşir.
- Endüstri düzeyi: Sertifikasyon ve etik uygulamaların teşviki yoluyla gerçekleşir.
- Bireysel düzey: Burada odak noktası doğrudan bireysel davranışlardır.

Turist davranışları, sürdürülebilirliğin merkez noktası olarak görülmektedir. Turistlerin ister mevcut ister potansiyel olsun davranışlarını etkileyen unsurların neler olduğunu bilmek, sürdürülebilir olmayan davranışların değiştirilebilmesi açısından oldukça önemlidir. Alanyazında, turistlerin sürdürülebilir davranışlarını etkileyen etmenler arasında psikolojik faktörler (Chng vd., 2019; Orru, Poom ve Nordlund, 2019; Pan ve Lu, 2020) ve bağlamsal-durumsal faktörler (Marquart-Pyatt, 2012; Joseph, 2020) yer almaktadır. Bazı faktörlerin kişisel, diğerlerinin ise durumsal olduğu belirtilmektedir (Milfont ve Markowitz, 2016). Durumsal faktörler sosyal gruplar ya da etkileşimler, coğrafi ya da ulusal koşullar ve politikalar gibi dışsal kaynaklı olabilmektedir (Heiskanen ve Matschoss, 2017; VanHeuvelen ve Summers, 2019). Psikolojik faktörler ise tutum (attitude) ve algılanan davranışsal kontrol (perceived behavioral control) gibi bireysel inanç ve kabullerden oluşmaktadır (Ajzen, 2002).

2.1.5.2. Sürdürülebilir Turist Davranışını Şekillendiren Teoriler

Son yıllarda bireylerin tatil ve seyahat süreçlerindeki davranışlarını ve kararlarını etkileyen faktörlere ilişkin varsayımlarda kademeli bir paradigma değişimi yaşanmıştır. Bu değişim, sosyal psikolojik kuramların turizm ve konaklama gibi

alanlarda daha yaygın kullanılmasına neden olmuştur. Sosyal psikoloji kuramları bireylerin bilişsel süreçlerini ve davranışlarını incelemek için kullanılan felsefi yaklaşımlar olarak tanımlanmaktadır. Bireyin düşünce, duygu ve davranışlarının, diğer insanların gerçek, hayal edilen ya da varsayılan varlığına bağlı olarak şekillendiğini öne sürmektedir (Allport, 1984; Abascal, Fluker ve Jiang, 2016).

Turizm alanındaki araştırmacılar, turistler ve hizmet sağlayıcılar arasındaki davranışları ölçmek için çeşitli model ve teorilerden yararlanmışlardır. En yaygın olarak kullanılan teoriler arasında Ajzen (1971)'in ortaya koyduğu Nedensel Davranış Teorisi (TRA), Ajzen (1991) ile Fishbein ve Ajzen (1975)'in geliştirdiği Planlı Davranış Teorisi (TPB), Çevresel Anlamlı Davranış Teorisi ve Çevreciliğe İlişkin Teori (Stern vd., 1999; Stern, 2000) yer almaktadır. Ayrıca, Norm Aktivasyon Teorisi (NAT) (Schwartz ve Howard, 1981), Değer-İnanç-Norm Teorisi (VBN) (Stern, 2000) ve Sosyal Bilişsel Teori (Bandura, 1986, 1991, 2002) gibi diğer teoriler de bu alanda kullanılmaktadır. Bu teoriler günümüzde de Garay, Font ve Corrons (2019) ile Wang, Zhang, Yu ve Hu (2018) gibi araştırmacılar tarafından turist davranışlarını incelemek amacıyla kullanılmaya devam etmektedir. Ancak Budeanu (2007) bu teorilerin çoğunun yalnızca bireyin tutumları ve öznel normlarına dayalı olarak belirli bir davranışı gerçekleştirme niyetine ya da istekliliğine odaklandığını, Juvan ve Dolnicar (2017) ise bu teorilerin gözlemlenebilir gerçek davranışları yeterince açıklayamadığını belirtmektedir.

Son yirmi yılda, turistlerin seyahat davranışları ve destinasyon içi faaliyetleri üzerine birçok çalışma, Planlı Davranış Teorisi (TPB) ve Nedensel Davranış Teorisi (TRA) çerçevesinde yürütülmüştür. Turizm alanındaki araştırmacılar, bu iki teorinin genel davranış incelemelerine uygun olduğunu ancak turistlerin sürdürülebilir davranışlarını tam anlamıyla açıklamakta yetersiz kaldığını belirtmişlerdir (Juvan ve Dolnicar, 2017). Ajzen (2002)'e göre bu teoriler davranışın bileşenleriyle olan ilişkisini yeterince ölçememektedir. Ayrıca bu teoriler yalnızca rasyonel düşünceye odaklanmakta ve duygular (üzüntü, korku, öfke gibi) nedeniyle oluşabilecek irrasyonel davranışları dikkate almamaktadır. Oysa son yirmi yılda yapılan heterodoks çalışmalar, duyguların davranış üzerinde belirleyici bir rolü olduğunu ortaya koymuştur (Perugini ve Bagozzi, 2001; Quaglione vd., 2019).

Bilişsel Çelişki Teorisi, Sosyal Bilişsel Teori ve Değer-İnanç-Norm Teorisi sürdürülebilir davranışın belirleyicilerini açıklamada bazı avantajlar sunsalar da temel sınırlılıkları bireysel ve bilişsel faktörlere odaklanıp bağlamsal etkenleri göz ardı

etmeleridir (Stern, 2000). Bu teoriler, bireyin çevresel koşulları ve sosyal etkileşimleri gibi dışsal faktörleri yeterince dikkate almamaktadır. Ayrıca Juvan ve Dolnicar (2017) 'a göre Bilişsel Çelişki ve Sosyal Öğrenme Teorilerinin sürdürülebilir davranışları öngörme gücü sınırlıdır. Çünkü turistlerin sürdürülebilir davranışları çoğu zaman bilinçli tercihler sonucu değil tesadüfi ve düşük olumsuz etkiyle seyahat etme niyetiyle ortaya çıkmaktadır (McKercher vd., 2010). Sürdürülebilirlik hakkında bilgi sahibi olan turistlerin her zaman sürdürülebilir davranmadıkları, buna karşılık aktif bir çevreci olmanın sürdürülebilir davranış sergileme olasılığını önemli ölçüde artırdığı görülmüştür (Juvan ve Dolnicar, 2016, 2017). Öte yandan Çevresel Olarak Anlamli Davranış Teorisi tutum, kişisel yeterlilik, alışkanlıklar ve bağlamsal faktörleri davranışın nedensel değişkenleri olarak ele almaktadır. Ancak bu teori yalnızca çevresel sürdürülebilirliğe odaklandığı için uygulama kapsamı açısından sınırlıdır (Stern, 2000; Juvan ve Dolnicar, 2017). Benzer şekilde Kırık Camlar Teorisi bireyin davranışlarını etkileyen bağlamsal faktörleri dikkate almakta ve kişisel psikoloji ile çevresel koşullar arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır (Van Der Weele, Flynn ve Van Der Wolk, 2017; Wang vd., 2019). Ancak bu teori sosyal normlar ve grup etkisini davranışın belirleyicisi olarak değerlendirmemektedir.

Turizm alanyazınında sıklıkla başvurulmuş davranış teorileri, bireylerin davranışsal niyetlerini açıklamada temel kuramsal çerçeveler sunmaktadır. Ancak son dönem çalışmalar bu teorilerin genişletilmesi ya da birleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Perugini ve Bagozzi, 2001; Steg ve Vlek, 2009; Lindenberg ve Steg, 2013; Yadav ve Pathak, 2017). Turistlerin ve seyahat eden bireylerin özellikle sürdürülebilirliğe ilişkin davranışları çok düzeyli ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Buna karşın mevcut teoriler çoğunlukla yalnızca bireysel ya da sosyal düzey gibi tek boyutlu belirleyicilere odaklanmaktadır (Bandura, 2000; Warren ve Coghlan, 2016; Han vd., 2017; Juvan ve Dolnicar, 2017; Kiatkawsin ve Han, 2017). Turist davranışına ilişkin alanyazın, bireysel ve sosyal düzeyin ötesinde bağlamsal ve durumsal faktörlerin de etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Heath ve Gifford, 2002; Marquart-Pyatt, 2012; Milfont ve Markowitz, 2016; Joseph, 2020). Bu nedenle Steg ve Vlek (2009), Etienne (2011), Lindenberg ve Steg (2013) ve Joseph (2020) gibi araştırmacılar, çok düzeyli teorilerin turist davranışlarını açıklamada daha etkili olduğunu ileri sürmektedir.

2.1.5.3. Turist Rehberinin Sürdürülebilir Turist Davranışlarına Etkisi

Turist rehberleri, turizmin sürdürülebilir bir şekilde gelişmesi için yalnızca bilgi aktaran kişiler olmanın ötesinde ziyaretçilerin çevresel ve kültürel değerler karşısındaki tutumlarını dönüştürme potansiyeline sahip etkili aracı aktörlerdir. Günümüzde doğal alanlar, biyolojik çeşitliliğin korunması ve yerel toplulukların refahı açısından giderek daha fazla önem kazanırken rehberlerin bu süreçte üstlendiği eğitici, yönlendirici ve rol model olma işlevi öne çıkmaktadır (Pu vd., 2023). Rehberler, sürdürülebilir turizm uygulamalarını yalnızca tanıtmakla kalmayıp aynı zamanda örnek davranışlar sergileyerek turistlerde çevresel farkındalık oluşturmaktadırlar (Weiler ve Kim, 2011). Örneğin deniz kaplumbağalarının üreme alanlarında yapılan bir gezide rehberin türün yaşam döngüsünü anlatması ve habitatın korunmasının önemini vurgulaması, ziyaretçilerin bu doğal alanlara zarar vermekten kaçınmasını sağlayabilmektedir (Christie ve Mason, 2010; Boakye Agyeman vd., 2022). Bunun yanında turistlerin yerel halkla etkileşimlerinde kültürel hassasiyet göstermeleri de rehberlerin aktardığı bilgilerle şekillenmektedir. Rehberler, gelenek ve görenekleri açıklayarak ziyaretçilerin saygılı ve anlayışlı bir şekilde davranmasını teşvik etmekte, böylece hem toplumsal ilişkiler güçlenmekte hem de kültürel mirasın korunmasına katkı sağlanmaktadır (Li vd., 2022). Ayrıca rehberler turistlerin yerel ürünleri tercih etmesini sağlayarak hem ekonomik sürdürülebilirliği desteklemeye hem de karbon ayak izinin azaltılmasına yardımcı olmaktadır. Doğaya zarar veren alışkanlıkların terk edilmesi konusunda da rehberlerin rolü büyüktür. Tek kullanımlık plastiklerin kullanımını azaltmak, atıkları uygun şekilde bertaraf etmek ve çevreye duyarlı ulaşım araçlarını tercih etmek gibi davranışlar rehberlerin yönlendirmesiyle benimsenebilmektedir (Beedie, 2011). Tüm bu yönleriyle turist rehberleri, sürdürülebilir turizm anlayışının sahadaki uygulayıcıları ve değişim yaratıcıları olarak kritik bir konuma sahiptir (McGrath, 2007).

2.1.5.4. Sürdürülebilir Turist Davranışının Ölçülmesi

Sürdürülebilir turizmi oluşturan teorik çerçeveler hem bireysel turistleri (Juvan ve Dolnicar, 2016) hem de turizm işletmelerini (Buckley, 2012) içerisine alarak şekillenmektedir. Bu kapsam içerisinde bireysel davranışların çevresel etkileri, yerel ölçekteki doğa alanlarından küresel kaynak kullanımı ve sera gazı salımlarına kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır (Gössling ve Peeters, 2015). Bu etkilerin diğer bir

ifadeyle bireylerin sürdürülebilir davranışlarının ölçümüne yönelik yaklaşımlar bulunmaktadır. Fakat bu alandaki ölçütlerin çoğunun anlamlılık açısından zayıf kaldığı ileri sürülmektedir. Juvan ve Dolnicar (2016)'ın yirmi bir farklı çalışma üzerinden yaptığı bir meta-analiz, bireysel psikolojiye dayanan dokuz farklı kriterin kullanıldığını, bunların ise çoğunlukla soyut nitelikler (örneğin 'yeşil', 'duyarlı', 'sorumlu' gibi) taşıdığını ortaya koymuştur. Ayrıca yine aynı çalışmada incelenen on altı kriterin, sürdürülebilirliğe katkı açısından yeterince somut ya da işlevsel olmadığı vurgulanmıştır. Bu kriterler arasında farkındalık, etki azaltma, kültürel saygı, yerel ürün satın alma ve çevre dostu tutumlar yer almaktadır. Öte yandan söz konusu çalışmaların genelinde doğrudan doğa korumaya katkı gibi daha güçlü göstergeler yer almadığı belirtilmektedir. Sürdürülebilir davranışların değerlendirilmesinde yaygın olarak başvuru olan öz bildirim yöntemleri de güvenilirlik açısından eleştirilmektedir. Nitekim bireylerin verdikleri yanıtlar ile gerçek davranışları arasında önemli tutarsızlıklar olduğu gözlemlenmiştir (Littlefair ve Buckley, 2008; Juvan ve Dolnicar, 2016). Bu bağlamda, turistlerin yasal yükümlülüklerin farkında olmalarına ve gözlemlendiklerini bilmelerine rağmen ekolojik açıdan sürdürülemez davranışlar sergiledikleri rapor edilmiştir (Scarpaci, Dayanthi ve Corkeron, 2003; Allen vd., 2007; Wiley vd., 2008).

Sürdürülebilirlik uygulamalarının etkisiz kalmasında politik ve teknik nedenler birlikte rol oynamaktadır. Politik olarak hem bireyler hem de şirketler kimi zaman sürdürülemez uygulamalardan kazanç sağladıkları için sürdürülebilirlik kavramını kasıtlı olarak zayıflatabilmektedirler. Bu amaçla ya önemli unsurlar alakasız içeriklerle seyreltilmekte ya da değerlendirme ölçütleri bilinçli biçimde belirsizleştirilmektedir. Bu tür stratejiler turizm dahil olmak üzere çeşitli sektörlerdeki eko sertifikasyon programlarında yaygın şekilde kullanılmaktadır. Örneğin geri dönüştürülmüş kâğıt kullanımı ile tehdit altındaki türlerin korunması aynı düzeyde değerlendirilmekte veya küçük ölçekli enerji tasarrufları sürdürülebilirlik göstergesi sayılabilmektedir. Teknik olarak ise bireysel turistin hangi davranışının gerçekten sürdürülebilir sayılacağı net biçimde tanımlanamamaktadır. Sürdürülebilirlik, genel olarak gezegenin gelecek nesiller için yaşanabilirliğini sürdürmesini sağlayacak yaşam biçimlerini ifade etmektedir. Bu da birey, kurum ve devlet düzeyinde koordineli eylemleri gerektirmektedir. Kavram küresel düzeyde bir amaca işaret ederken, ne tür bireysel eylemlerin bu amaca hizmet ettiğine dair kesin bir çerçeve sunmamaktadır (Buckley, 2019).

Bazı bağlamlarda hangi davranışların sürdürülebilirliğe katkı sağladığı açık olsa da birçok durumda bu ayrım duruma göre değişmektedir. Örneğin doğal bir alanı ziyaret ederken çevresel etkilerini en aza indiren bir turist yerel düzeyde sürdürülebilir bir yaklaşım sergilediği düşünülmektedir. Ancak bu kişi uzun mesafeli bir uçak yolculuğu ile bu alana ulaştıysa genel anlamda daha yüksek karbon ayak izine sahip olabilmektedir. Buna karşın, yüksek etki yaratan etkinlikler yapsa bile parka veya yaya olarak gelen yerel bir ziyaretçinin küresel ölçekteki etkisi daha düşük olabilmektedir. Bu durum sürdürülebilirliğin yalnızca ekonomik ya da sosyal eşitlik gibi sınırlı ölçütlerle değerlendirilemeyeceğini, bağlamın önem taşıdığını göstermektedir.

Sonuç olarak, sürdürülebilirlik yalnızca küresel ölçekte ekosistem yapısındaki ve işleyişindeki değişimler üzerinden ölçülebilmektedir. Mevcut durumda iklim değişikliği, atmosfer ve okyanus kirliliği ile türlerin yok oluşu gibi bazı genel göstergelere bakılmaktadır. Bu göstergeler kaba ölçütler olmakla birlikte sayısız olasılıktan yalnızca üçü olsa da bir başlangıç noktası sunmaktadır. Kendisinin sürdürülebilir davrandığını iddia eden herhangi bir turist, bu küresel çevresel bozulma süreçlerine katkı sağlamamalıdır. Ancak herhangi bir tür mekanize ulaşım bile iklim değişikliğine katkıda bulunabilmekte veya sanayileşmiş atık boşaltımı hava ve su kirliliğini artırmakta, doğal kaynak tüketimi ise türlerin yok olmasına neden olmaktadır. Bu gerçek yalnızca turistler için değil, tüm insanlar için geçerlidir.

Bununla birlikte, turistler de çevrenin korunmasına yönelik olumlu katkılarda bulunabilirler. Eğer bu katkılar bireysel çevresel zararlarını aşarsa net bir sürdürülebilirlik kazancı elde edilebileceği düşünülmektedir. Bu tür bir değerlendirme için çevresel kayıp ve kazançların birlikte ölçülebileceği bütüncül bir ekolojik göstergenin gerektiği belirtilmektedir. Bu bağlamda Buckley, Morrison ve Castley (2016), nesli tehlike altındaki türlerin yok olma olasılığındaki değişimin en hassas sürdürülebilirlik ölçütü olduğunu öne sürmüşlerdir. Yerel ölçekte türlerin korunmasına yönelik kazanımlar, seyahatin neden olduğu iklim değişikliğinden kaynaklanan tehditlerden daha önemli olabileceği belirtilmektedir. Bu yaklaşım, bireysel turizmin sürdürülebilirliğini teorik olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Ancak teknik açıdan bu yöntem oldukça karmaşıktır ve hem seyahat desenlerine hem de türlerin ekolojik özelliklerine ilişkin detaylı veriler gerektirmektedir. Bu nedenle farklı yöntemler de önerilmektedir. Örneğin çevresel etkileri belirgin biçimde farklı olan iki seçenek karşısında turistlerin hangisini tercih ettiğini ölçmek gibi yerel düzeyde davranışlara dayalı, somut ve kolayca nicel hale getirilebilir sürdürülebilirlik ölçümleri

yapılabilmektedir (Line, Hanks ve Miao 2018). Alternatif olarak bireylerin tutumları, niyetleri, motivasyonları, etik yaklaşımları ya da beyan edilen davranışları gibi daha genel insan davranışı göstergeleri de kullanılabilir. Fakat bu göstergelerin küresel çevresel değişimle nasıl ilişkilendiği açıkça ortaya konulabiliyorsa anlamlı olacağı da belirtilmektedir. Bu ilişkinin dolaylı olması kabul edilebilir görülmekle birlikte kesin ve test edilebilir olması gerektiği düşünülmektedir. Bu duruma bir örnek olarak Fransızca konuşulan İsviçre’de bazı seyahat acentelerinin, tehdit altındaki türlerin ve yaşam alanlarının korunmasına katkı sunan Afrika’daki yaban hayatı turizmi işletmelerini, kişisel inançları doğrultusunda zengin müşterilerine tavsiye etmeleri gösterilebilir. Burada turizm pazarlama davranışı ile küresel sürdürülebilirlik arasındaki bağ dolaylı olmaktadır. Fakat aracılık eden tüm adımlar acente tavsiyesinden müşteri tercihinin, oradan işletmeye sağlanan gelire, ardından koruma faaliyetlerine ve nihayetinde türlerin hayatta kalma olasılığındaki artışa kadar bilimsel olarak test edilmiştir (Mossaz, Buckley ve Castley 2015; Buckley ve Mossaz 2016; Buckley ve Mossaz, 2018). Ancak bu tür bağların geçerliliği her zaman belirli koşullara ve bağlamsal detaylara bağlı olmaktadır.

Turizm sektörünün sürdürülebilirliğe olan katkıları ister olumlu ister olumsuz olsun yalnızca bireysel turistlerin değil aynı zamanda turizm işletmeleri ve devlet kurumlarının da davranışlarına bağlı olduğu belirtilmektedir. Bireysel turist ölçeğinde bu katkıların ölçülmesi değerlidir. Fakat bu yalnızca ölçülen parametreler gerçekten sürdürülebilirlikle ilgiliyse anlam kazanmaktadır. Bu da belirli bir bireysel davranışın, belirli bir bağlamda, küresel ölçekte sürdürülebilirliğe nasıl katkı sağladığını açıkça belirlemeyi, test etmeyi ve nicel olarak ortaya koymayı gerektirmektedir.

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, çalışmada ele alınan değişkenlerle ilişkili olarak daha önce yürütülmüş araştırmalara yer verilmiştir. Bu kapsamda, turist rehberi performansının turist davranışları üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar ile sürdürülebilirlik çerçevesinde ekoturizm bağlamında turist rehberliğine odaklanan araştırmalar alanyazın temelinde sunulmuştur.

2.2.1. Turist Rehberi Performansının Turist Davranışına Etkisi ile İlgili Araştırmalar

Turist rehberlerinin performansına yönelik alanyazında yapılan çalışmalar rehberlerin mesleki rolleri, rehberli turlarda memnuniyet düzeyleri ve doğrudan performans değerlendirmeleri gibi başlıklarda toplanmaktadır. Türkiye’de ise özellikle rehberlerin rolleri ve mesleki performansları üzerine yoğunlaşan araştırmalar dikkat çekmektedir. Yapılan çalışmalarla ilgili örnekler aşağıda sıralanmaktadır.

Geva ve Goldman'ın (1991) İsrail’de gerçekleştirdiği bir araştırma, turistlerin katıldıkları turlarda rehberin bilgi birikimi ve katılımcılarla olan iletişimine diğer tüm hizmet unsurlarından daha fazla önem verdiklerini ve bu iki özellikten duydukları memnuniyetin en yüksek düzeyde olduğunu göstermiştir. Mossberg’in (1995) İskandinav turistlerle yaptığı benzer bir çalışma ise, rehberin performansının turistlerin genel tur algısını ve memnuniyetini önemli ölçüde etkilediğini, özellikle uzun yolculukların yapıldığı turlarda rehberin turun en kritik unsuru haline geldiğini ortaya koymuştur.

Henning (2008) Kanada’daki Banff Ulusal Parkı’nda gerçekleştirdiği nitel araştırmasında, doğa yürüyüşü turlarında rehberlerin sürdürülebilir turizm hakkında verdiği bilgilerin ve doğa yürüyüşlerinin sürdürülebilir kalkınma için önemini altını çizmektedir. Derinlemesine görüşmeler yoluyla elde edilen veriler, rehberlerin sağladığı bilgiler sayesinde korunan alanlarda sürdürülebilir kalkınmanın mümkün olabileceğini ve rehberli turlardaki performans ile doğa yürüyüşü deneyimi arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermiştir. Randall ve Rollins (2009) Pasifik Kıyısı Ulusal Parkı’ndaki kano turlarında uyguladığı önem-performans analizinde, turist rehberlerinin doğal alanların korunmasındaki potansiyel rollerini (enstrümantal, etkileşimsel, sosyal, motive edici ve iletişimsel) incelemiştir. Araştırma, rehber performansının ilk dört rolde yüksek öneme sahip olduğunu ancak iletişimsel rolün daha az önemsendiğini ortaya koymuştur. Ayrıca doğal alanların korunması açısından rehber performansı bu rollerle uyumlu olsa da yorumlamaya dayalı performans ile sorumlu davranışlar ve motive edici rol arasında düşük bir ilişki tespit edilmiştir.

Tetik’in (2012) Doğu Karadeniz ekoturlarına katılan 402 Türk turist üzerinde yaptığı araştırma, turistlerin eko-tur rehberlerinin niteliklerine verdiği önem ile rehberlerin bu niteliklerdeki performansları arasında bir uyumsuzluk olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, rehberlerin bilgi düzeyinin turistlerin beklentisinin üzerinde

olduğunu gösterirken, genel olarak önem ve performans düzeyleri arasında doğru bir orantı bulunmamaktadır. Poudel ve Nyaupane (2013) Nepal'deki Annapurna Koruma Alanı'nda rehberli ve rehbersiz sürdürülebilir turizm turlarına katılan 230 turistin tutum ve davranışlarını karşılaştırmış ve turist rehberlerinin yorumlayıcı performansının etkisini değerlendirmiştir. Araştırma, rehberlerin yorumlayıcı performansının turistlerin çevresel ve sosyokültürel tutum ve davranışlarını etkilediğini ve sürdürülebilir turizm açısından olumlu bir etkisi olduğunu göstermiştir. Çalışmada, yorumlayıcı performansın sürdürülebilir turizm için etkili bir araç olduğu tespit edilmiştir.

Chang (2014) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, turist rehberlerinin performanslarının turistlerin alışveriş davranışları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Tayvan'ı ziyaret eden Çinli turistlerle yapılan ankete dayanan çalışmada, rehberlere duyulan güven (doğruluk ve iyilik temelli) ile turist memnuniyetinin aracılık, akış deneyiminin ise yönlendirici rolü test edilmiştir. Bulgular, turist rehberi performansının turistlerin alışveriş davranışlarını etkileyen en güçlü faktör olduğunu ortaya koymuştur. Nguyen (2015) çalışmasında, Vietnam'da paket turlara katılan yabancı turistlerin memnuniyeti ve destinasyon sadakati üzerinde turist rehberi performansının etkisini incelemiştir. Anket yöntemiyle elde edilen veriler doğrultusunda rehber performansı beş boyutta değerlendirilmiş; görünüş, mesleki yeterlilik, problem çözme, organizasyon ve tanıtım becerileri öne çıkmıştır. Sonuçlar, rehberlerin bu performans unsurlarının hem turist memnuniyetini hem de destinasyon sadakatini anlamlı şekilde etkilediğini göstermiştir.

Türker (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, turist rehberlerinin duygusal zekâ düzeylerinin turist memnuniyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir. 326 rehberin katılımıyla uygulanan Duygusal Beceri Değerlendirme Süreci (DBDS) anketi sonuçlarına göre rehberlerin duygusal becerileri turist memnuniyetini anlamlı şekilde etkilemektedir. Özellikle 'iş ahlakı' boyutu, memnuniyet üzerinde en yüksek etkiye sahip unsur olarak öne çıkmıştır. Arat ve Bulut (2019), Konya'yı ziyaret eden yerli ve yabancı turistler üzerinden gerçekleştirdikleri çalışmada, turist rehberlerinin iletişim becerilerinin turist memnuniyeti açısından önemini değerlendirmiştir. Toplanan 330 veri sonucunda turistlerin rehberlerin beden dili, diksiyon ve bilgi düzeyinden memnun oldukları belirlenmiştir. Ayrıca turistlerin seyahat sürecinde yeni bilgiler edinip keşiflerde buldukları ve genel deneyimlerinden keyif aldıkları ortaya çıkmıştır.

Arslan ve Tanrısevdi (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, turist rehberlerinin mesleki performanslarının Efes Antik Kenti'ni ziyaret eden yerli turistlerin tur memnuniyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir. Anket yoluyla toplanan verilere göre rehberlerin eğlence sunumu, dış görünüşü, problem çözme ve örgütsel becerileri turist memnuniyetini olumlu yönde etkilemektedir. Ancak empati kurma, mesleki yeterlilik ve iletişim gibi alanlarda beklentilerin altında kaldığı tespit edilmiştir. Koçoğlu ve Kalem (2023) tarafından yapılan araştırmada, Safranbolu'yu ziyaret eden 405 Uzak Doğulu turist katılımıyla gerçekleştirilmiş ve turist rehberi performansının turist memnuniyeti ile destinasyon sadakati üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bulgular, rehber performansının her iki değişken üzerinde de olumlu etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle etkinlik tanıtımı ve problem çözme becerileri turist memnuniyetini en fazla etkileyen unsurlar olurken, iş ve iletişim becerileri ile etkinlik tanıtımı da destinasyon sadakatini en çok etkileyen faktörler olarak belirlenmiştir.

Yılmaz, Özsoy ve Demirel İli (2025) tarafından yapılan araştırmada Kapadokya turlarına katılan turistlerin Expedia'daki olumlu yorumları incelenerek, tur rehberlerinin performansı ve bunun Kapadokya'nın imajına etkisi araştırılmıştır. Güvenilir veri için sadece doğrulanmış İngilizce yorumlar analiz edilmiş, turistlerin rehberlerde aradığı bilgi, dil becerisi ve misafirperverlik gibi özellikler belirlenmiştir. Turistlerin rehber isimlerini hatırlaması, rehberlerin deneyimde önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Sonuç olarak, olumlu rehber geri bildirimlerinin Kapadokya'nın imajını desteklediği ve bu bulguların rehber eğitimi ile işe alım süreçlerine katkı sağlayarak turist memnuniyetini ve turizmin sürdürülebilirliğini artırabileceği belirtilmiştir.

2.2.2. Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmde Turist Rehberliği ile İlgili Araştırmalar

Sürdürülebilirlik yaklaşımını benimseyen turizm türlerinden biri olan ekoturizm, doğaya dayalı turizm faaliyetleri olarak tanımlanmakta ve birçok ilgili kurum ve kuruluşun faaliyet alanında yer almaktadır. Ekoturizmin temel ilke ve prensiplerinin bu alanda görev yapan turist rehberleri tarafından bilinmesi ve içselleştirilmesi, turistlerin algısı, deneyimi, tekrar ziyaret eğilimleri ve başkalarına öneride bulunma niyetleri üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Erkol Bayram,

2019). Turistik faaliyetlerin yerel halk, çevre, kültür ve ekonomi üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiler göz önüne alındığında turist rehberlerinin bu etkileri en aza indirgemede önemli roller üstlendikleri görülmektedir. Rehberler kaliteli turist deneyimi sunma, destinasyondaki doğal, tarihi ve kültürel değerleri koruma, ziyaretçilerin harcama düzeylerini artırma ve yerel halkın refahına katkıda bulunma gibi pek çok açıdan sürdürülebilir turizm hedeflerine hizmet etmektedir. Bu yönüyle rehberler, buldukları sektör içinde çevre, kültür ve yerel topluluklarla çok yönlü bir etkileşim ve yönetim süreci yürütmektedir. Dolayısıyla mesleklerini sürdürülebilirlik bilinciyle icra etmeleri büyük önem taşımaktadır (Hu ve Wall, 2012).

Alanyazında turist rehberlerinin ekoturizm bağlamında üstlendikleri rollere ilişkin çeşitli araştırmalara rastlanmaktadır. Bu araştırmalar turist rehberlerinin özellikle doğa turlarındaki işlevlerini, ekoturizmin amaçlarına katkılarını ve sürdürülebilirlik anlayışının sahadaki uygulamalarını ortaya koymaktadır (Hockings, 1994; Ballantyne ve Uzzell, 1999; Haig ve McIntyre, 2002; Jackson, 2007; Randall ve Rollins, 2009; Tetik, 2012). Ayrıca sürdürülebilir turizm kapsamında turist rehberlerinin rollerini ele alan uluslararası düzeyde yapılan birçok kapsamlı araştırma (Pond, 1993; Pereira ve Mykletun, 2012; Weiler ve Black, 2015; Tatar vd., 2018; Sangpikul, 2020) olduğu gibi ulusal alanyazında genellikle belirli temalar etrafında şekillendiği görülmektedir. Bu çalışmalar arasında sürdürülebilir turizm ve destinasyon ilişkisi (Güzel vd., 2021), sürdürülebilir destinasyon yönetimi (Yenipinar ve Eser, 2015), kültürel ve doğal mirasın sürdürülebilirliği (Çapar ve Yenipinar, 2017) ile kültür turizminin sürdürülebilirliği (Çetinkaya ve Öter, 2015; Toker, 2011) konuları öne çıkmaktadır. Alanyazında yer alan bu araştırmalara bazı örnekler aşağıda sıralanmaktadır.

Ormsby ve Mannle (2006), Madagaskar'daki Masoala Ulusal Parkı örneğinde yerel turist rehberlerinin ekoturizmin faydalarının tanıtılması ve çevre koruma bilincinin geliştirilmesindeki rolünü incelemiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerle elde edilen veriler, rehberlerin yerel topluluklarla ve diğer rehberlerle kurduğu etkili iletişimin parkın korunmasına katkı sunduğunu ortaya koymuştur.

Littlefair ve Buckley (2008), Avustralya'daki Lamington Ulusal Parkı'nda gerçekleştirdikleri çalışmada, turist rehberlerinin çevresel etkilerin azaltılmasındaki rolünü incelemiştir. Özellikle rehberlerin sözlü yönlendirmeleri ile rol model davranışlarının turistlerin çevresel tutumlarına etkisi karşılaştırılmıştır. Gürültü, çöp atma ve kestirme yol kullanımı olmak üzere üç davranış parametresi üzerinden

yürütülen deneysel araştırmada, rehberlerin örnek davranış sergilemesinin sözlü anlatıma kıyasla daha etkili olduğu, özellikle kestirme yol kullanımının azaldığı, gürültü düzeyinde ise kısmi bir düşüş sağlandığı tespit edilmiştir.

Köroğlu ve arkadaşları (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, doğaya dayalı turizm faaliyetlerinde turist rehberlerinin üstlendikleri roller ile bu rollerin mevcut uygulamalardaki yansımaları analiz edilmiştir. Araştırmada hem ulusal hem de uluslararası alanyazın taranarak doğa temelli turizmde rehberliğin konumu detaylı biçimde ele alınmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, doğaya yönelik turizm faaliyetlerinde rehberlerin daha etkin ve nitelikli roller üstlenebilmesi için mesleki planlama ve politika geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

Avcıkurt ve Güdü Demirbulat (2016) tarafından yürütülen araştırmada, turizm sektörünün temel paydaşları arasında yer alan turist rehberlerinin sürdürülebilir turizme yönelik bakış açıları ve tutumları incelenmiştir. Çalışmanın amacı, rehberlerin sürdürülebilir turizm anlayışına ne ölçüde olumlu yaklaştıklarını ve bu doğrultuda nasıl bir rol üstlendiklerini ortaya koymaktır. Araştırma sonuçları, turist rehberlerinin sürdürülebilir turizm uygulamalarına karşı genellikle olumlu bir tutum sergilediklerini göstermiştir. Ayrıca rehberlerin kaynak yöneticiliği rolüyle sürdürülebilir turizmin geliştirilmesinde önemli katkılar sağlayabilecekleri vurgulanmıştır.

de Lima (2016), turist rehberlerinin doğa ile insan arasında bağ kurmadaki rollerine ilişkin kavramsal bir değerlendirme sunmuş ve Avustralya'daki rehberli turlardan örneklerle bu durumu somutlaştırmıştır. Çalışmada rehberlerin; tur yönetimi (enstrümantal), deneyim yönetimi (arabulucu) ve kaynak yönetimi (yorumlayıcı) rolleri çerçevesinde hem bilgi aktarımı sağladıkları hem de turistlerin doğaya yönelik farkındalık ve saygı geliştirmelerine katkı sundukları vurgulanmıştır.

Hermawan (2022) tarafından yapılan araştırma Nglanggeran Antik Yanardağı Ekoturizm Bölgesi'nde rehberlik hizmetleri ile CHSE (Temizlik, Sağlık, Güvenlik ve Çevre Sürdürülebilirliği) protokollerinin turist deneyimi üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Nicel ve çıkarımsal bir araştırma yöntemi benimsenmiş ve analizlerde Partial Least Squares (PLS) yaklaşımı kullanılmıştır. Bulgular, rehberlik hizmetlerinin turist deneyimini olumlu yönde etkilediğini ortaya koyarken, CHSE sağlık protokolünün turist deneyimi üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Huynh ve arkadaşları (2024) araştırmalarında, turistlerin doğa koruma odaklı öğrenme beklentilerini değerlendirmiştir. Ayrıca rehberlerle yapılan derinlemesine

görüşmeler yoluyla rehberlerin eğitici rollere verdikleri önemi incelemişlerdir. Bulgular, turistlerin eğitim beklentileri ile rehberlerin yorumlayıcı hizmet performansı arasında belirgin bir uyumsuzluk olduğunu göstermektedir. Rehberler, doğa koruma davranışlarını şekillendirmeyi ikincil bir görev olarak görürken, bu durum verilen hizmetlerin sorumlu turist davranışlarını teşvik etmede yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte duygusal empatiyi harekete geçiren ve olumlu duygularla öğrenmeyi destekleyen yorumlama stratejilerinin, doğa koruma desteğini artırma potansiyeline sahip olduğu belirlenmiştir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi ele alınmıştır. Araştırmada kullanılan model, evren, örneklem, verilerin ve veri toplama aracının özellikleri, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları, verilerin uygulanması ve bulguların elde edilmesinde kullanılan istatistiksel çözümlene teknikleri üzerinde durulmuştur.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma yöntemi belirli bir konu veya problemi anlamak, açıklamak veya çözmek amacıyla sistematik ve organize yaklaşımlar kullanılarak bilgi toplama ve analiz etme sürecidir. Bu yöntemler bilimsel ve sosyal bilimler gibi çeşitli alanlarda kullanılmakta ve farklı veri toplama ve analiz tekniklerini içermektedir. Araştırma yöntemi araştırma sorularını cevaplamak ve hipotezleri test etmek için kullanılan sistematik bir plandır (Baydar vd., 2007, s. 127).

Herhangi bir teoriyi desteklemek için kanıt toplama yaklaşımları nicel ve/veya nitel araştırmalara dayanmaktadır. Nicel araştırma yöntemi sayısal verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasına dayalı bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem sosyal bilimler, doğa bilimleri, mühendislik ve sağlık bilimleri gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Nicel araştırma genellikle geniş örneklem gruplarıyla çalışmakta ve sonuçlar istatistiksel analizlerle değerlendirilmektedir. Nicel araştırmanın amacı ölçülebilir veriler elde etmek, bu verileri analiz etmek ve genel eğilimler veya ilişkiler hakkında sonuçlar çıkarmaktır (Yeşil, 2010, s. 68). Ekoturizm faaliyetlerinde hizmet veren turist rehberlerinin performansının ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışlarına etkisini ölçmek ve istatistiksel olarak test etmek amacıyla bu araştırmada nicel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Nicel araştırma yöntemi yapılandırılmış (denetimli) gözlem, survey, anket, yapılandırılmış görüşme, deney ve istatistiksel teknikleri kapsamaktadır. Nicel araştırmalarda elde edilen veriler sayısal olarak ifade edilmektedir. Özü itibarıyla

sayısal olmayan veriler de sayısallaştırılmakta ve istatistiksel olarak çözümlenmektedir. Yaygın olarak kullanılan yöntemler ise regresyon, korelasyon, One Way ANOVA, ki-kare testi ve t-Testi teknikleridir. Bu yöntemler verinin türüne, analizin amacına ve eldeki veri setinin özelliklerine bağlı olarak seçilmekte ve uygulanmaktadır. Her biri verilerden anlamlı sonuçlar çıkarabilmek için önemli araçlar sunmaktadır (Yurtseven vd., 2013, s. 71). Bu araştırmada veri toplama aracı olarak geniş katılımcı gruplarından kısa sürede sistematik ve nicel veri elde etmeye olanak tanınması açısından anket yöntemi tercih edilmiştir.

Nicel araştırma çalışmaları tarama, deneysel, meta-analiz, korelasyonel, tek denekli araştırma, tasarım ve geliştirme modelleri olarak ayrılmaktadır (Köse, 2010, s. 108). Tarama modelleri, araştırmacıların belirli bir popülasyonun özelliklerini, tutumlarını, davranışlarını veya görüşlerini anlamak amacıyla kullandıkları araştırma yöntemleridir. Tarama modelleri genellikle geniş örneklemelerden veri toplamak ve bu verileri analiz etmek için kullanılmaktadır (Karasar, 2011, s. 77). Tarama modelleri de anlık, kesitsel, boylamsal, geçmişe dönük ve ilişkisel tarama olarak ayrılmaktadır. Araştırmaya uygun olarak seçilen ilişkisel tarama modeli ise değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla kullanılan bir araştırma yöntemidir. Bu model, değişkenlerin birlikte nasıl değiştiğini ve bir değişkenin diğerine olan etkisini anlamaya çalışmaktadır (Karasar, 2011, s. 81). Ekoturizm faaliyetlerinde görev alan turist rehberlerinin performansı ile ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla bu araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Modeli

Araştırmalarda hipotezlerin belirlenebilmesi araştırmanın tasarımı ve modeline bağlı olarak şekillenmektedir. Çünkü araştırma modeli değişkenler arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri tanımlayarak hipotezlerin mantıksal temellerinin oluşturulmasını sağlamaktadır. Araştırma modeli, araştırmacının belirli bir konuyu anlamak, açıklamak veya tahmin etmek için izlediği yolu ve bu süreçte kullandığı yöntemleri tanımlamaktadır. Başka bir deyişle araştırma modeli, bir bütünün genel hatlarıyla çerçevelenmiş özetidir (Karasar, 2011, s. 76). Bu araştırmada, Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetlerinde hizmet veren turist rehberlerinin performansının tura katılan ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışları üzerindeki

etkisini belirlemek amaçlandığından değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkilerini incelemeye yönelik ilişkisel tarama modeli (nedensel karşılaştırma modeli) tercih edilmiştir.

Bilimsel araştırmalarda hipotez, belirli bir problem çerçevesinde değişkenler arasındaki ilişkilere yönelik öne sürülen sınanabilir nitelikteki varsayımlardır. Başka bir ifadeyle hipotez, olaylar arasındaki olası ilişkileri açıklamaya yönelik bilimsel ve geçici önerilerdir (Büyüköztürk vd., 2016, s. 65). Araştırmalarda hipotezler yalnızca çalışma amacını değil aynı zamanda hangi değişkenlerin nasıl ölçüleceğini de ortaya koymaktadır. Bu durum kullanılacak veri toplama araçlarının yapılandırılmasında da belirleyici olmaktadır. Araştırmacılar hipotezlerini genellikle mevcut teorik bilgi birikimi ve alanyazın bulguları ışığında oluşturmakta ve bu hipotezleri örneklem üzerinde test ederek evren hakkında genellemeler yapmayı hedeflemektedir. Alanyazın taraması neticesinde şekillendirilen bu araştırmanın hipotezleri, modeli ve teorik çerçevesi aşağıda sunulmaktadır.

Ziyaretçiler, genellikle alanında uzman bir kişiden bilgi almak amacıyla rehberlik hizmeti talep etmektedirler. Bu an turist rehberinin ziyaretçilerin bilgi düzeyini artırması, davranışlarını yönlendirmesi ve çevreye karşı farkındalık geliştirmesini sağlaması açısından önemli bir fırsattır (Köroğlu ve Güzel, 2013). Nitekim turistler sıklıkla kendilerinde uzun süre etkili olacak ve hatta onları dönüştürebilecek unutulmaz deneyimler arayışındadırlar (Mossberg, 2003, s. 59). Weiler ve Walker (2014)'a göre, günümüzde turist rehberlerinin rollerinin sürdürülebilirlikle doğrudan ilişkilendirilmesi önem kazanmakta ve rehberli turlar yalnızca destinasyon özelinde değil günlük yaşamda da sürdürülebilir davranışları teşvik etmelidir. Tur sırasında rehberler ziyaretçilere destinasyonla ilgili bilgi sunmanın yanı sıra yerel halk, kültür ve çevreyle empati kurmalarını da sağlamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca turist rehberleri ziyaretçilerin olumsuz davranışlarını belirleyip düzeltici yönde rehberlik ederek sorumlu turist davranışlarına da teşvik edebilirler (Hu ve Wall, 2012). Matsushima (2007)'nın Japonya'daki halk plajlarında yürüttüğü bir araştırmada rehberlerin çevresel sorunları ve bireysel ziyaretçi davranışlarının sonuçlarını açıklamasıyla ziyaretçilerin çevresel farkındalık düzeylerinde artış gözlemlenmiştir. Wiles ve Hall (2005)'un ABD'deki bazı milli parklarda yürüttüğü çalışmada ise yorumlayıcı rehberliğin ziyaretçilerin yaban yangınlarına yönelik algılarını dönüştürdüğü tespit edilmiştir. Bu araştırmalar ziyaretçilerin bilgi düzeylerini artırmanın, çevreye karşı olumlu duygular

geliştirmelerini sağlamanın ve değerlerini dönüştürmenin sürdürülebilir davranışlar üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu çerçevede, aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H1: Turist rehberi performansı, ekolojik alanlarda ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışını etkilemektedir.

Turist rehberlerinin sahip olduğu yetkinlik hem ziyaretçiler hem de turistik alanlar açısından önemli faydalar sağlamaktadır (Syakier ve Hanafiah, 2021). Yetenekli bir turist rehberi doğal, kültürel ve tarihi alanların soyut değerlerini etkili bir şekilde aktararak ziyaretçilerin bu mekânlara yönelik algısını derinleştirebilmektedir. Bu anlatım becerisi aynı zamanda rehberleri ziyaret ettikleri alanların korunmasında ve zarar görmesini önlemede aktif bir rol üstlenen aktörler hâline getirmektedir (Poria, Biran ve Reichel, 2009). Rehberlik mesleğinin mağara turları, ekoturizm, dağ rehberliği, dalış rehberliği ve açık hava etkinlikleri gibi daha özel turizm türlerinde gelişim göstermesi mesleki yetkinliklerin faaliyet alanlarına göre uzmanlaşmasını teşvik etmiştir (Huang, Hsu ve Chan, 2010). Bu noktada rehberlik yetkinliği yalnızca sözlü anlatım becerisiyle sınırlı kalmamakta aynı zamanda ziyaretçi güvenliği, çevresel duyarlılık ve olağanüstü saha bilgisi gibi çok yönlü becerileri de kapsamaktadır. İnsan kaynakları açısından bakıldığında turist rehberliği mesleği yüksek kaliteli performans sunmak zorundadır. Zira ziyaretçi deneyiminin kalitesi doğrudan rehber performansına bağlı olmaktadır (Black ve Ham, 2005). Özellikle yüksek düzeyde uzmanlaşmış tur etkinliklerinde ziyaretçiler, unutulmaz bir deneyim yaşamaktan çok güvenlik risklerinin etkin yönetilmesine öncelik verebilmektedir. Bu bağlamda rehber performansı yalnızca hizmet kalitesi değil aynı zamanda ziyaret güvenliğinin sağlanması ve destinasyonların sürdürülebilirliği açısından da kritik bir unsur hâline gelmektedir. Nitekim turist rehberlerinin performansı son yıllarda birçok turizm araştırmacısı için önemli bir çalışma konusu olmuş, ziyaretçi memnuniyeti ve destinasyonların varlığının sürdürülmesi gibi çıktılarla bu ilişkinin temellendirildiği çalışmalar literatürde sıkça yer almıştır (Bowie ve Chang, 2005; Huang, Hsu ve Chan, 2009; Randall ve Rollins, 2009; Chang, 2014; Hansen ve Mossberg, 2017;). Bu çerçevede, aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H2: Turist rehberi performansının, ekolojik alanlarda ziyaretçilerin memnuniyetleri üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

Turist deneyimi, bireysel bir uyarılma tepkisi olup zihinsel ve duygusal haz hissiyle ilişkilidir (Xu vd., 2018). Bu deneyim, turistlerin destinasyondaki turizm

ürünleriyle etkileşimleri sonucunda oluşmakta ve turistlerin bu etkileşimler sırasında geliştirdiği düşünce ve davranışları yansıtmaktadır (Walls vd., 2011). Mevcut çalışmalar turist deneyiminin çevresel açıdan sorumlu davranışlar üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir (Hosany ve Witham, 2010; Ballantyne, Packer ve Falk, 2011; Lee Jang ve Huang, 2015; Jamaliah vd., 2021). Örneğin Lee, Jang ve Huang (2015), Tayvan'daki Liuqiu Adası'nda turist deneyiminin çevresel sorumluluk davranışlarını güçlü biçimde etkilediğini göstermiştir. Jamaliah ve arkadaşları (2021) ise turist rehberlerinin performansının turist deneyimini olumlu yönde etkilediğini ve bunun da sürdürülebilir davranışlarla pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca alanyazın turist deneyimi ile memnuniyet arasında pozitif bir ilişki olduğunu da vurgulamaktadır (Chen ve Chen, 2010; Kastenholz vd., 2018; Gohary vd., 2020). Memnuniyet, bireylerin bir ürünü tükettikten ya da bir deneyim yaşadıkten sonra yaptıkları değerlendirme sonucunda ortaya çıkan duygusal tepki olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda turistin önceden belirlediği beklentiler ile gerçek deneyimi arasındaki örtüşme düzeyi, hizmet sağlayıcıya dair algısını ve dolayısıyla memnuniyet düzeyini belirlemektedir (Pizam vd., 2016). Turist deneyimi memnuniyetin önemli bir belirleyicisi olarak ele alınmakta ve turist memnuniyetinin de sürdürülebilir davranışlarla pozitif ilişkili olduğu gösterilmektedir (Han ve Kim, 2010; Chiu, Lee ve Chen, 2014; Alazaizeh vd., 2019). Örneğin Chiu, Lee ve Chen (2014), Tayvan'daki Sicao Ekolojik Bölgesi'nde memnuniyetin çevresel sorumluluk davranışlarını teşvik ettiğini göstermiştir. Han ve Kim (2010) ise yeşil otel müşterileri üzerinde yürüttükleri çalışmada müşteri memnuniyetinin çevreci karar verme sürecinde belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Alazaizeh ve arkadaşları (2019) da turist rehberinin performansının turist memnuniyetini etkilediğini ve bu memnuniyetin sürdürülebilir davranışları şekillendirdiğini vurgulamıştır. Bu çerçevede, aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H3: Ekolojik alanlarda ziyaretçilerin memnuniyetleri ile ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı arasındaki ilişkide turist rehberi performansının aracılık etkisi vardır.

Turizm deneyimlerinin temel özelliklerinden biri onların kişisel birer olay olmasıdır (Sorensen, Jensen ve Value, 2015). Bu nedenle her bir tüketici, deneyimi kendi bireysel özelliklerine göre farklı şekilde algılamaktadır (Addis ve Holbrook, 2001). Bu bağlamda önceki araştırmalar yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi gibi demografik faktörlerin turistlerin deneyimsel bir ürüne ya da hizmete yönelik algılarını, niyetlerini

ve tutumlarını etkilediğini öne sürmüştür (Bhat ve Darzi, 2018; Sthapit, Coudounaris ve Björk, 2019; Milićević, Lakićević ve Petrović, 2020; Zhao vd., 2020). Demografik faktörlerin yanı sıra alanyazında turist davranışlarının bir deneyime ya da destinasyona kaç kez katılım sağlandığına göre de farklılık gösterebileceği belirtilmektedir (Bhat ve Darzi, 2018; Sthapit, Coudounaris ve Björk, 2019; DiPietro vd., 2019; Jarumaneerat, 2022). Turizm deneyiminde turist rehberleri, doğrudan hizmet sunan ve turistlerle birebir iletişim kuran en önemli aktörler arasında yer almaktadır. Rehberler, sahip oldukları bilgi ve deneyim aracılığıyla ziyaretçilere yalnızca fiziksel bir gezi değil aynı zamanda anlamlı ve etkileyici bir deneyim sunabilmektedir. Bir destinasyonun doğal, kültürel ve tarihi özelliklerini aktarırken aynı zamanda etkili iletişim ve hizmet becerileriyle turistlerin algılarını şekillendirirler (Ap ve Wong, 2001). Bu bağlamda turizm hizmetlerinin genel kalitesinin artırılmasında rehberlerin performansı belirleyici bir rol oynamaktadır. Alanyazında yer alan birçok araştırma rehber performansının turist memnuniyetini doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır (Kılıçlar ve Çevrimkaya, 2019; Syakier ve Hanafiah, 2022; Almasoodi ve Rahman, 2023; Alzghoul vd., 2023; Shi vd., 2023; Ho, 2023; Arabacıoğlu ve Dedeoğlu, 2023; Eylül Koç ve Ulema, 2024). Nitekim Chan ve arkadaşlarının (2015) çalışmasında da belirtildiği üzere turist rehberliği hizmeti, turun genel memnuniyeti üzerinde en yüksek etkiye sahip unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, aşağıdaki hipotez ve alt hipotezler geliştirilmiştir:

H4: Ziyaretçiler açısından turist rehberinin performans düzeyi, ziyaretçilerin demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H4a: Ziyaretçiler açısından turist rehberinin performans düzeyi, ziyaretçilerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H4b: Ziyaretçiler açısından turist rehberinin performans düzeyi, ziyaretçilerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H4c: Ziyaretçiler açısından turist rehberinin performans düzeyi, ziyaretçilerin eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H4d: Ziyaretçiler açısından turist rehberinin performans düzeyi, ziyaretçilerin mesleklerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H4e: Ziyaretçiler açısından turist rehberinin performans düzeyi, ziyaretçilerin katıldıkları rehberli tur sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Genel olarak turizm ve boş zaman etkinliklerinde yaşanan deneyim, bireyin zihinsel ve duygusal süreçlerine dayanan öznel bir durumdur. Bu bağlamda

ziyaretçilerin düşünce, duygu ve hisleri ile destinasyonun fiziksel ve kültürel özellikleri arasında kurulan bağ deneyimin niteliğini belirlemektedir (Beeho ve Prentice, 1997). Önceki çalışmalar ziyaretçi deneyiminin genel memnuniyet düzeyi ve gelecekteki davranışsal niyetler üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir (Pooley ve O'Connor, 2000; Ballantyne, Packer ve Falk, 2011; Lee, 2011; Buonincontri, Marasco ve Ramkissoon, 2017; Ramkissoon, Mavondo ve Uysal, 2018). Örneğin vahşi yaşam turizmine yönelik deneyimlerin turistlerin çevresel farkındalıklarını, doğaya yönelik takdir duygularını ve çevreye yönelik eylem eğilimlerini artırdığı ortaya konmuştur (Ballantyne, Packer ve Falk, 2011; Ballantyne, Packer ve Sutherland, 2011). Ayrıca memnuniyet turistlerin çevresel sürdürülebilir davranışlara yönelmesini teşvik eden önemli bir aracı değişkendir. Lee (2009) tarafından yapılan bir çalışmada memnuniyetin çevreye duyarlı davranışlarla pozitif ilişkili olduğu ve motivasyonun davranışa dönüşmesinde aracı bir rol üstlendiği gösterilmiştir. Bazı demografik özelliklerin memnuniyet düzeyi ile ilişkili olduğu da görülmektedir. Örneğin Türkiye'de yapılan bir çalışmada kadın, yaşlı, eğitilmiş ve düşük gelirli bireylerin daha yüksek memnuniyet düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir (Özdemir vd., 2012). Benzer şekilde Yunanistan'da yapılan bir çalışma da yaşlı ve eğitilmiş turistlerin seyahat deneyimlerinden daha fazla memnun kaldıklarını göstermektedir (Tsiotsou ve Vasioti, 2006). Madeira'da yürütülen bir araştırmada ise yaşlı, erkek ve eğitilmiş turistlerin destinasyonda daha uzun süre kaldıkları saptanmıştır (Barros ve Machado, 2010). Bu çerçevede, aşağıdaki hipotez ve alt hipotezler geliştirilmiştir:

H5: Ziyaretçilerin memnuniyet düzeyi, ziyaretçilerin demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H5a: Ziyaretçilerin memnuniyet düzeyi, ziyaretçilerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H5b: Ziyaretçilerin memnuniyet düzeyi, ziyaretçilerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H5c: Ziyaretçilerin memnuniyet düzeyi, ziyaretçilerin eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H5d: Ziyaretçilerin memnuniyet düzeyi, ziyaretçilerin mesleklerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H5e: Ziyaretçilerin memnuniyet düzeyi, ziyaretçilerin katıldıkları rehberli tur sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Ziyaretçilerin destinasyonları hiçbir etki bırakmadan deneyimlemeleri çoğu zaman mümkün olmamaktadır (Marion ve Reid, 2007). Ziyaretçiler hatıra amacıyla nesne toplama, anıtlara tırmanma, bitki örtüsünü tahrip etme, vahşi yaşamı rahatsız etme gibi çeşitli fiziksel etkiler yaratabilmektedir. Bununla birlikte ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkiler de destinasyonlar üzerinde önemli boyutta olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Imon, 2013). Bu tür olumsuz etkilerin arkasındaki nedenler çeşitlidir. Bamberg ve Moser (2007), turistlerin sürdürülebilir olmayan davranışlarını bireysel değerler, bilgi düzeyi, motivasyonlar ve genel davranış kalıpları gibi faktörlerle ilişkilendirmiştir. Ayrıca alışkanlıklar, kişisel tercihler ve kolaycılık gibi etmenlerin de bu tür davranışları olumsuz yönde etkileyebileceği belirtilmiştir (Budeanu, 2007). Ziyaretçilerin olumsuz tutumları psikolojik, sosyal, kültürel ve bireysel faktörlerden etkilenebilmektedir (Imon, Dioko ve Ong, 2007). Eğer bu alanlarda ziyaretçi deneyimi, yerel halkın ihtiyaçları ve doğal, kültürel değerlerin korunması arasında dengeli bir yönetim sağlanmazsa hem çevresel kaynaklar hem de toplumsal sürdürülebilirlik zarar görebilecektir. Bu nedenle ziyaretçilerin destinasyonlar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için sürdürülebilir davranışların teşvik edilmesi destinasyon yöneticilerinin temel sorumlulukları arasında yer almaktadır. Ziyaretçilerin sürdürülebilir davranışları ile yer bağlılığı (Ramkissoon vd., 2013), çevresel tutumlar (Lee ve Jan, 2015), çevre eğitimi (Cheng ve Wu, 2015; Lee, Jan ve Huang, 2015), rekreasyon deneyimi (Lee vd., 2015) ve çevresel değerler (Cheng ve Wu, 2015) arasındaki ilişkiler üzerine çok sayıda araştırma yapılmış olsa da turistlerin sosyo-demografik ya da psikografik özelliklerinin bu davranışları ne ölçüde etkilediği konusu nispeten daha az ele alınmıştır. Han ve arkadaşları (2011), çevre dostu otellerde konaklama niyeti ile cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir ve önceki deneyimler arasındaki ilişkiyi incelemiş, yalnızca kadınların ve daha önce yeşil otel deneyimi olan bireylerin bu tür otellere yönelme niyetinin anlamlı şekilde daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde Tasçı (2017) tarafından gerçekleştirilen bir diğer çalışmada, tüketicilerin sürdürülebilirlik kriterlerine verdikleri önemin sosyo-demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. ABD’de 417 tüketiciyle yapılan çalışmada, genel olarak bireylerin daha çok kendi beklentilerine odaklandıkları ve sürdürülebilirliğe yönelik özel bir talep göstermedikleri belirlenmiştir. Yalnızca cinsiyet ve eğitim düzeyinin sürdürülebilirlik kriterlerine duyulan ilgiyi etkilediği saptanmıştır. Tasçı (2017), sürdürülebilir tüketim eğiliminde olan bireylerin özelliklerini daha ayrıntılı ortaya koyacak çalışmalara

ihtiyaç olduğunu vurgulamış ve özellikle ahlaki gelişim, etik değerler ve kişilik özelliklerinin etkisinin araştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu çerçevede, aşağıdaki hipotez ve alt hipotezler geliştirilmiştir:

H6: Ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranış düzeyi, ziyaretçilerin demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H6a: Ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranış düzeyi, ziyaretçilerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

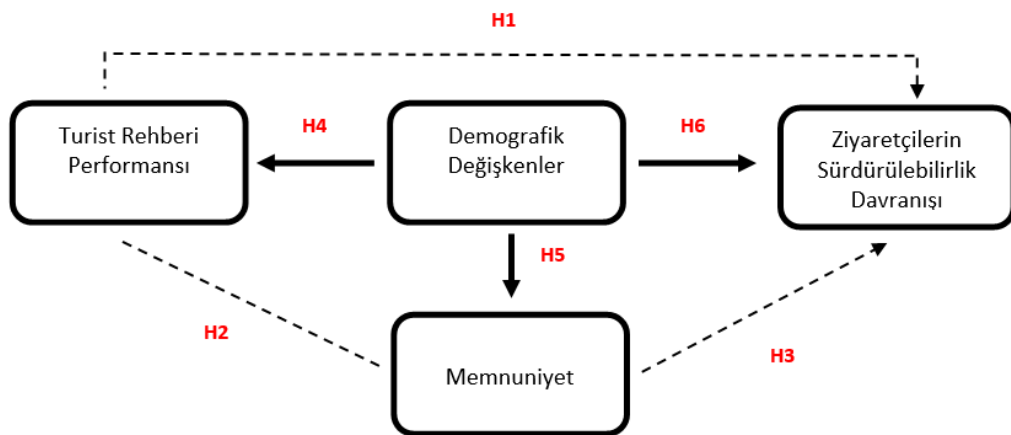
H6b: Ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranış düzeyi, ziyaretçilerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H6c: Ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranış düzeyi, ziyaretçilerin eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H6d: Ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranış düzeyi, ziyaretçilerin mesleklerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H6e: Ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranış düzeyi, ziyaretçilerin katıldıkları rehberli tur sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

İlişkisel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, belirlenen ilişkileri tespit etmek için bir araştırma modeli geliştirilmiştir. Model altı kısımdan oluşmaktadır (Şekil 1). Araştırma modeli, teorik temelleri, hipotezleri, değişkenleri ve bunlar arasındaki ilişkileri içermekte ve araştırmanın tüm aşamalarını yönlendirmektedir. Modelin temel bir bileşeni olan hipotezler, değişkenler arasındaki ilişkileri açıklayan test edilebilir önermelerdir (Karasar, 2013, s. 70).

Şekil 1. Araştırma Modeli

Modelin ilk kısmı, turist rehberi performansı ile ekolojik alanlarda ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı arasındaki ilişkiyi belirlemeyi

amaçlamaktadır. İkinci kısmı, turist rehberi performansı ile ekolojik alanlarda ziyaretçilerin memnuniyetleri arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yöneliktir. Modelin üçüncü kısmı, ekolojik alanlarda ziyaretçilerin memnuniyetlerinin, turist rehberi performansı ile ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı arasındaki ilişkiye etkisini belirlemeye yöneliktir. Modelin dördüncü kısmı, ziyaretçiler açısından turist rehberinin performansı ile ziyaretçilerin demografik özellikleri arasındaki ilişkileri tespit etmeye yöneliktir. Modelin beşinci kısmı, ziyaretçilerin memnuniyetleri ile ziyaretçilerin demografik özellikleri arasındaki ilişkileri tespit etmeye yöneliktir. Modelin altıncı kısmı ise ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı ile ziyaretçilerin demografik özellikleri arasındaki ilişkileri tespit etmeye yöneliktir. Demografik değişkenler cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek ve katılan rehberli tur sayısı alt boyutlardan oluşmaktadır. Alazaizeh vd., (2019)'nin araştırmasında da benzer şekilde yer alan turist rehberi performansı, memnuniyet, sürdürülebilir turist davranışı ise faktör analizi sonucunda elde edilecek alt boyutlardan oluşmaktadır.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini, Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetlerine katılan ziyaretçiler oluşturmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, ekolojik duyarlılık esas alınarak düzenlenen doğa temelli turlara turist rehberi eşliğinde katılmış olan bireyler bu araştırmanın hedef kitlesi olarak belirlenmiştir. Evrenin bu şekilde sınırlandırılmasındaki temel amaç çalışmanın kuramsal çerçevesi ile ampirik alanı arasında kurulan bağın sağlıklı biçimde tesis edilmesidir. Araştırmanın temel amacı turist rehberi performansının ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışlarına olan etkisini değerlendirmek olduğundan sadece rehber eşliğinde gerçekleşen ekoturizm faaliyetleri araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Karadeniz Bölgesi'nin çalışma alanı olarak tercih edilmesinin çeşitli bilimsel ve pratik gerekçeleri bulunmaktadır. Öncelikle bölge, Türkiye'nin biyolojik çeşitlilik açısından en zengin doğal alanlarını barındırmakta; yaylalar, ormanlar, milli parklar, göller ve kıyı ekosistemleri gibi çok çeşitli doğal kaynaklara ev sahipliği yapmaktadır. Bu özellikleriyle Karadeniz Bölgesi ekoturizm açısından yüksek potansiyele sahip bir destinasyon olarak öne çıkmaktadır (Kaya ve Yıldırım, 2020). Öte yandan bölgedeki ekoturizm faaliyetleri genellikle yerel rehberler ya da turist rehberleri aracılığıyla organize edilmekte dolayısıyla rehberlik faktörü bu bölgedeki ekoturizm deneyiminin

ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır (Kaya, Küçükali ve Kızılırmak, 2019). Ayrıca sürdürülebilir turizm politikalarının uygulanmasında Karadeniz Bölgesi hâlen gelişim sürecindedir ve bu bağlamda bölgeden elde edilen veriler hem saha uygulamaları hem de akademik gelişmeler açısından anlamlı bir referans sunmaktadır (Türker, 2013).

Araştırmanın örnekleme, tanımlanan evren içerisinde belirlenen ve araştırma kriterlerine uygun olan bireyler arasından seçilmiştir. Örneklem seçiminde ise kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolayda örnekleme, olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olup araştırmacının ulaşabildiği ve veri toplamaya gönüllü bireylerden örneklem oluşturmasını esas almaktadır (Büyüköztürk vd., 2016). Çalışmanın saha uygulamaları Karadeniz Bölgesi'nde ekoturizm faaliyetlerine katılan ziyaretçilere doğrudan erişim yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda zaman, maliyet ve ulaşılabilirlik gibi pratik kısıtlar göz önünde bulundurularak anket uygulaması sırasında ulaşılabilen ve katılım sağlamayı kabul eden ziyaretçilerden veri toplanmıştır. Araştırma kriterlerine uygun olarak seçilen katılımcılarla yüz yüze ve çevrimiçi anket uygulaması gerçekleştirilmiş ve toplamda 400 katılımcıdan geçerli veri elde edilmiştir. Araştırma örnekleme, Karadeniz Bölgesi'nin farklı illerinde (örneğin Trabzon, Rize, Bolu, Kastamonu gibi) yaygın olarak düzenlenen ekoturizm turları kapsamında tur sonunda veya faaliyet sırasında anket uygulanarak oluşturulmuştur. Bu yaklaşım örneklemin hem mekânsal çeşitliliğini hem de faaliyet çeşitliliğini temsil etmesine olanak tanımıştır. Katılımcı sayısının 400 olması, sosyal bilimlerde yaygın olarak kabul gören minimum örneklem yeterliliğini karşılamakta ayrıca istatistiksel analizlerin güvenilirliğini ve genellenebilirliğini desteklemektedir (Altunışık vd., 2012, s. 137).

Her ne kadar örnekleme rastgele veya temsili bir yapı taşıyor olsa da ulaşılan katılımcılar arasında yaş, eğitim düzeyi, meslek ve katıldıkları rehberli tur sayısı gibi değişkenler açısından demografik ve deneyimsel çeşitlilik oluşmuştur. Bu çeşitlilik farklı özelliklere sahip bireylerin rehber performansı algıları ve sürdürülebilirlik davranışları arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak karşılaştırılabilmesine olanak sağlamıştır. Araştırma, ilişkisel tarama modeli kapsamında yapılandırılmış olup Karadeniz Bölgesi'nin ekoturizm potansiyeli dikkate alınarak yürütülmüştür. Bu çerçevede ulaşılan veriler hem kuramsal hem de uygulamalı değerlendirmeler açısından anlamlı bilgiler sunmuştur. Elde edilen sonuçlar sınırlı temsiliyetine rağmen dış geçerlilik açısından kabul edilebilir bir güven düzeyi sağlamıştır.

3.4. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, ekoturizm faaliyetlerine katılan ziyaretçilerin sürdürülebilir davranışlarının, turist rehberlerinin performansı bağlamında nasıl şekillendiğini ortaya koymak amacıyla yapılandırılmış, geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış bir anket formu veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Anket formu dört bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde katılımcıların demografik bilgilerine (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek, gelir durumu, rehberli tura katılım sayısı) yönelik sorular yer almaktadır. İkinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise araştırmanın değişkenlerini ölçmeye yönelik olarak Turist Rehberi Performansı Ölçeği, Ziyaretçi Memnuniyet Ölçeği ve Sürdürülebilirlik Davranışı Ölçeği kullanılmıştır.

Turist rehberi performansına ilişkin algıyı ölçmek amacıyla 14 maddeden oluşan performans ölçeği geliştirilirken öncelikle Alazaizh ve arkadaşları (2019), Lee ve Jan (2015), Poudel ve Nyaupane (2013) tarafından geliştirilen ölçeklerden yararlanılmıştır. Ölçekte yer alan ifadeler çevreci rehberlik davranışlarını, çevresel duyarlılığı artırma çabalarını ve turistin deneyimini zenginleştirmeye yönelik hizmetleri kapsamaktadır. Ölçek 5'li Likert tipi derecelendirme sistemi ile yapılandırılmıştır. Katılımcılar her ifadeye '1=Kesinlikle Katılmıyorum' ile '5=Kesinlikle Katılıyorum' arasında bir puan vererek görüş bildirmiştir. Ölçek kapsamında yer alan maddeler (P1-P14), turist rehberlerinin ekoturizm deneyimine katkıları, doğal alanların korunmasına yönelik rehber davranışları, çevresel farkındalık oluşturma ve ziyaretçi bilgilendirme düzeyi gibi alt boyutları kapsamaktadır.

Ziyaretçi memnuniyetini ölçmek amacıyla 6 maddeden oluşan memnuniyet ölçeği, Alazaizh ve arkadaşları (2019), Castellanos-Verdugo ve arkadaşları (2016), Zabkar, Brencic ve Dmitrovic (2010), Yoon, Lee ve Lee (2010) çalışmalarından uyarlanarak oluşturulmuştur. Ölçek 5'li Likert tipi derecelendirme sistemi ile yapılandırılmıştır. Ölçekte yer alan ifadeler (M1-M6), katılımcıların doğal alan ziyaretlerinden, turist rehberinin performansından ve ekoturizm deneyiminden memnuniyet düzeylerini ölçmeyi amaçlamaktadır.

Ziyaretçilerin çevresel sürdürülebilirlik bağlamındaki davranışlarını ölçmek amacıyla kullanılan davranış ölçeği, Alazaizh ve arkadaşları (2019), Su ve Swanson (2017), Chiu, Lee ve Chen (2014) tarafından geliştirilen ölçeklerden uyarlanmıştır. Toplamda 6 maddeden oluşan bu ölçek, katılımcıların doğal alanlardaki çevre kurallarına uyumları, çevreye duyarlı tutumları ve sürdürülebilirliğe katkı sağlayan

davranışlarını değerlendirmektedir. Ölçek 5'li Likert tipi derecelendirme sistemi ile yapılandırılmıştır. Ölçekte yer alan D1-D6 maddeleri, çevreye zarar vermeme, politika ve kurallara uyma, yerel yaşam biçimlerine saygı gösterme ve çevre bilincine yönelik davranışları kapsamaktadır.

Oluşturulan ölçeğin Türkçeye uyarlanması süreci, bilimsel ölçek uyarlama standartları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. İlk olarak orijinal İngilizce form dil yeterliliği yüksek iki uzman tarafından Türkçeye çevrilmiş, ardından bu çeviri farklı iki uzman tarafından tekrar İngilizceye çevrilerek (geri çeviri yöntemi) orijinal ifadelerle karşılaştırılmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan anlam farklılıkları düzeltilmiş, dilsel ve kavramsal eşdeğerlilik sağlanmıştır. Uyarlanan form ardından üç akademisyen tarafından içerik geçerliği açısından değerlendirilmiş ve kültürel bağlama uygunluğu teyit edilmiştir. Ayrıca ön test uygulaması (pilot çalışma) sonucunda, ifadelere yönelik anlaşılabilirlik düzeyleri test edilerek gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Ölçeklere ait maddeler Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Araştırmanın Ölçekleri

Turist Rehberi Performansı Ölçeği		Kaynaklar
İfade	Madde	
Turist rehberi, ekoturizm deneyimimi (doğaya karşı manevi duygular, yerel topluma karşı daha koruyucu davranışlar) geliştiren çeşitli hizmetler sağladı.	P1	Poudel ve Nyaupane (2013) Lee ve Jan (2015) Alazaizeh ve arkadaşları (2019)
Turist rehberi, doğal alanların değerini daha iyi anlamamı sağladı.	P2	
Turist rehberi, ziyaretçilerin doğal alanlardaki davranışlarının olası etkilerini (yangın, bitki ve hayvanların zarar görmesi vb.) grupla paylaştı.	P3	
Turist rehberi, bölgenin korunmasında çok daha hassas ve kırılgan olan alanlardan (endemik bitkiler, vahşi yaşam ortamı vb.) bahsetti.	P4	
Turist rehberi, grubu doğal alanlara karşı sorumlu davranmaya teşvik etti.	P5	
Turist rehberi, tur sırasında grubun talimatları uygulamaya kararlı olduğundan (takip ederek, hatırlatma yaparak vb.) emin olmaya çalıştı.	P6	
Turist rehberi, doğal alanlardaki mirasın korunmasına katkıda bulunmamı sağlayacak davranışlar (çöp toplama vb.) göstermemi sağladı.	P7	
Turist rehberi, doğal mirasa nasıl saygı gösterilmesi (bitki ve hayvanlara zarar vermemek vb.) gerektiğini açıkladı.	P8	
Turist rehberi, doğal alanlara karşı nasıl sorumlu davranılacağını (yere çöp atmamak vb.) anlattı.	P9	
Turist rehberi, doğal alanlardaki rahatsızlık düzeyini minimuma indirmek için bazı talimat ve yönergeleri (flora, fauna, yerel halk vb. yönelik) bildirdi.	P10	
Turist rehberi, ziyaretçiler ile yerel halk veya alan personeli arasında gerginlik oluşmasını engelledi.	P11	
Turist rehberiyle doğal alanları ziyaret etmek ilgimi çekti.	P12	

Çizelge 1-devamı

Turist rehberi sayesinde doğal alanlar hakkında birçok bilgi (bitki ve hayvan türleri, yerel halkın yaşayış biçimi vb.) edindim.	P13	
Turist rehberi, ekoturizm deneyimimin zenginleşmesine katkıda bulundu.	P14	
Memnuniyet Ölçeği		
Karadeniz bölgesindeki doğal alanları ziyaret etmekten gerçekten keyif aldım.	M1	
Karadeniz bölgesindeki doğal alanlara yaptığım ziyaret tüm beklentilerimi fazlasıyla karşıladı.	M2	Castellanos-Verdugo ve arkadaşları (2016)
Karadeniz bölgesindeki doğal alanları ziyaret etmeye karar verdiğim için şanslı olduğumu düşünüyorum.	M3	Zabkar, Brencic ve Dmitrovic (2010)
Turist rehberinin performansından memnunum.	M4	Yoon, Lee ve Lee (2010)
Karadeniz bölgesindeki doğal alanlarda yaşadığım ekoturizm deneyiminden memnunum.	M5	Alazaizeh ve arkadaşları (2019)
Karadeniz bölgesindeki doğal alanları bir turist rehberi ile ziyaret etmekten memnunum.	M6	
Sürdürülebilirlik Davranışı Ölçeği		
Doğal alanları ziyaret ederken kurallara ve kısıtlamalara (bitkileri koparmamak, yere çöp atmamak vb.) uyuyorum.	D1	
Doğal alanlardaki politika ve düzenlemelere saygı gösterilmesini destekliyorum.	D2	Chiu, Lee ve Chen (2014)
Yerel çevre kalitesini korumak istiyorum.	D3	Su ve Swanson (2017)
Doğal alanlarda sorumlu davranışı başkalarına tavsiye etmeye hazırım.	D4	Alazaizeh ve arkadaşları (2019)
Doğal alanlara zarar verebilecek her türlü tahribat ve çevre kirliliğini alan yönetimine bildiririm.	D5	
Doğal alanların korunması için bağışta (TEMA, ÇEKÜL, Doğa Derneği vb.) bulunmaya hazırım.	D6	

3.5. Veri Toplama Süreci

Anketin uygulamaya hazır hale gelmesinden önce, yapı geçerliliği ve güvenilirliğinin tespit edilebilmesi amacıyla pilot bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Altunışık vd. (2012) tarafından belirtildiği üzere, pilot çalışma, anketin evren ya da örneklem grubuna uygulanmasından önce örneklem içerisinde belirli sayıda katılımcıya uygulanarak muhtemel ifade hataları ya da tasarım eksikliklerinin tespit edilmesini amaçlamaktadır. Büyüköztürk vd. (2016) ise pilot uygulamanın, planlanan örneklem büyüklüğünün yaklaşık %5'i kadar kişiye uygulanmasının yeterli olacağını ifade etmektedir.

Bu doğrultuda, araştırmanın pilot uygulaması 2024 yılı temmuz ayında Karadeniz Bölgesi'nde düzenlenen ekoturizm turlarına katılan 55 yerli turist katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama, Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren turizm acenteleri aracılığıyla düzenlenen ve turist rehberlerinin eşlik ettiği doğa temelli turlarda yer alan katılımcılara uygulanmıştır. Anket formları, tur bitiminde rehberin yönlendirmesiyle yüz yüze yöntemle doldurulmuş, bazı

katılımcılara ise dijital ortamda (Google Form) ulaştırılmıştır. Pilot uygulamadan elde edilen veriler güvenilirlik analizine tabi tutulmuş ve Cronbach's Alpha katsayıları sırasıyla; turist rehberi performansı ölçeği için 0,88, ekoturizm memnuniyeti için 0,895 ve sürdürülebilirlik davranışı ölçeği için 0,804 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler, ölçeklerin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir.

Pilot uygulamanın ardından, nihai veri toplama sürecine geçilmiştir. Bu kapsamda anket formları 2024 yılı Temmuz-Ağustos ayları arasında Karadeniz Bölgesi'ndeki farklı destinasyonlarda (Trabzon, Rize, Artvin, Bolu, Kastamonu vd.) gerçekleştirilen ekoturizm turlarına katılan ziyaretçilere uygulanmıştır. Veri toplama süreci hem yüz yüze hem de online yöntemlerle yürütülmüştür. Yüz yüze uygulamalar, tur sonlarında rehberlerin izniyle gerçekleştirilen birebir görüşmelerle gerçekleştirilirken, online anket formu ise ilgili tur operatörleri ve rehberler aracılığıyla katılımcılara ulaştırılmıştır. Anket formu eksik veya hatalı yanıtlar olmayacak şekilde 400 katılımcıya ulaşılan dek uygulanmaya devam edilmiş ve 400 geçerli ankete ulaşıncaya veri toplama süreci sona erdirilmiştir.

3.6. Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı doğrultusunda toplanan verilerin düzenlenerek analiz edilmesi gerekmektedir. Verileri düzenlemek ve analiz etmekteki amaç daha anlamlı, kolay anlaşılır hale getirmek, sunumda kullanmak ve hipotezleri irdelemektir. Bu noktada araştırma veri setinin çeşitli istatistik paket programları aracılığı ile kontrol edilmesi ve analizlerinin yapılması gerekmektedir. Çünkü veriler, işlenmemiş kanıtlardır (Karasar, 2015, s. 132). Bu sebeple araştırma kapsamında elde edilen veriler istatistik programları aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan turist rehberi performansı, memnuniyet ve sürdürülebilirlik davranışı ölçeklerinin geçerliliği için temel bileşenler analizi kullanılmış olup döndürme yöntemi olarak varimax kullanılmıştır. Ölçeklerin güvenilirliği Cronbach Alpha katsayısı ile incelenmiştir. Araştırma ölçeklerinin normalliklerinin incelenmesinde ise Kolmogorov Smirnov testi kullanılmıştır. Normallik varsayımını sağlayan değişkenler için analizlerde parametrik testler tercih edilmiştir. Bu kapsamda, iki grup arasındaki farkların incelenmesinde bağımsız örneklem için t-testi, üç veya daha fazla grup arasındaki farkların analizinde ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Elde edilen anlamlı farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla post-hoc testler

uygulanmıştır. İstatistiksel analizler IBM SPSS Statistics 22.0 programında yapılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0,05 alınmıştır. Araştırmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma hipotezlerinin test edilmesinde basit ve çoklu doğrusal regresyon analizlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca araştırmada değişkenler arasındaki ilişkide aracılık etkisinin test edilmesinde Hayes (2013) tarafından nerilen PROCESS Model 4 kullanılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmanın temel amacı ve alt amaçları doğrultusunda elde edilen veriler analiz edilerek bulgulara ulaşılmış ve bu bulgular yorumlanmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle katılımcıların demografik özellikleri tanımlayıcı istatistiksel yöntemlerle incelenmiş, ardından araştırmada kullanılan ölçme aracının geçerlilik ve güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiştir. Devamında, değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon ve regresyon analizleri ile değerlendirilmiş, hipotezlerin test edilmesi amacıyla yapısal eşitlik modellemesi uygulanmıştır. Ayrıca, turist rehberi performansının ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı üzerindeki doğrudan etkisinin yanı sıra, deneyim ve memnuniyet değişkeni aracılığıyla dolaylı etkisi de incelenmiş ve aracılık ilişkisi analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, kuramsal çerçevede belirlenen hipotezler doğrultusunda yorumlanarak literatürle karşılaştırmalı biçimde tartışılmıştır.

4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Bu bölümde, araştırma kapsamında yapılan ankete katılım gösteren yerli turistlerin sosyo-demografik özelliklerine ve rehberli turlara katılım durumlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Katılımcıların demografik profillerini belirlemek amacıyla cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve meslek bilgilerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Bunun yanı sıra, katılımcıların daha önce katıldıkları rehberli tur sayısına ilişkin veriler de toplanmıştır. Araştırmaya katılan yerli turistlerin bu değişkenlere göre dağılımları, tanımlayıcı istatistiksel yöntemler (frekans ve yüzde) kullanılarak analiz edilmiş ve elde edilen bulgular Çizelge 2’ de sunulmuştur.

Çizelge 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	N	%	
Cinsiyet	Kadın	302	75,5
	Erkek	98	24,5

Çizelge 2-devamı

Yaş	18-28 yaş	176	44,0
	29-39 yaş	123	30,8
	40-50 yaş	81	20,3
	51 yaş ve üzeri	20	5,0
Eğitim Durumu	İlköğretim	16	4,0
	Ortaöğretim	117	29,3
	Üniversite	243	60,8
	Lisans Üstü	24	6,0
Meslek	Çalışmıyor/Ev Hanımı	126	31,5
	Kamu Sektörü	55	13,8
	Özel Sektör	91	22,8
	Serbest Meslek/Kendi İşi	37	9,3
	Öğrenci	91	22,8
Katılan Rehberli Tur Sayısı	1-2 kez	282	70,5
	3-4 kez	83	20,8
	5 ve üzerinde	35	8,8

Araştırma kapsamında %75,5'i kadın, %24,5'i erkek olmak üzere 400 katılımcı yer almaktadır. Katılımcıların %44'ü 18-28 yaş aralığında, %30,8'i 29-39 yaş aralığında, %20,3'ü 40-50 yaş aralığında, %5'i 51 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların %4'ü ilköğretim, %29,3'ü ortaöğretim, %60,8'i üniversite, %6'sı lisans üstü eğitim durumuna sahiptir. Katılımcıların %31,5'i ev hanımı ya da çalışmıyor, %13,8'i kamu sektöründe çalışmakta, %22,8'i özel sektörde çalışmakta, %9,3'ü serbest meslek çalışanı ya da kendi işi yapmakta, %22,8'i öğrencidir. Katılımcıların %70,5'i 1-2 kez, %20,8'i 3-4 kez, %8,8'i 5 ve üzerinde rehberli tura katılmıştır.

Araştırmaya katılan turistlerin büyük çoğunluğunun kadınlardan oluşması dikkat çekmektedir. Bu durumun katılımcıların meslek gruplarına göre incelenmesinde, çalışmıyor/ev hanımı oranının yüksek olmasına da etkisi olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların yaş ve eğitim durumları incelendiğinde turistlerin çoğunun 18-28 yaş aralığında ve üniversite düzeyinde eğitime sahip oldukları belirlenmiştir. Dolayısıyla katılımcıların çoğunlukla genç ve iyi eğitim düzeyine sahip bireylerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Katılan rehberli tur sayısı incelendiğinde ise büyük çoğunluğun 1-2 kez turlara katıldığı görülmektedir. Bu demografik özellikler, ekoturizm alanyazınında daha önceki çalışmalarda ortaya koyulan bulgularla örtüşmektedir (Luong, 2023; Chiu, Lee ve Chen, 2014; Lee, 2011).

4.2. Güvenilirlik Analizine İlişkin Bulgular

Nicel araştırmalarda kullanılan ölçeklerin güvenilirliğinin test edilmesi, elde edilen verilerin geçerliliği açısından büyük önem taşımaktadır. Güvenilirlik, bir ölçme aracının benzer koşullarda yapılan tekrar ölçümlerde tutarlı sonuçlar verme derecesi olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2016). Bu kapsamda, özellikle iç tutarlılığın değerlendirilmesinde en yaygın kullanılan yöntemlerden biri Cronbach's Alpha katsayısıdır. Bu katsayı, ölçeği oluşturan maddelerin birbirleriyle ve toplam puanla olan tutarlılığını ölçmektedir. Genel kabul gören sınır değerlere göre, Cronbach's Alpha katsayısı 0,70 ve üzerindeyse ölçeğin güvenilir olduğu kabul edilmektedir. Katsayının 0,80'in üzerinde olması yüksek düzeyde güvenilirliğe işaret etmektedir (Altunışık vd., 2012).

Bu araştırmada yer alan bağımsız değişkenlere ait ölçeklerin güvenilirlik analizinde Cronbach's Alpha yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, ölçeklere ait Alpha katsayıları 0,90 ile 0,94 arasında değişmektedir. Araştırmaya katılan turistlerin, turist rehberinin performansına ilişkin algılarını tespit etmek için kullanılan ölçeğe yönelik yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach's Alpha değeri 0,94; turist rehberlerinin performansları doğrultusunda turdan edindikleri memnuniyeti tespit etmek için kullanılan ölçeğe yönelik yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach's Alpha değeri 0,93; turist rehberi eşliğindeki turdan edindikleri memnuniyet doğrultusunda gösterecekleri sürdürülebilirlik davranışlarını tespit etmek için kullanılan ölçeğe yönelik yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach's Alpha değeri 0,90 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgular, kullanılan ölçeklerin içsel tutarlılığının yüksek olduğunu ve araştırmada elde edilen verilerin analiz için uygun bir yapıda olduğunu göstermektedir.

4.3. Normal Dağılım Testi

İstatistiksel analizlerde veri setlerinin dağılım özellikleri, uygulanacak testlerin geçerliliği ve güvenilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Araştırmalarda sıklıkla başvurulan parametrik testlerin büyük çoğunluğu, verilerin normal ya da normale yakın bir dağılım sergilediği varsayımı üzerine inşa edilmektedir (Çiçek, 2010, s. 53). Bu nedenle veri analiz sürecine başlamadan önce dağılımın normal olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Alanyazında parametrik yöntemlerin kullanılabilmesi için verilerin en az aralık ölçeğinde ölçülmüş olması, gruplar arasında

varyans homojenliğinin sağlanması, örneklemin normal dağılım özellikleri gösteren bir ana kütleden seçilmiş olması ve analiz sonucunda elde edilen hata terimlerinin bağımsız ve rastlantısal dağılım göstermesi gerektiği vurgulanmaktadır (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2014, s. 264). Normal dağılım, sürekli değişkenlerin analizinde temel kabul edilen bir dağılım türüdür. Bu dağılım türünde ortalama, medyan ve mod değerleri birbirine eşittir ve dağılım simetrik bir yapı sergilemektedir. Ayrıca dağılımın uç noktalarında süreklilik korunmakta ve ortalamadan uzaklaştıkça olasılık yoğunluğu azalmaktadır (Karasar, 2013, s. 21). Bu özellikler normal dağılımın hem tanımlayıcı istatistiklerde hem de ileri düzey çözümlenmelerde neden bu denli yaygın olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Araştırmalarda kullanılan verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bu değerlendirme süreci hem grafiksel hem de istatistiksel tekniklerle yürütülmektedir. Grafiksel yöntemler arasında, değişkenlere ait frekans tablolarının oluşturulması ve histogramların incelenmesi yoluyla dağılımın genel yapısına dair ön bilgi edinilebilmektedir. Ayrıca normal dağılıma uygunluğun görsel olarak yorumlanmasına olanak tanıyan Q-Q Plot grafikleri de bu kapsamda yaygın şekilde kullanılmaktadır (Altunışık vd., 2012, s. 165). Grafiksel incelemelerin yanı sıra normallik varsayımının test edilmesinde istatistiksel yöntemlere de başvurulmaktadır. Bu doğrultuda Shapiro-Wilk ve Kolmogorov-Smirnov testleri verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla sıklıkla tercih edilmektedir. Elde edilen test sonuçlarında anlamlılık düzeyinin 0,05'in üzerinde olması veri setinin normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2014, s. 267-268). Bununla birlikte normallik değerlendirmesinde çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri de önemli ipuçları sunmaktadır. Çarpıklık, dağılımın simetrik olup olmadığını belirlemede kullanılırken; bu değer pozitif çıkması küçük, negatif çıkması ise büyük değerlerin ağırlıkta olduğunu ifade etmektedir. Ortalama ve medyan arasındaki ilişki doğrultusunda dağılımın sağa ya da sola çarpık olup olmadığı anlaşılabilir. Genellikle çarpıklık katsayısının -1 ile +1 aralığında bulunması, dağılımın normal kabul edilebileceğini göstermektedir. Basıklık ise dağılımın tepe noktasının şekline ilişkin bilgi vermektedir. Sıfıra yakın bir basıklık değeri, dağılımın normal forma yakın olduğunu gösterirken; pozitif değerler dik, negatif değerler ise düz dağılıma işaret etmektedir. Alanyazında -2 ile +2 aralığında kalan basıklık değerlerinin de normal dağılım sınırları içinde olduğu kabul edilmektedir (Çiçek, 2010, s. 58).

Alanyazında çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) katsayılarına ilişkin kabul edilebilir sınırlar konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Tabachnick ve Fidell (2013, s. 79) bu katsayıların -1,5 ile +1,5 aralığında olmasını yeterli görmektedir. Curran, West ve Finch (1996, s. 26) ile Garson (2012, s. 18) +2 ile -2 aralığındaki değerlerin kabul edilebilir olduğunu belirtirken, Shao (2002) ve Kline (2011, s. 62) bu sınırın +3 ile -3 aralığına kadar genişletilebileceğini savunmaktadır. Bu farklı görüşler doğrultusunda, araştırmada kullanılan ölçek maddelerine ait çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmış ve elde edilen bulgular belirtilen sınır aralıklarıyla karşılaştırılarak verilerin normal dağılıma uygunluğu değerlendirilmiş ve Çizelge 3'te sunulmuştur.

Çizelge 3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Normallik Analizi Sonuçları

Ölçek Maddeleri	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık	Durum
Turist Rehberi Performansı Ölçeği					
İfade 1	4,02	0,91	-1,233	1,780	Normal
İfade 2	4,18	0,98	-1,606	2,604	Normal
İfade 3	3,96	1,06	-1,198	0,981	Normal
İfade 4	3,96	1,00	-1,046	0,814	Normal
İfade 5	4,18	0,92	-1,431	2,359	Normal
İfade 6	3,99	0,99	-1,176	1,207	Normal
İfade 7	3,85	1,10	-0,948	0,190	Normal
İfade 8	4,08	0,95	-1,370	1,994	Normal
İfade 9	4,00	1,01	-1,278	1,359	Normal
İfade 10	3,93	0,97	-1,129	1,209	Normal
İfade 11	3,85	1,06	-0,992	0,465	Normal
İfade 12	4,19	0,93	-1,474	2,283	Normal
İfade 13	4,07	0,94	-1,199	1,393	Normal
İfade 14	4,09	0,93	-1,294	1,773	Normal
Memnuniyet Ölçeği					
İfade 15	4,21	0,98	-1,504	2,176	Normal
İfade 16	4,10	1,00	-1,252	1,378	Normal
İfade 17	4,19	0,99	-1,495	2,119	Normal
İfade 18	4,16	0,87	-1,292	2,039	Normal
İfade 19	4,12	0,98	-1,352	1,674	Normal
İfade 20	4,12	1,01	-1,315	1,468	Normal
Sürdürülebilirlik Davranışı Ölçeği					
İfade 21	4,49	0,83	-2,198	5,651	
İfade 22	4,31	0,92	-1,749	3,318	Normal
İfade 23	4,42	0,84	-2,040	5,087	
İfade 24	4,36	0,88	-1,928	4,366	
İfade 25	4,20	0,93	-1,575	2,787	Normal
İfade 26	4,06	0,98	-1,121	1,107	Normal

Çizelge 3'te araştırmada kullanılan ölçeklere ait maddelerin basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmış ve 4 ifade (21, 23 ve 24. ifade) dışında kalan tüm ölçek ifade değerlerinin -3 ve +3 aralığında olduğu ve normal dağılıma sahip olduğu tespit edilmiştir.

4.4. Açıklayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Faktör analizi, çok sayıda değişken arasındaki ilişkileri anlamlandırmak ve bu değişkenleri daha az sayıda, birbirinden bağımsız ve anlamlı faktörler altında toplamak amacıyla kullanılan çok değişkenli istatistiksel bir tekniktir (Altunışık vd., 2012, s. 165). Özellikle algı ve tutum gibi soyut yapıları ölçmeye yönelik geliştirilen ölçeklerin analizinde sıklıkla tercih edilmektedir. Bu yöntem, birbiriyle yüksek korelasyon gösteren değişkenleri gruplayarak ortak boyutlar oluşturmakta, aynı zamanda herhangi bir yapıyla ilişkili görünmeyen değişkenlerin elenmesine olanak tanımaktadır (Kozak, 2017, s. 150). Faktör analizinde temel amaç, değişkenler arasındaki korelasyonu dikkate alarak aynı yapıyı temsil eden maddeleri bir araya getirmektir. Bu analiz, sadece aralık ya da oran ölçeğinde ölçülmüş nicel veriler için uygun olup, sınıflama (nominal) ya da sıralama (ordinal) ölçekleriyle elde edilen kategorik veriler için uygun olmamaktadır (Ural ve Kılıç, 2013, s. 275). Ayrıca faktör analizinin geçerli sonuçlar üretebilmesi için verilerin normal dağılım göstermesi, gözlemlerin birbirinden bağımsız olması ve değişkenler arasındaki ilişkinin doğrusal olması gerekmektedir. Bu doğrultuda ölçek maddelerinin benzer biçimde kodlanmış olması önem taşımaktadır (örneğin, her 'kesinlikle katılmıyorum' yanıtının '1' olarak kodlanması gibi) (Kozak, 2017, s. 150).

Analizin geçerliliği açaşından örneklem büyüklüğü de kritik bir değişkendir. Alanyazında örneklem sayısının değişken sayısının en az 4 katı olması gerektiği ancak yaygın olarak kabul gören yaklaşımın bu oranın 5 kat ve üzeri olması yönünde olduğu belirtilmektedir. Yüksek örneklem büyüklüğü faktör analizi sonuçlarının güvenilirliğini ve genellenebilirliğini artırmaktadır (Büyüköztürk, 2002, s. 480). Bu bağlamda toplamda 3 ölçek ve 26 maddeden oluşan araştırma anketi dikkate alındığında, 400 kişilik örneklem büyüklüğünün ifade sayısının 15 katından fazla olması nedeniyle faktör analizinin geçerleştirilmesi açaşından yeterli olduğu değerlendirilmektedir.

Açıklayıcı faktör analizi (AFA) öncesinde verilerin bu analize uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla ilk olarak ölçeklere ait korelasyon matrisleri incelenmesi ve madde-test korelasyon katsayısı 0,30'un altında kalan maddelerin analiz dışında bırakılması gerekmektedir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda değişkenler arasında yüksek ve pozitif yönde korelasyonlar olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte verilerin faktör analizine uygunluğunu belirlemek üzere Barlett Küresellik Testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlilik testi uygulanmıştır. KMO testi, faktör analizinin uygulanabilirliğini değerlendirmek amacıyla gözlenen korelasyon katsayıları ile kısmi korelasyon katsayıları arasındaki ilişkiyi ölçen bir indekstir (Kalaycı, 2010, s. 322). KMO değerleri 0,50 ile 1,00 arasında olduğunda veri setinin faktör analizine uygun olduğu kabul edilirken, 0,50'nin altındaki değerler analize elverişli olmadığına işaret etmektedir. Alanyazında genel olarak kabul gören alt sınır değeri 0,70'tir (Altunışık vd., 2012, s. 268; Çolakoğlu ve Büyükekşi, 2014, s. 60). KMO değeri 0,50'nin altında ise kabul edilemez, 0,50 ise zayıf, 0,60 orta, 0,70 iyi, 0,80 çok iyi, 0,90 ve üzeri ise mükemmel olarak değerlendirilmektedir (Field, 2000). Araştırma kapsamında uygulanan ölçeklerin KMO değerleri 0,89'un üzerinde çıkmış, dolayısıyla veri setinin faktör analizine yüksek düzeyde uygunluk taşıdığı belirlenmiştir.

AFA öncesinde ayrıca korelasyon matrisinde yer alan ilişkilerin genel anlamlılığı da dikkate alınmalıdır. Bu amaçla Barlett Küresellik Testi uygulanmakta olup söz konusu test, korelasyon matrisinde değişkenler arasında yüksek düzeyde korelasyonlar bulunup bulunmadığını test etmektedir. Analizin sürdürülebilmesi için 'Korelasyon matrisi birim matristir.' biçimindeki sıfır hipotezinin reddedilmesi gerekmektedir. Bu hipotezin reddedilmesi, değişkenler arasında yeterli düzeyde korelasyon bulunduğunu ve verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Barlett testi sonucunda elde edilen p değerinin 0,05'ten küçük çıkması korelasyon matrisinin faktör analizine uygunluğunu doğrulamaktadır (Kalaycı, 2010, s. 322). Bu çerçevede, araştırmada kullanılan ölçekler Barlett Küresellik Testi'ne tabi tutulmuş ve analiz sonuçları veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu ortaya koymuştur.

Ölçeklere ilişkin faktör analizinin bir diğer aşamasında ise maddelere ait faktör yükleri ile ortak varyans (communality) değerleri incelenmiştir. Bu süreçte 0,50'nin altında kalan düşük faktör yüklerine ve ortak varyans değerlerine sahip maddelerin bulunmadığı belirlenmiştir (Kalaycı, 2010, s. 329). Araştırmada kullanılan her bir ölçek ayrı ayrı faktör analizine tabi tutulmuş ve faktörlerin birbirinden bağımsız

olmasını esas alan varimax rotasyon tekniği kullanılmıştır. Performans, Memnuniyet ve Davranış ölçeklerine ilişkin açıklayıcı faktör analizi sonuçları sırasıyla Çizelge 4, 5 ve 6’da sunulmaktadır.

Çizelge 4. Turist Rehberi Performansı Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Madde	İfade	Faktör Yüğü	Ortak Varyans Değeri
P8	Turist rehberi, doğal mirasa nasıl saygı gösterilmesi (bitki ve hayvanlara zarar vermemek vb.) gerektiğini açıkladı	0,823	0,677
P12	Turist rehberi sayesinde doğal alanlar hakkında birçok bilgi (bitki ve hayvan türleri, yerel halkın yaşayış biçimi vb.) edindim.	0,823	0,677
P13	Turist rehberi, ekoturizm deneyimimin zenginleşmesine katkıda bulundu.	0,820	0,673
P5	Turist rehberi, grubu doğal alanlara karşı sorumlu davranmaya teşvik etti	0,807	0,651
P9	Turist rehberi, doğal alanlara karşı nasıl sorumlu davranılacağını (yere çöp atmamak vb.) anlattı.	0,792	0,628
P2	Turist rehberi, doğal alanların değerini daha iyi anlamamı sağladı	0,783	0,613
P10	Turist rehberi, doğal alanlardaki rahatsızlık düzeyini minimuma indirmek için bazı talimat ve yönergeleri (flora, fauna, yerel halk vb. yönelik) bildirdi	0,782	0,611
P6	Turist rehberi, tur sırasında grubun talimatları uygulamaya kararlı olduğundan (takip ederek, hatırlatma yaparak vb.) emin olmaya çalıştı.	0,778	0,605
P3	Turist rehberi, ziyaretçilerin doğal alanlardaki davranışlarının olası etkilerini (yangın, bitki ve hayvanların zarar görmesi vb.) grupla paylaştı.	0,774	0,598
P1	Turist rehberi, ekoturizm deneyimimi (doğaya karşı manevi duygular, yerel topluma karşı daha koruyucu davranışlar) geliştiren çeşitli hizmetler sağladı	0,765	0,585
P14	Turist rehberiyle ekoturizm deneyimi heyecan vericiydi.	0,749	0,561
P4	Turist rehberi, bölgenin korunmasında çok daha hassas ve kırılgan olan alanlardan (endemik bitkiler, vahşi yaşam ortamı vb.) bahsetti.	0,719	0,517
P7	Turist rehberi, doğal alanlardaki mirasın korunmasına katkıda bulunmamı sağlayacak davranışlar (çöp toplama vb.) göstermemi sağladı.	0,709	0,503
P11	Turist rehberi, ziyaretçiler ile yerel halk veya alan personeli arasında gerginlik oluşmasını engelledi.	0,706	0,498
Faktörün Toplam Varyansı Açıklama Oranı (%)		59,980	
KMO		0,956	
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-kare	3867,080	
	<i>df</i>	91	
	Sig. (Anlamlılık)	0,000	

Çizelge 4’e göre performans ölçeğini oluşturan tek boyutun toplam varyansı açıklama oranı %59,980 olarak belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle turist rehberi performansını ölçmek için kullanılan 14 ifade, toplam değişkenliğin %59,980’ini açıklayan tek boyut altında toplanmıştır. Ölçeğin 14 maddeden oluşan tek boyutunun Cronbach’s Alpha katsayısının 0,948 ve öz değerinin 8,397 olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 5. Memnuniyet Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Madde	İfade	Faktör Yüğü	Ortak Varyans Değeri
M16	Karadeniz bölgesindeki doğal alanlara yaptığım ziyaret tüm beklentilerimi fazlasıyla karşıladı.	0,889	0,790
M17	Karadeniz bölgesindeki doğal alanları ziyaret etmeye karar verdiğim için şanslı olduğumu düşünüyorum.	0,887	0,787
M20	Karadeniz bölgesindeki doğal alanları bir turist rehberi ile ziyaret etmekten memnunum.	0,883	0,557
M19	Karadeniz bölgesindeki doğal alanlarda yaşadığım ekoturizm deneyiminden memnunum.	0,877	0,769
M15	Karadeniz bölgesindeki doğal alanları ziyaret etmekten gerçekten keyif aldım.	0,870	0,757
M18	Turist rehberinin performansından memnunum.	0,746	0,781
Faktörün Toplam Varyansı Açıklama Oranı (%)		74,014	
KMO		0,915	
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-kare	1852,362	
	<i>df</i>	15	
	Sig. (Anlamlılık)	0,000	

Çizelge 5'e göre memnuniyet ölçeğini oluşturan tek boyutun toplam varyansı açıklama oranı %74,014 olarak belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle turist rehberi performansı doğrultusunda memnuniyeti ölçmek için kullanılan 6 ifade, toplam değişkenliğin %74,014'ünü açıklayan tek boyut altında toplanmıştır. Bunun yanı sıra ölçeğin 6 maddeden oluşan tek boyutunun Cronbach's Alpha katsayısının 0,930 ve öz değerinin 4,441 olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 6. Sürdürülebilirlik Davranışı Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Madde	İfade	Faktör Yüğü	Ortak Varyans Değeri
D24	Doğal alanlarda sorumlu davranışı başkalarına tavsiye etmeye hazırım.	0,905	0,820
D23	Yerel çevre kalitesini korumak istiyorum.	0,865	0,748
D21	Doğal alanları ziyaret ederken kurallara ve kısıtlamalara (bitkileri koparmamak, yere çöp atmamak vb.) uyuyorum.	0,853	0,728
D22	Doğal alanlardaki politika ve düzenlemelere saygı gösterilmesini destekliyorum.	0,832	0,693
D25	Doğal alanlara zarar verebilecek her türlü tahribat ve çevre kirliliğini alan yönetimine bildiririm.	0,818	0,669
D26	Doğal alanların korunması için bağışta (TEMA, ÇEKÜL, Doğa Derneği vb.) bulunmaya hazırım.	0,723	0,523
Faktörün Toplam Varyansı Açıklama Oranı (%)		69,678	
KMO		0,893	
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-kare	1596,420	
	<i>df</i>	15	
	Sig. (Anlamlılık)	0,000	

Çizelge 6'ya göre davranış ölçeğini oluşturan tek boyutun toplam varyansı açıklama oranı %69,678 olarak belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle turist rehberi performansı doğrultusunda memnuniyeti ölçmek için kullanılan 6 ifade, toplam değişkenliğin %69,678'ünü açıklayan tek boyut altında toplanmıştır. Bunun yanı sıra ölçeğin 6 maddeden oluşan tek boyutunun Cronbach's Alpha katsayısının 0,909 ve öz değerinin 4,181 olduğu tespit edilmiştir.

4.5. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizlerinin İncelenmesi

İki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin belirlenmesi için kullanılan bir yöntem olan korelasyon analizi, değerlerini -1 ile +1 arasında almaktadır. Bu analizin sonucunda elde edilen korelasyon katsayısı 'r' harfiyle ifade edilir. Eğer korelasyon katsayısı 0 ile +1 arasında ise pozitif bir ilişki, 0 ile -1 arasında ise negatif bir ilişki söz konusudur. Katsayının aldığı değerlere göre bu ilişki zayıf, orta veya yüksek olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma zayıf için ' $0 < r \leq 0.3$ ', orta için ' $0.3 < r \leq 0.7$ ' ve yüksek için ' $0.7 < r \leq 1$ ' şeklindedir (Saruhan ve Özdemirci, 2011).

Çizelge 7. Değişkenler Arası Korelasyon Analizi

Değişkenler		Turist Rehberi Performansı	Ziyaretçilerin Memnuniyeti	Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı
Turist Rehberi Performansı	Pearson Korelasyon	1		
Ziyaretçilerin Memnuniyeti	Pearson Korelasyon	0,740**	1	
Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı	Pearson Korelasyon	0,752**	0,732**	1

**p<0,001

Çizelge 7'de sunulmuş veriler doğrultusunda araştırmada kullanılan değişkenlerin ilişkileri incelendiğinde, turist rehberi performansı ile ziyaretçilerin memnuniyeti arasında pozitif yönde yüksek düzeyde (0,740), turist rehberi performansı ile ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı arasında pozitif yönde yüksek düzeyde (0,752), ziyaretçilerin memnuniyeti ile ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı arasında pozitif yönde yüksek düzeyde (0,732) anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

4.6. Değişkenler Arasındaki Regresyon Analizlerinin İncelenmesi

Araştırmanın bu bölümünde bağımlı, bağımsız ve aracı değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek ve belirlenen hipotezleri test etmek amacıyla basit ve çoklu doğrusal regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Basit doğrusal regresyon analizleri genellikle tek bir bağımsız değişkenin bağımlı bir değişken üzerindeki etkisini incelerken, çoklu doğrusal regresyon analizi bir bağımlı değişken ile birden fazla bağımsız değişken arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Araştırmada öncelikle turist rehberi performansının ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı üzerindeki etkisi basit doğrusal regresyon analiziyle incelenmiş olup Çizelge 8’de gösterilmiştir.

Çizelge 8. Turist Rehberi Performansının Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı Üzerindeki Etkisi

Model	Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	p
	B	Std. Hata	Beta		
(Sabit)	1,331	0,133		9,995	0,000
Turist Rehberi Performansı	0,739	0,032	0,752	22,757	0,000
Bağımlı Değişken: Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı R=0,752; R ² =0,565; R2(düzeltilmiş)=0,564; F=517,882; p=0,000					

Çizelge 8’e göre, turist rehberi performansı değişkeninin bağımlı değişken olan ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı üzerindeki varyansın %56’sını açıkladığı (R²=0,565) görülmektedir. Araştırmanın modelinde tahmini sonucu elde edilen parametre değeri ile bu değerlere ilişkin t-değeri incelendiğinde modele eklenen bağımsız değişkenin modelde yer almasının anlamlı olduğu (p<0,001) sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda turist rehberi performansının ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışını etkilediği (p= 0,000) ve **H1** hipotezinin desteklendiği ortaya çıkmıştır. Kurulan diğer modelde ise turist rehberi performansının ziyaretçilerin memnuniyeti üzerindeki etkisi basit doğrusal regresyon analiziyle incelenmiş ve Çizelge 9’da gösterilmiştir.

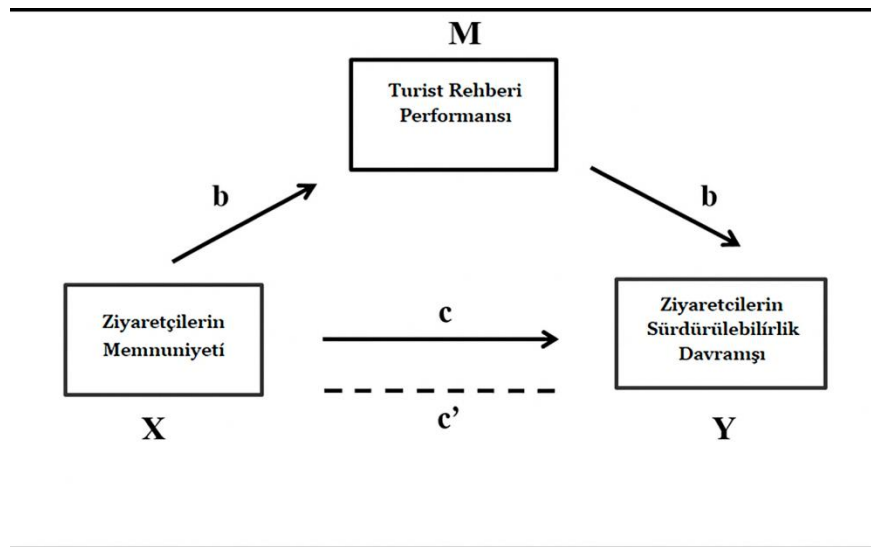
Çizelge 9. Turist Rehberi Performansının Ziyaretçilerin Memnuniyeti Üzerindeki Etkisi

Model	Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	p
	B	Std. Hata	Beta		
(Sabit)	0,867	0,153		5,681	0,000
Turist Rehberi Performansı	0,816	0,037	0,740	21,930	0,000
Bağımlı Değişken: Ziyaretçilerin Memnuniyeti R=0,740; R ² =0,547; R2(düzeltilmiş)=0,546; F=480,931; p=0,000					

Çizelge 9 incelendiğinde, turist rehberi performansı değişkeninin bağımlı değişken olan ziyaretçilerin memnuniyeti üzerindeki varyansın %54'ünü açıkladığı ($R^2 = 0,547$) görülmektedir. Araştırmanın modelinde tahmini sonucu elde edilen parametre değeri ile bu değerlere ilişkin t-değeri incelendiğinde modele eklenen bağımsız değişkenin modelde yer almasının anlamlı olduğu ($p < 0,001$) sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda turist rehberi performansının ziyaretçilerin memnuniyetini etkilediği ($p = 0,000$) ve **H2** hipotezinin desteklendiği ortaya çıkmıştır.

4.7. Değişkenler Arasındaki Aracılık Etkisinin İncelenmesi

Araştırmada kurulan diğer bir model, ekolojik alanlarda ziyaretçilerin memnuniyeti ile ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı arasındaki ilişkide turist rehberi performansının aracılık etkisidir. Kurulan bu modelde, Ziyaretçilerin Memnuniyet ölçeği bağımsız değişken (X), Turist Rehberi Performansı ölçeği aracı değişken (M) ve Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı ölçeği bağımlı değişken (Y) olarak modele dâhil edilmiştir. Geliştirilen model çerçevesinde, araştırma değişkenlerinin birbirlerine olan etkilerini belirlemek ve aracılık etkisini incelemek amacıyla Hayes (2013) tarafından önerilen 4. aracılık modeli olan Process Makro eklentisiyle İstatistiksel paket programı kullanılmıştır. Bu kapsamda, modele ilişkin oluşturulan hipotezler test edilmiştir.

Şekil 2. Ziyaretçilerin Memnuniyetleri ile Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı Arasındaki İlişkide Turist Rehberi Performansının Aracılık Etkisi Modeli

Öncelikle memnuniyetin (bağımsız) turist rehberi performansı (aracı) üzerindeki etkisini ölçmek için 'a' yolu sınanmıştır.

Çizelge 10. Ziyaretçilerin Memnuniyetinin Turist Rehberi Performansı Üzerindeki Etkisi

Model						
Y (bağımlı)	Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı					
X (bağımsız)	Ziyaretçilerin Memnuniyeti					
M (aracı)	Turist Rehberi Performansı					
Örnekleme Büyüklüğü	400					
a yolu Bağımlı Değişken	Turist Rehberi Performansı					
Model Özeti						
R	R ²	MSE	F	df1	df2	p
0,740	0,547	0,264	480,931	1,000	398,00	0,000
Model						
	Katsayılar	se	t	p	LLCI	ULCI
Sabit	1,243	0,130	9,593	0,000	0,989	1,498
Memnuniyet	0,671	0,031	21,930	0,000	0,611	0,731

Çizelge 10 incelendiğinde, memnuniyetin turist rehberi performansı üzerinde pozitif yönde ve anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir ($b = 0,671$; $p < 0,001$). Ayrıca güven aralığında sıfır (0) değerinin bulunmaması da modelin anlamlı olduğunu göstermektedir (LLCI = 0,611; ULCI = 0,731). Bu sonuca göre ilk olarak bağımsız değişken olan ziyaretçilerin memnuniyeti aracı değişken olan turist rehberi performansı üzerinde etkilidir. Ayrıca ziyaretçilerin memnuniyeti turist rehberi performansının yaklaşık %55'ini ($R^2 = 0,547$) açıklamaktadır. İkinci olarak ziyaretçilerin memnuniyeti (bağımsız değişken) ile turist rehberi performansının (aracı değişken) birlikte ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı (bağımlı değişken) üzerindeki etkisini ölçen 'b' yolu 'c' yolu birlikte sınanmıştır.

Çizelge 11. Ziyaretçilerin Memnuniyeti ile Turist Rehberi Performansının Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı Üzerinde Etkisi

Bağımlı Değişken (b ve c' yolu) Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı						
Model Özeti						
R	R ²	MSE	F	df1	df2	p
0,796	0,634	0,207	343,192	2,000	397,000	0,000
Model						
	Katsayılar	se	t	p	LLCI	ULCI
Sabit	1,032	0,127	8,102	0,000	0,781	1,282
Memnuniyet	0,346	0,040	8,590	0,000	0,267	0,425
Turist Rehberi Performansı	0,457	0,044	10,301	0,000	0,370	0,544

Çizelge 11 incelendiğinde ziyaretçilerin memnuniyeti ile ($b= 0,346$; $p<0,001$) ve turist rehberi performansının ($b= 0,457$; $p<0,001$) ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı üzerinde pozitif yönde ve anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, bağımsız değişken olan ziyaretçilerin memnuniyeti ile aracı değişken olan turist rehberi performansının bağımlı değişken olan ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı üzerinde etkilidir. Ayrıca ziyaretçilerin memnuniyeti ile turist rehberi performansı, ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışının yaklaşık %63'ünü ($R^2= 0,634$) açıklamaktadır. Üçüncü olarak ziyaretçilerin memnuniyetinin (bağımsız değişken) turist rehberi performansı (aracı değişken) olmadan, ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı (bağımlı değişken) üzerindeki etkisini ölçen 'c' yolu sınanmıştır.

Çizelge 12. Ziyaretçilerin Memnuniyetinin Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı Üzerindeki Etkisi

Bağımlı Değişken (c yolu)		Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı				
Model Özeti						
R	R ²	MSE	F	df1	df2	p
,732	0,536	0,262	459,040	1,000	398,000	0,000
Model						
	Katsayılar	se	t	p	LLCI	ULCI
Sabit	1,600	0,129	12,402	0,000	1,347	1,854
Memnuniyet	0,652	0,030	21,425	0,000	0,592	0,712

Çizelge 12 incelendiğinde, memnuniyetin ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı üzerinde pozitif yönde ve anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir ($b= 0,652$; $p<0,001$). Ayrıca güven aralığında sıfır (0) değerinin bulunmaması da modelin anlamlı olduğunun göstergesidir (LLCI= 0,592; ULCI= 0,712). Bu doğrultuda, bağımsız değişken olan ziyaretçilerin memnuniyeti, bağımlı değişken olan ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı üzerinde etkilidir. Ayrıca ziyaretçilerin memnuniyeti ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışının %53'ünü ($R^2= 0,536$) açıklamaktadır.

Yapılan analizler değerlendirildiğinde, Baron ve Kenny (1986)'nin aracılık etkisi için sunduğu 1.adım şartı olan bağımsız değişkenin (Ziyaretçilerin Memnuniyeti), aracı değişken (Turist Rehberliği Performansı) üzerindeki etkisi, 2. Adım şartı olan bağımsız değişkenin (Ziyaretçilerin Memnuniyeti) ve aracı değişkenin (Turist Rehberliği Performansı) bağımlı değişken (Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı) üzerindeki etkisinin ve 3. Adım olan bağımsız değişkenin (Ziyaretçilerin Memnuniyeti) bağımlı değişken (Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı) üzerindeki

etkisinin anlamlılığı doğrulanmıştır. Ayrıca bağımsız değişken olan ziyaretçilerin memnuniyeti, bağımlı değişken olan ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı üzerinde tek başına oluşturduğu etki ($b= 0,652$; $p<0,001$) (Çizelge 12), modele turist rehberliği performansı (aracı değişken) eklenmesi ile azalmıştır ($b= 0,346$; $p<0,001$) (Çizelge 11). İlgili değerlerin anlamlılığını koruduğu, fakat etki değerlerinde bir azalma tespit edildiği için, kısmi aracılık etkisinin bulunduğu sonucuna varılmıştır (Yılmaz ve Dalbudak, 2018). Analiz sonucunda elde edilen aracı değişkenin etkisinin istatistiksel olarak anlamlılığını test etmek amacıyla Sobel testi uygulanmıştır. Çizelge 13'te Sobel testi sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 13. Ziyaretçilerin Memnuniyetinin Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı Üzerindeki Etkisinde Turist Rehberliği Performansının Aracılık Etkisini Ölçen Sobel Testi

SE	Z	p
0,0327	9,364	0,000

Sobel testi sonucunda, Z katsayısının 1.96'dan yüksek olması ($Z=9,364$) ve sobel testinin anlamlı olması ($p<0,001$) sebebiyle turist rehberi performansının aracılık etkisinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda **H3** hipotezi desteklenmiştir. Son olarak ziyaretçilerin memnuniyetinin ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı üzerinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri incelenmiştir. Bu sonuçlar Çizelge 14'te gösterilmiştir.

Çizelge 14. Ziyaretçilerin Memnuniyetinin, Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı Üzerinde Toplam, Doğrudan ve Dolaylı Etki Değerleri

Ziyaretçilerin Memnuniyetinin, Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı Üzerindeki Toplam Etkisi					
Etki	SE	t	p	LLCI	ULCI
,652	0,030	21,425	0,000	0,592	0,712
Ziyaretçilerin Memnuniyetinin, Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı Üzerindeki Doğrudan Etkisi					
Etki	SE	t	p	LLCI	ULCI
,346	0,040	8,590	0,000	0,267	0,425
Ziyaretçilerin Memnuniyetinin, Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı Üzerindeki Dolaylı (Aracı) Etkisi					
		t	BootSE	BootLLCI	BootULCI
Turist Performansı		0,307	0,042	0,225	0,385
Ziyaretçilerin Memnuniyetinin, Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışı Üzerindeki Tam Standardize Dolaylı (Aracı) Etkisi					
		t	BootSE	BootLLCI	BootULCI
Turist Performansı		0,344	0,045	0,253	0,428

Yapılan analizler genel olarak değerlendirildiğinde, bağımsız değişken ziyaretçilerin memnuniyetinin, bağımlı değişken ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı üzerindeki toplam etkisi $b= 0,652$, doğrudan etkisi $b= 0,346$ ve dolaylı etkisi $b= 0,307$ olarak bulunmuştur. Ziyaretçilerin memnuniyetinin, ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı üzerindeki etkisi yorumlanırken etki düzeylerinin karesinin $0,01$ 'e yakın olması düşük etki, $0,025$ 'e yakınlığı orta ve $0,09$ 'a yakın olması ise yüksek etki olarak değerlendirilmektedir (Gürbüz, 2019). Çalışmada, bağımsız değişken ziyaretçilerin memnuniyetinin, bağımlı değişken ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı üzerindeki etkisinde turist rehberi performansının tam standardize dolaylı (aracı) etkisi $0,344$ ($K= 0,344$), $K^2= (0,344)^2= 0,118$ bulunmuştur. Buna göre turist rehberi performansının, ziyaretçilerin memnuniyetlerinin ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı üzerindeki etkisinde aracılık etkisinin orta düzeyde olduğu söylenebilir.

4.8. Sosyo-Demografik Özellikler ile Ölçeklerin Karşılaştırılması

Bu bölümde, araştırma kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda katılımcıların demografik özellikleriyle araştırma kapsamında kullanılan performans, memnuniyet ve davranış ölçeklerine ilişkin değerlendirmeleri incelenmektedir. Araştırmada yer alan demografik değişkenler cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek grubu ve katılımcıların rehberli ekoturizm turlarına katılım sayısı olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler doğrultusunda, her bir grubun ölçek puanları arasındaki farkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı değerlendirilmiştir. Veri setinin normal dağılım varsayımını büyük ölçüde karşıladığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda, iki gruptan oluşan değişkenlerin karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t-testi, ikiden fazla grup içeren değişkenlerde ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Her bir değişken için elde edilen bulgular, tablolar aracılığıyla detaylandırılmış ve ilgili sonuçlar yorumlanmıştır. Bu kapsamda, öncelikle performans ölçeği ele alınarak katılımcıların demografik özelliklere göre ölçek puanları karşılaştırılmış ve Çizelge 15, 16, 17, 18 ve 19'da sunulmuştur.

Çizelge 15. Performans ile Cinsiyet Arasındaki İlişki (t-Testi)

Cinsiyet	N	Ort.	S. Sapma	t. değeri	Anlamlılık Seviyesi
Kadın	302	4,0568	0,74008	1,258	0,087
Erkek	98	3,9453	0,82677		

Katılımcıların cinsiyetlerine göre turist rehberi performansına ilişkin algıları bağımsız örneklem için t-testi ile analiz edilmiştir. Kadın katılımcıların (N= 302) performans algısına ilişkin puan ortalaması $\bar{X}= 4,05$ (SS= 0,74), erkek katılımcıların (N= 98) ise $\bar{X}= 3,94$ (SS= 0,82) olarak hesaplanmıştır. Levene testi sonucu varyansların homojen olduğunu göstermektedir (F= 2,950; p= 0,087). T-testi sonucu anlamlı bir farklılığa işaret etmemektedir (t(398)= 1,258; p= 0,209). Bulgular, cinsiyet değişkenine göre turist rehberlerinin performansına ilişkin algıların istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Bu sonuç doğrultusunda **H4a** hipotezi reddedilmiştir.

Çizelge 16. Performans ile Yaş Arasındaki İlişki (ANOVA)

Yaş	N	Ort.	S. Sapma	F	Anlamlılık Seviyesi
18-28 yaş	176	3,9407	0,84902	2,236	0,084
29-39 yaş	123	4,1440	0,71551		
40-50 yaş	81	4,0899	0,64383		
51 yaş ve üzeri	20	3,8607	0,58282		

Katılımcıların yaşlarına göre performans algılarındaki farklılık tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Levene testi sonuçlarına göre varyanslar homojendir (F= 1,121; p= 0,340). ANOVA sonuçları, yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir (F(3,396)= 2,236; p= 0,084). Her ne kadar 29-39 yaş grubunun ortalaması en yüksek olsa da bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu doğrultuda yaş değişkenine göre turist rehberlerinin performansına ilişkin algılarda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. **H4b** hipotezi desteklenmemiştir.

Çizelge 17. Performans ile Eğitim Arasındaki İlişki (ANOVA)

Eğitim	N	Ort.	S. Sapma	F	Anlamlılık Seviyesi
İlköğretim	16	3,5759	0,88812	2,238	0,083
Ortaöğretim	117	4,0336	0,80902		
Üniversite	243	4,0426	0,71920		
Lisansüstü	24	4,1786	0,81523		

Katılımcıların eğitim durumlarına göre performans algıları analiz edildiğinde, Levene testi sonuçları varyansların homojen olduğunu göstermektedir (F= 1,879; p= 0,133). ANOVA sonuçları ise gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığını ortaya

koymaktadır ($F(3,396)= 2,238$; $p= 0,083$). Özellikle ilköğretim grubunun ortalamasının düşük olması dikkat çekmektedir. Ancak bu farklılık istatistiksel açıdan anlamlı değildir. Dolayısıyla eğitim düzeyine göre performans algısı anlamlı düzeyde değişmemektedir. **H4c** hipotezi reddedilmiştir.

Çizelge 18. Performans ile Meslek Arasındaki İlişki (ANOVA)

Meslek	N	Ort.	S. Sapma	F	Anlamlılık Seviyesi	Çoklu Karşılaştırma (Games Howell)
Çalışmıyor/Ev hanımı	126	4,1060	0,67900	4,144	0,003	3-5
Kamu Sektörü	55	4,1182	0,58422			
Özel Sektör	91	4,1766	0,67144			
Serbest Meslek/ Kendi İş	37	3,8591	0,88728			
Öğrenci	91	3,7920	0,92953			5-3

Katılımcıların mesleklerine göre turist rehberi performansı algılarında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla ANOVA testi uygulanmıştır. Levene testi varyansların eşit olmadığını göstermektedir ($F= 2,742$; $p= 0,028$). Bu nedenle post-hoc analizlerde Games-Howell testi dikkate alınmıştır. ANOVA sonucuna göre meslek grupları arasında anlamlı bir farklılık mevcuttur ($F(4,395)= 4,144$; $p= 0,003$). Gruplar arasında en düşük ortalama öğrencilere ($\bar{X}= 3,79$), en yüksek ortalama ise özel sektör çalışanlarına ($\bar{X}= 4,17$) aittir. Games-Howell testine göre özellikle öğrenci grubu ile özel sektör çalışanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p= 0,014$). Bu sonuç, meslek değişkeninin turist rehberi performansına yönelik algıyı anlamlı biçimde etkilediğini göstermektedir. **H4d** hipotezi desteklenmiştir.

Çizelge 19. Performans ile Katılan Rehberli Tur Sayısı Arasındaki İlişki (ANOVA)

Tur Sayısı	N	Ort.	S. Sapma	F	Anlamlılık Seviyesi	Çoklu Karşılaştırma (Games Howell)
1-2 kez	282	3,9628	0,77942	3,854	0,022	1-3
3-4 kez	83	4,1644	0,71077			
5 ve üzeri	35	4,2469	0,67593			

Katılımcıların rehberli tura katılım sıklığına göre performans algılarındaki farklılık tek yönlü varyans analizi ile test edilmiştir. Levene testi sonucu varyansların homojen olduğunu ortaya koymaktadır ($F= 0,031$; $p= 0,969$). ANOVA analizi, gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunduğunu göstermektedir ($F(2,397)= 3,854$; $p= 0,022$). Games-Howell testine göre, 1-2 kez katılanlarla 5 ve üzeri katılanlar arasındaki

fark anlamlı düzeye oldukça yakındır ($p= 0,065$). İki grup arasında farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ancak anlamlılığa yakın olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, katılım sıklığı arttıkça turist rehberi performansına ilişkin algının da olumlu yönde arttığını göstermektedir. **H4e** hipotezi tam anlamıyla desteklenmemektedir.

Yapılan analizler sonucunda cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum, rehber performansı algısının bu demografik özelliklerden bağımsız olarak oluştuğunu göstermektedir. Buna karşılık meslek grubu ve kısmen de olsa rehberli tura katılım sıklığı rehber performansı algısını anlamlı düzeyde etkilemiştir. Özellikle özel sektör çalışanları ve daha sık rehberli tura katılan bireylerin rehber performansını daha olumlu değerlendirdikleri görülmüştür.

Aşağıda memnuniyet ölçeği ele alınarak katılımcıların demografik özelliklere göre ölçek puanları karşılaştırılmış ve Çizelge 20, 21, 22, 23 ve 24’te sunulmuştur.

Çizelge 20. Memnuniyet ile Cinsiyet Arasındaki İlişki (t-Testi)

Cinsiyet	N	Ort.	S. Sapma	t. değeri	Anlamlılık Seviyesi
Kadın	302	4,1854	0,81718	1,306	0,264
Erkek	98	4,0578	0,90882		

Ziyaretçilerin cinsiyetlerine göre memnuniyet düzeylerine ilişkin algıları bağımsız örneklem için t-testi ile analiz edilmiştir. Kadın katılımcıların ($N= 302$) ortalama memnuniyet puanı $\bar{X}= 4,18$ ($SS= 0,81$) iken, erkek katılımcıların ($N= 98$) ortalaması $\bar{X}= 4,05$ ($SS= 0,90$) olarak bulunmuştur. Levene testi sonucu varyansların homojen olduğunu göstermektedir ($F= 1,251$; $p= 0,264$). T-testi sonucuna göre iki grup arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($t(398) = 1,306$; $p= 0,192$). Bu bulgu doğrultusunda ziyaretçilerin cinsiyetlerine göre memnuniyet algılarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmış ve **H5a** hipotezi reddedilmiştir.

Çizelge 21. Memnuniyet ile Yaş Arasındaki İlişki (ANOVA)

Yaş	N	Ort.	S. Sapma	F	Anlamlılık Seviyesi	Çoklu Karşılaştırma (Games Howell)
18-28 yaş	176	3,9924	0,89315	4,626	0,003	1-2
29-39 yaş	123	4,3347	0,79057			2-1
40-50 yaş	81	4,2531	0,80066			
51 yaş ve üzeri	20	4,0667	0,54451			

Katılımcıların yaşlarına göre memnuniyet düzeyleri tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile değerlendirilmiştir. Levene testi varyansların homojenliğini doğrulamaktadır ($F= 1,534$; $p= 0,205$). ANOVA sonucu yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir ($F(3,396)= 4,626$; $p= 0,003$). Post-hoc analizlerde, 18-28 yaş grubu ile 29-39 yaş grubu arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($p= 0,003$). Bu sonuç, yaş ilerledikçe memnuniyet algısının arttığını göstermektedir. Diğer yaş grupları arasında anlamlı farklar bulunmamıştır. **H5b** hipotezi kısmen desteklenmiştir.

Çizelge 22. Memnuniyet ile Eğitim Arasındaki İlişki (ANOVA)

Eğitim	N	Ort.	S. Sapma	F	Anlamlılık Seviyesi
İlköğretim	16	3,9583	0,77817	1,618	0,185
Ortaöğretim	117	4,2137	0,82113		
Üniversite	243	4,1104	0,86631		
Lisansüstü	24	4,4375	0,65904		

Eğitim düzeyi ile memnuniyet algısı arasındaki ilişki ANOVA ile analiz edilmiştir. Levene testi sonucuna göre varyanslar homojendir ($F= 0,432$; $p= 0,730$). ANOVA sonucu eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur ($F(3,396)= 1,618$; $p= 0,185$). Ortalama puanlara göre en düşük değer ilköğretim mezunlarında ($\bar{X}= 3,95$), en yüksek ise lisansüstü eğitim düzeyinde ($\bar{X}= 4,43$) elde edilmiştir. Ancak bu farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir. **H5c** hipotezi reddedilmiştir.

Çizelge 23. Memnuniyet ile Meslek Arasındaki İlişki (ANOVA)

Meslek	N	Ort.	S. Sapma	F	Anlamlılık Seviyesi	Çoklu Karşılaştırma (Games Howell)
Çalışmıyor/Ev hanımı	126	4,1958	0,81051	5,295	0,000	1-5
Kamu Sektörü	55	4,4152	0,59393			2-5
Özel Sektör	91	4,2802	0,83477			3-5
Serbest Meslek/ Kendi İşi	37	4,0766	0,71102			
Öğrenci	91	3,8443	0,97683			5-1 5-2 5-3

Katılımcıların meslek gruplarına göre memnuniyet düzeyleri analiz edildiğinde, Levene testi varyansların eşit olmadığını göstermektedir ($F= 2,626$; $p= 0,034$). Bu nedenle post-hoc analizde Games-Howell testi dikkate alınmıştır. ANOVA sonucu meslek grupları arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymuştur ($F(4,395)=$

5,295; $p= 0,000$). Games-Howell testine göre öğrenciler ile kamu sektörü çalışanları ($p= 0,000$), öğrenciler ile özel sektör çalışanları ($p= 0,012$), öğrenciler ile ev hanımı/çalışmayanlar ($p= 0,044$) arasında anlamlı farklar gözlemlenmiştir. Öğrencilerin memnuniyet düzeyi en düşüktür ($\bar{X}= 3,84$), kamu sektörü çalışanlarında ise en yüksektir ($\bar{X}= 4,41$). Bu bulgu meslek değişkeninin memnuniyet algısını anlamlı düzeyde etkilediğini göstermektedir. **H5d** hipotezi desteklenmiştir.

Çizelge 24. Memnuniyet ile Katılan Rehberli Tur Sayısı Arasındaki İlişki (ANOVA)

Tur Sayısı	N	Ort.	S. Sapma	F	Anlamlılık Seviyesi	Çoklu Karşılaştırma (Games Howell)
1-2 kez	282	4,0963	0,86441	2,987	0,052	1-3
3-4 kez	83	4,2329	0,78904			
5 ve üzeri	35	4,4333	0,70964			3-1

Katılımcıların rehberli tura katılım sıklığına göre memnuniyet düzeyleri ANOVA ile analiz edilmiştir. Levene testi sonucu varyansların homojen olduğunu göstermektedir ($F= 0,138$; $p= 0,871$). ANOVA analizi, gruplar arasında sınırdan anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir ($F(2,397)= 2,987$; $p= 0,052$). Games-Howell testine göre 1-2 kez katılanlar ile 5 ve üzeri kez katılanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p= 0,034$). Bu bulgu, rehberli tur deneyimi arttıkça ziyaretçi memnuniyetinin de arttığını göstermektedir. **H5e** hipotezi kısmen desteklenmiştir.

Yapılan analizler sonucunda cinsiyet ve eğitim düzeyi memnuniyet üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki göstermemiştir. Yaş, meslek ve rehberli tur katılım sıklığı açısından ise anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Özellikle kamu sektörü çalışanlarının ve daha sık rehberli tura katılan katılımcıların memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca genç bireylerin (özellikle 18-28 yaş grubu) daha ileri yaş gruplarına göre daha düşük memnuniyet bildirmeleri dikkat çekicidir.

Aşağıda davranış ölçeği ele alınarak katılımcıların demografik özelliklere göre ölçek puanları karşılaştırılmış ve Çizelge 25, 26, 27, 28 ve 29'da sunulmuştur.

Çizelge 25. Davranış ile Cinsiyet Arasındaki İlişki (t-Testi)

Cinsiyet	N	Ort.	S. Sapma	t. değeri	Anlamlılık Seviyesi
Kadın	302	4,3488	0,70863	1,822	0,044
Erkek	98	4,1905	0,85722		

Katılımcıların cinsiyetlerine göre sürdürülebilirlik davranışı algıları bağımsız örneklem için t-testi ile incelenmiştir. Kadın katılımcıların (N= 302) ortalama puanı $\bar{X}= 4,34$ (SS= 0,71), erkek katılımcıların (N= 98) ortalama puanı ise $\bar{X}= 4,19$ (SS= 0,86) olarak hesaplanmıştır. Levene testi varyansların eşit olmadığını göstermiştir (F= 4,067; p= 0,044), bu nedenle 'equal variances not assumed' sonucu dikkate alınmıştır. T-testi sonucuna göre gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (t(142,532)= 1,654; p= 0,100). Bu doğrultuda cinsiyet değişkenine göre sürdürülebilirlik davranışı algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. **H6a** hipotezi reddedilmiştir.

Çizelge 26. Davranış ile Yaş Arasındaki İlişki (ANOVA)

Yaş	N	Ort.	S. Sapma	F	Anlamlılık Seviyesi	Çoklu Karşılaştırma (Games Howell)
18-28 yaş	176	4,1468	0,87998	5,173	0,002	1-2 1-3 1-4
29-39 yaş	123	4,4214	0,68164			2-1
40-50 yaş	81	4,4630	0,51031			3-1
51 yaş ve üzeri	20	4,4417	0,38341			4-1

Yaş gruplarına göre sürdürülebilirlik davranış puanları tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile değerlendirilmiştir. Levene testi varyansların homojen olmadığını göstermiştir (F= 6,217; p< 0,001), bu nedenle Games-Howell post-hoc testi kullanılmıştır. ANOVA sonuçlarına göre yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır (F(3,396)= 5,173; p= 0,002). Games-Howell testi, 18-28 yaş grubunun, diğer üç yaş grubuna kıyasla anlamlı düzeyde daha düşük sürdürülebilirlik davranışı puanına sahip olduğunu ortaya koymuştur (özellikle 40-50 yaş için p= 0,002; 51+ yaş için p= 0,044). Bu bulgu yaş arttıkça sürdürülebilirlik davranışı algısının da yükseldiğini göstermektedir. **H6b** hipotezi desteklenmiştir.

Çizelge 27. Davranış ile Eğitim Arasındaki İlişki (ANOVA)

Eğitim	N	Ort.	S. Sapma	F	Anlamlılık Seviyesi
İlköğretim	16	4,1146	0,75699	1,305	0,273
Ortaöğretim	117	4,2308	0,80165		
Üniversite	243	4,3464	0,73944		
Lisansüstü	24	4,4583	0,53670		

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre sürdürülebilirlik davranışı algıları ANOVA ile analiz edilmiştir. Levene testi varyansların homojen olduğunu

göstermiştir ($F= 0,970$; $p= 0,407$). ANOVA sonucuna göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($F(3,396)= 1,305$; $p= 0,273$). Ortalama değerlere bakıldığında ise en yüksek puan lisansüstü mezunlarda gözlemlenmiştir. Ancak bu farklar istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir. Bu nedenle **H6c** hipotezi desteklenmemiştir.

Çizelge 28. Davranış ile Meslek Arasındaki İlişki (ANOVA)

Meslek	N	Ort.	S. Sapma	F	Anlamlılık Seviyesi	Çoklu Karşılaştırma (Games Howell)
Çalışmıyor/Ev hanımı	126	4,3876	0,58947	6,982	0,000	1-5
Kamu Sektörü	55	4,5394	0,40946			2-5
Özel Sektör	91	4,4304	0,71624			3-5
Serbest Meslek/ Kendi İşi	37	4,1982	0,72631			
Öğrenci	91	3,9890	1,01007			5-1 5-2 5-3

Katılımcıların mesleklerine göre sürdürülebilirlik davranışı puanları tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir. Levene testi varyansların eşit olmadığını göstermektedir ($F= 6,494$; $p= 0,000$). Bu nedenle Games-Howell testi uygulanmıştır. ANOVA sonuçlarına göre gruplar arasında anlamlı bir fark vardır ($F(4,395)= 6,982$; $p= 0,000$). Games-Howell çoklu karşılaştırmalarına göre öğrenciler, kamu sektörü çalışanları ($p= 0,000$), özel sektör çalışanları ($p= 0,007$) ve ev hanımı/çalışmayanlarla ($p= 0,009$) kıyaslandığında daha düşük sürdürülebilirlik davranışı puanına sahiptir. Bu sonuçlar meslek değişkeninin sürdürülebilirlik davranışı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. **H6d** hipotezi desteklenmiştir.

Çizelge 29. Davranış ile Katılan Rehberli Tur Sayısı Arasındaki İlişki (ANOVA)

Tur Sayısı	N	Ort.	S. Sapma	F	Anlamlılık Seviyesi	Çoklu Karşılaştırma (Games Howell)
1-2 kez	282	4,2187	0,80813	7,404	0,001	1-2 1-3
3-4 kez	83	4,5100	0,56750			2-1
5 ve üzeri	35	4,5714	0,43024			3-1

Katılımcıların rehberli tura katılım sıklığına göre sürdürülebilirlik davranışı puanları ANOVA ile incelenmiştir. Levene testi varyansların eşit olmadığını göstermektedir ($F= 4,495$; $p= 0,012$). Bu nedenle post-hoc analizde Games-Howell testi kullanılmıştır. ANOVA sonucuna göre gruplar arasında anlamlı fark vardır ($F(2,397)= 7,404$; $p= 0,001$). Games-Howell testi sonuçlarına göre 1-2 kez katılanlar,

3-4 kez ($p= 0,001$) ve 5 ve üzeri kez katılanlara ($p= 0,000$) kıyasla anlamlı düzeyde daha düşük sürdürülebilirlik davranışı puanına sahiptir. Bu sonuçlar rehberli tur deneyimi arttıkça sürdürülebilirlik davranış düzeyinin de istatistiksel olarak anlamlı biçimde yükseldiğini göstermektedir. **H6e** hipotezi desteklenmiştir.

Yapılan analizler sonucunda cinsiyet ve eğitim düzeyine göre sürdürülebilirlik davranışı puanları anlamlı farklılık göstermemektedir. Ancak yaş, meslek ve rehberli tura katılım sıklığı sürdürülebilirlik davranışında anlamlı farklılıklara neden olmaktadır. Yaş arttıkça sürdürülebilirlik davranış puanları artmaktadır. Özellikle öğrencilerin diğer meslek gruplarına kıyasla anlamlı düzeyde daha düşük puanlara sahip olması dikkat çekicidir. Benzer şekilde daha sık rehberli tura katılan bireylerin sürdürülebilirlik davranış düzeylerinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

4.9. Araştırma Hipotezlerinin Değerlendirilmesi

Bu doğrultuda Çizelge 30'da çalışmanın amacına yönelik olarak öne sürülen hipotezlere ilişkin durumlar yer almaktadır.

Çizelge 30. Hipotez Durum Tablosu

H1	Turist rehberi performansı, ekolojik alanlarda ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışını etkilemektedir.	KABUL
H2	Turist rehberi performansı, ekolojik alanlarda ziyaretçilerin memnuniyetlerini etkilemektedir.	KABUL
H3	Turist rehberi performansı, ekolojik alanlarda ziyaretçilerin memnuniyetleri ile ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışı arasında aracılık etmektedir.	KABUL
H4a	Turist rehberinin performans düzeyi, ziyaretçilerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	RED
H4b	Turist rehberinin performans düzeyi, ziyaretçilerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	RED
H4c	Turist rehberinin performans düzeyi, ziyaretçilerin eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	RED
H4d	Turist rehberinin performans düzeyi, ziyaretçilerin mesleklerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	KABUL
H4e	Turist rehberinin performans düzeyi, katıldıkları rehberli tur sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	RED
H5a	Ziyaretçilerin memnuniyet düzeyi, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	RED
H5b	Ziyaretçilerin memnuniyet düzeyi, yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	KISMEN KABUL
H5c	Ziyaretçilerin memnuniyet düzeyi, eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	RED
H5d	Ziyaretçilerin memnuniyet düzeyi, mesleğe göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	KABUL
H5e	Ziyaretçilerin memnuniyet düzeyi, rehberli tur sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	KISMEN KABUL

Çizelge 30-devamı

H6a	Ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranış düzeyi, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	RED
H6b	Ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranış düzeyi, yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	KABUL
H6c	Ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranış düzeyi, eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	RED
H6d	Ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranış düzeyi, mesleğe göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	KABUL
H6e	Ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranış düzeyi, rehberli tur sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	KABUL

Araştırma sonuçları, H1, H2 ve H3 hipotezlerini güçlü bir şekilde desteklemektedir. Bu bulgular turist rehberlerinin ekoturizmdeki kritik rolünü ve ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışlarını şekillendirmedeki etkisini vurgulamaktadır. H4, H5 ve H6 hipotezleri ise kısmen desteklenmiştir. Cinsiyet ve eğitim durumu değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık bulunmazken yaş grupları, meslek ve katıldıkları rehberli tur sayısına göre bazı farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu durum rehber performansının ve ziyaretçi deneyiminin karmaşık doğasını ve çeşitli demografik faktörlerden etkilendiğini göstermektedir.

Turist rehberlerinin performansına yönelik değerlendirmeler, ziyaretçi memnuniyeti ve sürdürülebilirlik davranışları bağlamında yapılan bu çalışmada ulaşılan bulgular literatürde yer alan birçok araştırmayla örtüşmektedir. Çalışmada H1, H2 ve H3 hipotezlerinin kabul edilmesi, rehber performansının ziyaretçi memnuniyeti ve sürdürülebilir davranış üzerindeki belirleyici etkisini ortaya koyarken bu sonuçlar Alazaizeh ve arkadaşlarının (2019) Petra Arkeolojik Parkı'nda gerçekleştirdiği çalışmayla uyumludur. Bu çalışmada rehber performansının ziyaretçilerin sürdürülebilir davranışları üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde Yılmaz, Özsoy ve Demirel İli (2025) tarafından Expedia kullanıcı yorumlarıyla yapılan analizdeki bulgularla paralellik göstermektedir. Syakier ve Hanafiah (2021) Kuala Lumpur'da gerçekleştirdikleri çalışmada rehber performansının ziyaretçilerin davranışsal niyetleri üzerinde anlamlı etkisi olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Alzghoul ve arkadaşları (2023), dünya mirası alanlarında yapılan rehberli turların ziyaretçilerin çevresel davranışlarında artışa neden olduğunu ortaya koymuşlardır. Demografik değişkenlere ilişkin olarak rehber performans algısında cinsiyet, yaş ve eğitime göre fark bulunmazken meslek gruplarına bağlı farklılıkların görülmektedir. Kul ve arkadaşlarının (2024)'ün Kapadokya'daki kültürel turlar üzerine yaptığı çalışmada rehberlerin kültürel anlatım yeterliliği yaşa göre farklı

algılanmış, özellikle yaşlı ziyaretçilerin bilgi aktarım kalitesine daha duyarlı olduğu gösterilmiştir. Genellikle yaş faktöründe bulunan anlamlı farklılık bu çalışmada bulunmamıştır. Fakat cinsiyetin anlamlı bir etkisinin olmaması Jayasekara, Rajapaksa ve Gunawardena (2024)'nin çalışmalarında belirttiği, sürdürülebilir davranış ve bilgi algısının toplumsal cinsiyetten ziyade bireysel ilgi düzeyine dayandığı görüşüyle uyumludur.

Ziyaretçilerin memnuniyet düzeylerine ilişkin hipotezler kapsamında elde edilen bulgular, demografik değişkenlerin etkisinin farklı düzeylerde ortaya çıktığını göstermektedir. H5a hipotezinin reddedilmesi cinsiyetin memnuniyet düzeylerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığını ortaya koyarken buna karşın H5b hipotezinin kısmen kabul edilmesi yaş değişkeninin memnuniyet üzerinde etkili bir faktör olduğunu göstermektedir. Bu bulgular Albayrak'ın (2022) macera turizmi üzerine yaptığı çalışmada, yaş ve önceki deneyimin memnuniyet üzerinde anlamlı etkiler yarattığını, ancak cinsiyetin etkisinin sınırlı olduğunu belirtmesiyle örtüşmektedir. H5c hipotezinin reddedilmesi, eğitim düzeyinin memnuniyet üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını, H5d ve H5e hipotezlerinin kabul edilmesi ise meslek ve rehberli tur sayısı gibi faktörlerin ziyaretçi memnuniyet düzeyinde anlamlı farklar yarattığını ortaya koymaktadır. Narasimha Reddy ve Ramana (2009), kültürel/miras destinasyon nitelikleri ile turist memnuniyeti arasındaki ilişkiyi turistlerin demografik özellikleri açısından inceledikleri araştırmalarında genel memnuniyet ile cinsiyet, yaş, eğitim, meslek özellikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulmuşlardır. Bulgular bu araştırma sonuçlarını kısmen desteklemektedir.

Ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranış düzeyine ilişkin hipotezleri de demografik ve deneysel faktörlere göre çeşitlilik göstermektedir. H6a ve H6c hipotezlerinin reddedilmesi, cinsiyet ve eğitim düzeyinin sürdürülebilirlik davranışlarında anlamlı farklılık yaratmadığını ortaya koymaktadır. Taşçı (2017)'nin tüketicilerin sürdürülebilirlik ölçütlerine verdikleri önemin sosyodemografik özellikler tarafından ne ölçüde etkilendiğini değerlendirdiği araştırmasında cinsiyet ve eğitim anlamlı bir etki göstermektedir. Bu yönden araştırma bulgularıyla çelişmektedir. Diğer yönden Taşçı, Fyall ve Woosnam (2022)'nin sosyo-demografik ve psikografik değişkenlerin bireylerin kendilerini sürdürülebilir bir tüketici olarak değerlendirmeleri üzerindeki etkileri test ettikleri çalışmada ise eğitim düzeyinin etkili olmadığı yönündeki bulgusuyla bu araştırmaya paralellik göstermektedir. H6b, H6d ve H6e hipotezlerinin kabul edilmesi yaş, meslek ve rehberli tur sayısı değişkenlerinin

sürdürülebilirlik davranış düzeylerinde anlamlı farklılıklar oluşturduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Özdemir Uçgun ve Narcı (2022) demografik faktörlerin turistlerin sürdürülebilirlik bilinci üzerindeki etkilerini inceledikleri araştırmalarında yaş ve eğitim düzeyinin anlamlı bir etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda, çalışma bulguları literatürdeki güncel araştırmalarla örtüşmekle birlikte ziyaretçi profiline göre turizm deneyimi ve sürdürülebilirlik yaklaşımının farklı boyutlarda şekillendiğini de göstermektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, turist rehberlerinin algılanan performans düzeylerinin, ziyaretçilerin ekoturizm faaliyetlerinde sergiledikleri sürdürülebilirlik davranışlarını nasıl etkilediğini ortaya koymayı ayrıca ziyaretçi memnuniyeti ve çevresel farkındalık gibi deneyimsel unsurların arasındaki ilişkide turist rehberlerinin performansının aracılık etkisi gösterip göstermediği de incelemeyi amaçlayan araştırmanın bulguları doğrultusunda elde edilen sonuçlar ile bu sonuçlara ilişkin geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Bu çalışma, ekoturizmin temel ilkeleri doğrultusunda sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağlayan en önemli paydaşlardan biri olan turist rehberlerinin ekolojik hassasiyeti yüksek alanlardaki rehberlik faaliyetleri aracılığıyla ziyaretçilerin davranışlarını nasıl şekillendirdiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Türkiye'nin ekoturizm potansiyeli açısından dikkat çeken Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleştirilmiştir. Ziyaretçilerin rehber performansına yönelik algılarının, memnuniyet düzeylerinin ve nihayetinde sürdürülebilirlik davranışlarının çok boyutlu bir yapısal model çerçevesinde test edilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda geliştirilen araştırma modeli doğrultusunda turist rehberi performansının ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışına etkisi, rehber performansının ziyaretçi memnuniyeti üzerindeki etkisi ve ziyaretçilerin deneyim ve memnuniyet düzeylerinin rehber performansı aracılığıyla sürdürülebilirlik davranışına olan dolaylı etkisi analiz edilmiştir. Ayrıca performans, memnuniyet ve davranış değişkenleri, temel demografik ve deneyimsel faktörler (cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, rehberli tura katılım sıklığı) açısından da değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular hem kuramsal çerçevede belirlenen yönelimlerin hem de sahadan elde edilen verilerin bir bütün halinde değerlendirilmesini mümkün kılmıştır. Bu çerçevede hem rehberlik hizmetlerinin

doğaya duyarlı turizm anlayışı içindeki rolü hem de sürdürülebilir turizm davranışının yönlendirilebilme durumu ortaya konmuştur.

Öncelikle H1 hipotezinin kabul edilmesi, turist rehberlerinin ekolojik alanlarda yalnızca bilgi aktaran kişiler değil aynı zamanda ziyaretçilerin çevresel tutumlarını ve davranışlarını yönlendirme kapasitesine sahip etki ajanları olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu rehberlerin ziyaretçiler üzerinde bıraktığı izlenimlerin yalnızca anlık deneyimle sınırlı kalmadığını aynı zamanda bireylerin çevresel farkındalıklarını ve sürdürülebilirlik eksenli davranışlarını biçimlendirdiğini göstermektedir. Bu doğrultuda araştırma çevresel davranışları yalnızca bireysel değer, bilgi ya da inanç sistemleriyle açıklayan modellerin ötesine geçerek bu davranışların sosyal etkileşim süreçleriyle nasıl şekillendiğini vurgulamaktadır. Özellikle doğa temelli turizm bağlamında rehberin iletişim tarzı, çevresel duyarlılığı aktarma biçimi ve ziyaretçileri yönlendirme kabiliyeti bireylerin doğaya ilişkin davranış örüntülerinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu durum çevresel davranış kuramlarında yer alan toplumsal öğrenme, model alma ve etkileşim temelli davranış değişikliği gibi yaklaşımlarla da örtüşmektedir. H1 hipotezinin desteklenmesiyle birlikte turist rehberlerinin ekoturizmde yalnızca operasyonel görevler üstlenen kişiler değil aynı zamanda çevresel değerlerin taşıyıcısı ve aktarıcısı oldukları bir kez daha vurgulanmıştır. Bu yönüyle araştırma rehberlik mesleğine ilişkin geleneksel yaklaşımların ötesine geçerek rehberin sürdürülebilir turizm hedefleri doğrultusunda çevresel etki yaratan stratejik bir aktör olarak konumlandırılması gerektiğini savunmaktadır.

H2 hipotezinin kabul edilmesi, turist rehberlerinin performans düzeylerinin ekolojik alanlardaki ziyaretçilerin memnuniyet algılarını doğrudan ve anlamlı biçimde etkilediğini göstermiştir. Bu bulgu rehberlik hizmetinin yalnızca bilgilendirme değil aynı zamanda ziyaretçilerin genel hizmet deneyiminden tatmin olmalarını sağlayan bütüncül bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Memnuniyet, turizm literatüründe sıklıkla beklenti-karşılık modeli üzerinden açıklanan bir yapı olmakla birlikte doğa temelli turizm bağlamında hizmetin içerdiği duygusal ve değer temelli unsurlar memnuniyetin şekillenmesinde daha kritik hale gelmektedir. Bu doğrultuda araştırma bulguları turist rehberinin bilgi aktarma biçimi, çevreye duyarlılık düzeyi, iletişim kabiliyeti ve tutumu gibi performans göstergelerinin ziyaretçilerin genel memnuniyet düzeyleri üzerinde etkin bir belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu sonuç hizmet kalitesi ve ziyaretçi memnuniyeti literatürüne önemli bir katkı sunmaktadır. Özellikle doğa turizminde soyut ve deneyimsel yönü yüksek hizmetlerin başarısı ölçülebilir

memnuniyet çıktılarıyla doğrudan ilişkilidir. Rehberin sunduğu hizmetin niteliği ziyaretçilerin yalnızca bilgi edinmesini değil aynı zamanda kendini güvende, değerli ve anlamlı bir deneyimin parçası hissetmesini de sağlamaktadır. Bu da memnuniyetin temel bileşenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Sonuç olarak H2 hipotezinin desteklenmesiyle birlikte turist rehberliği hizmetinin ekoturizm alanlarında memnuniyet inşasında merkezi bir rol oynadığı ortaya konmuştur. Bu bulgu ziyaretçi memnuniyetinin yalnızca doğal çevreye değil insan odaklı hizmet performansına da duyarlı olduğunu vurgulamakta ve bu yönüyle literatürdeki boşluklara teorik katkı sunmaktadır.

H3 hipotezinin kabulü, ekolojik alanlarda ziyaretçilerin memnuniyet düzeylerinin sürdürülebilirlik davranışlarını doğrudan etkilediği kadar bu ilişki üzerinde turist rehberlerinin performansının aracılık rolü olduğunu da göstermiştir. Başka bir ifadeyle ziyaretçinin yaşadığı memnuniyet duygusu rehberin bu memnuniyeti ne ölçüde yönlendirdiğiyle ve yeniden anlamlandırdığıyla doğrudan ilişkilidir. Bu durum memnuniyetin sürdürülebilir davranış üzerindeki etkisinin sadece içsel bir değerlendirme değil rehberin performansına dayalı olarak şekillenen dışsal bir yönlendirme süreciyle pekiştirilebileceğini göstermektedir. Bu bulgu çevresel davranışların gelişiminde sadece bireyin öznel tatmini değil rehberin bu tatmini davranışsal bir farkındalığa dönüştürme becerisinin de etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Rehberin performansı ziyaretçinin memnuniyetini davranışsal çıktılara dönüştürebilen bir katalizör işlevi görmekte, böylece rehberlik yalnızca deneyimsel memnuniyetin bir bileşeni değil aynı zamanda sürdürülebilirlik yönünde davranışsal dönüşümün bir aracısı haline gelmektedir. Bu yönüyle araştırma, aracılık etkisi modelleri kapsamında ekoturizm bağlamında özgün bir katkı sunmaktadır. Özellikle doğa temelli deneyimlerde memnuniyetin davranışa dönüşme sürecinde rehberin rolünü görünür kılmaktadır. Böylece rehber performansı çevresel duyarlılığın geliştirilmesinde sadece doğrudan etki eden değil aynı zamanda ilişki dinamikleri yönlendiren bir unsur olarak kuramsal çerçevede yeniden tanımlanmaktadır.

H4 hipotezinin kısmen desteklenmiş olması, turist rehberlerinin performansına yönelik algıların tüm demografik gruplarda eşit biçimde oluşmadığını bazı gruplar açısından farklılaştığını ortaya koymuştur. Özellikle meslek grupları ve rehberli tura katılım sıklığı rehber performansı algısı üzerinde anlamlı etkiler yaratmıştır. Bu bulgu rehberlik hizmetinin algılanma biçiminin yalnızca rehberin davranışlarıyla değil aynı zamanda ziyaretçinin sosyal konumu ve deneyim geçmişiyle de şekillendiğini

göstermektedir. Bu bağlamda çalışma algı kuramları ve hizmet alıcı karakteristiklerinin hizmet değerlendirmesi üzerindeki rolünü inceleyen yaklaşımlarla uyumludur. Özellikle daha sık rehberli tura katılan bireylerin daha yüksek performans algılarına sahip olması karşılaştırmalı değerlendirme ve beklenti standardı geliştirme süreçlerinin algı üzerindeki etkisine işaret etmektedir. Meslek gruplarına göre oluşan farklılıklar ise sosyal rollerin, bilgi düzeyinin ve hizmet değerlendirme kıstaslarının algısal boyutta ne denli etkili olduğunu göstermektedir.

H5 hipotezinin de kısmen desteklenmesi, ziyaretçi memnuniyetinin oluşumunun yalnızca sunulan hizmetin niteliğiyle değil aynı zamanda ziyaretçilerin bireysel ve sosyal nitelikleriyle de doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Özellikle yaş, meslek ve rehberli tur deneyimi gibi faktörler memnuniyet düzeylerini anlamlı biçimde farklılaştırmıştır. Bu bulgular beklenti kuramı, algılanan değer ve hizmet yeterliliği gibi kuramsal yaklaşımlarla uyum içindedir. Farklı yaş gruplarındaki bireylerin memnuniyet düzeylerinin değişmesi, yaşam döngüsü, beklenti düzeyi ve algısal eşiklerle ilgili olabilirken daha deneyimli katılımcıların daha yüksek memnuniyet bildirmeleri, hizmet karşılaştırma becerileri ve doyum kriterlerinin zaman içinde gelişmesiyle açıklanabilir. Ayrıca meslek grupları arasında gözlenen farklar memnuniyetin yalnızca hizmet kalitesiyle değil kişisel ve mesleki perspektiflerle de biçimlendiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu araştırma, memnuniyet olgusunun kullanıcı profiline göre nasıl değişebildiğini göstererek ziyaretçi memnuniyeti literatürüne katılımcı temelli değişkenlik vurgusunu kazandırmaktadır. Bu katkı özellikle ekoturizm gibi öznel algıların belirleyici olduğu alanlarda farklı ziyaretçi tipolojilerinin memnuniyet yapılarının daha derinlemesine incelenmesini gerektirmektedir.

H6 hipotezinin desteklenmiş olması, sürdürülebilirlik davranışlarının bireysel farklılıklara duyarlı bir yapı gösterdiğini açık biçimde ortaya koymuştur. Araştırma bulgularına göre yaş, meslek ve rehberli tura katılım sıklığı değişkenleri bireylerin çevresel farkındalık düzeylerini ve bu farkındalığın davranışa dönüşme derecesini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu sonuç çevresel davranışları açıklayan klasik modellerin (örneğin değer-inanç-norm modeli, planlanmış davranış teorisi) ötesinde davranışların yaşam deneyimi, mesleki sosyalleşme ve turistik bağlamda edinilen bilgiyle şekillendiğini göstermektedir. Özellikle daha ileri yaş gruplarının ve daha sık rehberli tura katılan bireylerin daha yüksek sürdürülebilirlik puanlarına sahip olmaları bilişsel ve davranışsal olgunlaşma süreci ile ilişkili olabilir. Meslek grupları arasında

ortaya çıkan farklar ise çevresel duyarlılığın sosyal rol, eğitimsel geçmiş ve mesleki etikle ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, sürdürülebilirlik davranışı literatürüne birey temelli sosyo-demografik dinamiklerin etkisini yeniden gündeme getirerek bu davranışların tekil değil bağlamsal olduğunu vurgulamaktadır.

Bu araştırma sadece kuramsal düzeyde değil aynı zamanda uygulayıcı düzeyinde de önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular turist rehberlerinin ekoturizm faaliyetlerindeki işlevinin yeniden tanımlanması ve buna bağlı olarak sahada uygulanabilir stratejilerin geliştirilmesi açısından değerli içgörüler sunmaktadır. Her şeyden önce, turist rehberlerinin ekolojik alanlardaki rolünün yalnızca yön gösterici ya da anlatıcı değil aynı zamanda çevresel farkındalığı artıran, davranış değişimini tetikleyen ve sürdürülebilirlik kültürünü aktaran birer etki ajanı olduğu ortaya konmuştur. Bu bağlamda ekoturizm rotalarında görev alan rehberlerin sadece mesleki bilgi değil, çevre eğitimi, iletişim becerisi ve sürdürülebilirlik pedagojisi alanlarında da desteklenmesi gerekmektedir. Bu durum turizm alanındaki kamu kurumları (örneğin Kültür ve Turizm Bakanlığı), yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları için rehber eğitimi programlarının yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Araştırma aynı zamanda ziyaretçilerin memnuniyet düzeylerinin rehber performansına duyarlılığını göstermiştir. Bu durum hizmet kalitesi yönetimi açısından rehberliğin ön saflarda izlenmesi ve ölçümlenmesi gerektiğini göstermektedir. Tur operatörleri ve seyahat acenteleri için bu bulgular müşteri memnuniyetini artırmak adına rehberlerin duygusal zekâ, iletişim yönetimi ve katılımcı rehberlik gibi niteliklerle donatılmasının önemini vurgulamaktadır. Bunun yanında sürdürülebilirlik davranışlarının rehberli tura katılım sıklığı ve ziyaretçi profiline göre değiştiği bulgusu farklı ziyaretçi segmentlerine uygun rehberlik stratejileri geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Özellikle genç, çevresel deneyimi sınırlı ve kısa süreli katılımcılar için etkileşimli, eğitsel ve dönüştürücü rehberlik modelleri geliştirilmelidir. Bu tür hizmet farklılaşmaları yalnızca ziyaretçi memnuniyetini değil aynı zamanda toplumsal çevre bilincini yaygınlaştırma potansiyeline de sahiptir.

Sonuç olarak bu çalışma, rehberlik hizmetinin ekoturizmdeki rolünü yalnızca operasyonel bir unsur olmaktan çıkararak eğitici, yönlendirici ve dönüştürücü bir aktör olarak yeniden konumlandırmakta ve böylece doğaya duyarlı turizm yönetimi açısından hem özel sektör hem de kamu kuruluşları için yol gösterici bir kaynak sunmaktadır.

5.2. Öneriler

Bu çalışmada elde edilen bulgular, ekoturizm bağlamında turist rehberlerinin ziyaretçi davranışları üzerindeki belirleyici etkisini ortaya koymuştur. Bu kapsamda saha verileriyle desteklenen çok boyutlu bir analiz çerçevesinde farklı düzeylerde ve paydaşları kapsayacak şekilde aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Turist Rehberliği Eğitim Programlarının Sürdürülebilirlik Temelli Yeniden Yapılandırılması

Araştırmada, turist rehberlerinin bilgi düzeyi, tutumu ve çevresel duyarlılığı ile ziyaretçilerin sürdürülebilirlik davranışları arasında anlamlı ilişkiler gözlemlenmiştir. Bu bulgu doğrultusunda: Türkiye'deki rehberlik lisans programlarının ve sertifikasyon eğitimlerinin içerikleri sürdürülebilirlik ilkeleri, ekolojik okuryazarlık, doğa temelli iletişim ve çevre psikolojisi gibi alanları içerecek şekilde yeniden yapılandırılmalıdır. Uygulamalı alan eğitimlerine (doğa yürüyüşü rehberliği, yaban hayatı gözlemi, doğa etiği) daha fazla yer verilmeli ve saha deneyimi artırılmalıdır. Hizmet içi eğitim modülleri, bölgesel ekosistem özellikleriyle uyumlu olacak biçimde yerleştirilerek geliştirilmelidir. Özellikle Karadeniz Bölgesi gibi yüksek biyolojik çeşitliliğe sahip alanlarda rehberlerin bölgeye özgü flora-fauna bilgisiyle donatılması önem arz etmektedir.

Turist Rehberlerinin Sürdürülebilirlik Uygulamalarındaki Rolünün Güçlendirilmesi

Turist rehberleri ziyaretçilerin çevresel farkındalıklarını artırmada yalnızca bilgi aktarıcı değil aynı zamanda model olan figürlerdir. Bu kapsamda: Rehberlerin sahada sürdürülebilirlik ilkelerine uygun davranışlar sergilemesi teşvik edilmeli, örneğin atık yönetimi, yerel ürün kullanımı, su ve enerji tasarrufu gibi konularda örnek davranışlar sergilemeleri sağlanmalıdır. Rehberlik uygulamalarında çevresel değerleri tanıtmanın ötesine geçilerek ziyaretçilere bu değerleri koruma sorumluluğu da aktarılmalıdır. Katılımcı, deneyimsel ve etkileşimli anlatım teknikleriyle ziyaretçilerin çevresel davranışa yönelik bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutları desteklenmelidir.

Sürdürülebilirlik Performans Göstergeleri ile Rehberlik Kalitesinin Ölçülmesi

Ekoturizm alanlarında görev yapan turist rehberlerinin etkili ve sorumlu bir biçimde çalıştığından emin olmak için ölçülebilir kriterler oluşturulmalıdır. Rehber

performansına dair değerlendirme araçları, klasik müşteri memnuniyeti anketlerinin ötesine geçmeli ve sürdürülebilirlik bağlamında özel ölçütleri içermelidir (örneğin çevresel bilgi aktarım kalitesi, ziyaretçi davranış değişimi etkisi, doğal alanlara saygı seviyesi vb.). Geliştirilecek performans izleme sistemleri, ilgili kamu kurumları ve turizm birlikleri tarafından periyodik olarak uygulanmalı ve sonuçlara dayalı olarak rehber gelişim planları oluşturulmalıdır.

Politika ve Strateji Geliştirme Süreçlerinde Turist Rehberlerinin Katılımının Sağlanması

Ekoturizm politikaları oluşturulurken ve yönetim planları hazırlanırken sahada doğrudan görev yapan turist rehberlerinin bilgi ve deneyimlerinden faydalanmak stratejik önem taşımaktadır. Turist rehberlerinin bölgesel turizm konseylerinde, planlama kurullarında ve sürdürülebilir turizm izleme komitelerinde temsil edilmesi sağlanmalıdır. Kamu politikalarının uygulanabilirliği ancak uygulayıcıların (rehberlerin) karar süreçlerine katılımıyla artırılabilir. Bu bağlamda yerel yönetimlerin ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın daha kapsayıcı katılım mekanizmaları oluşturması önerilmektedir.

Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışlarının Geliştirilmesi İçin Yönlendirici Materyallerin Kullanılması

Rehber anlatımlarına entegre edilebilecek yönlendirici ve farkındalık artırıcı materyallerin kullanımı, davranış değişimini destekleyici önemli bir stratejidir. Bilgilendirici broşürler, QR kodlu dijital içerikler, doğa etiği kurallarını içeren rehber kitapçıkları hazırlanmalı ve rehberler aracılığıyla ziyaretçilere sunulmalıdır. Yürüyüş rotaları boyunca 'iyi uygulama örnekleri' veya 'doğa dostu davranış noktaları' gibi yerinde farkındalık sağlayan görseller yerleştirilmeli, turist rehberleri bu alanları anlatım süreçlerine entegre etmelidir.

Yerel Toplum-Rehber-Ziyaretçi Üçgeninde Sürdürülebilir Bir İletişim Ağı Oluşturulması

Ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği yalnızca rehberin anlatımıyla değil yerel halkın katılımı ve ziyaretçinin etkileşimi ile sağlanabilir. Turist rehberleri ziyaretçileri yerel üreticilerle, sanatçılarla, doğa koruma gönüllüleriyle tanıştırmak yerel bağ kurmalarını desteklemelidir. Bu etkileşimler sayesinde hem kültürel miras aktarımı sağlanacak hem de yerel ekonomi desteklenmiş olacaktır. Rehberlerin yerel halkla sürekli iletişim hâlinde olması ve yöredeki güncel gelişmeleri ziyaretçilere aktarması sosyal sürdürülebilirliğe de katkı sağlayacaktır.

Bölgeye Özgü Ekoturizm Rehberliği Sertifika Programlarının Geliştirilmesi

Karadeniz Bölgesi'ne özgü ekolojik, kültürel ve ekonomik farklılıklar göz önüne alındığında genelleştirilmiş rehberlik eğitimlerinin yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Karadeniz'in alt bölgelerine özgü (Batı Karadeniz, Orta Karadeniz vb.) özel modüller içeren ekoturizm rehberliği sertifika programları oluşturulmalıdır. Bu programlar yerel üniversiteler, belediyeler ve turizm sivil toplum kuruluşları iş birliği ile yürütülmeli, sahada uygulama zorunluluğu ile desteklenmelidir.

Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

Bu araştırmanın sadece Karadeniz Bölgesi ile sınırlı olması bulguların genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Bu nedenle Akdeniz, Ege, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde benzer çalışmalar yürütülerek bölgesel farklılıklar ortaya konulabilir. Karşılaştırmalı çalışmalar sayesinde doğal alanların taşıma kapasitesi, turist profilleri ve rehberlik uygulamaları arasındaki farklılıkların sürdürülebilirlik davranışlarına etkisi analiz edilebilir. Özellikle yüksek turizm yoğunluğuna sahip destinasyonlar ile yeni gelişmekte olan ekoturizm alanlarının kıyaslanması, destinasyon yaşam döngüsü kuramı çerçevesinde değerlendirilebilir.

Bu çalışmada kesitsel bir veri toplama yöntemi benimsenmiştir. Oysa sürdürülebilirlik davranışları zamana bağlı olarak gelişen ve değişebilen özellikler taşımaktadır. Bu nedenle uzunlamasına tasarlanan araştırmalar ile ziyaretçilerin zaman içerisindeki davranış değişimleri izlenebilir. Rehberlerin sürdürülebilirlik odaklı anlatım biçimlerinin uzun vadede ziyaretçilerin tutum, değer ve davranışlarında ne tür dönüşümlere yol açtığı analiz edilebilir. Ayrıca uzunlamasına analizler rehberlerin mesleki gelişim süreçlerinin ve eğitim müdahalelerinin davranışa etkisini değerlendirmek açısından da önem taşımaktadır.

Bu araştırma nicel bir yaklaşım temelinde yürütülmüştür. Ancak sürdürülebilirlik davranışları gibi karmaşık ve çok etmenli olguların daha derinlemesine anlaşılabilmesi için nitel verilerle desteklenmiş karma yöntem araştırmaları önerilmektedir. Görüşme, odak grup, katılımlı gözlem gibi nitel teknikler kullanılarak ziyaretçilerin rehber anlatımlarına verdikleri tepkiler, davranışlarının ardındaki güdüler ve algı yapıları detaylı biçimde ortaya konulabilir. Aynı zamanda rehberlerin kendi mesleki pratiklerine dair öz-yansıtma deneyimleri üzerinden yapılandırılmış nitel çalışmalar da saha gerçekliğine dair önemli içgörüler sağlayabilir.

Bu çalışmada odak, ziyaretçiler ve rehberler arasındaki etkileşim üzerinedir. Ancak ekoturizm süreçleri çok paydaşlı bir yapıya sahiptir. Bu nedenle gelecekteki çalışmalarda yerel halk, tur operatörleri, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları gibi diğer paydaş gruplarının da sürece dair görüşleri ve deneyimleri araştırılmalıdır. Böylece sürdürülebilirlik davranışlarının yalnızca bireysel değil topluluk temelli ve yönetim eksenli bir biçimde nasıl şekillendiği anlaşılabilir. Yerel halkın rehberlik faaliyetlerine bakış açısı bu faaliyetlerin sosyal sürdürülebilirlik ve yerel kalkınma üzerindeki etkisiyle ilişkilendirilerek incelenebilir.

Davranışsal değişim süreçlerinin etkili biçimde ölçülebilmesi için deneysel ya da yarı-deneysel tasarımlar kullanılabilir. Örneğin bir grup ziyaretçiye sürdürülebilirlik odaklı rehberlik sunumu yapılırken diğer bir gruba geleneksel anlatım uygulanabilir ve iki grup arasındaki davranış farklılıkları ölçülebilir. Bu tür araştırmalar rehberlerin hangi anlatım tekniklerinin ya da hangi içerik yapılandırmalarının daha etkili olduğunu belirlemek açısından işlevseldir.

Araştırmada rehberlik ve sürdürülebilirlik ilişkisi büyük ölçüde davranışsal kuramlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Gelecek çalışmalarda çevresel psikoloji, öğrenme kuramları, iletişim teorileri veya kültürlerarası etkileşim modelleri gibi disiplinlerarası yaklaşımların entegrasyonu önerilmektedir. Bu sayede sürdürülebilirlik davranışlarının yalnızca bilgi düzeyiyle değil değerler sistemi, kimlik inşası, grup normları gibi daha karmaşık psikososyal yapılarla nasıl ilişkili olduğu açıklanabilir. Ayrıca yerel bilgi sistemleri, halk bilimi unsurları ve çevresel etik teorileri çerçevesinde yapılan analizler, sürdürülebilirliğe yönelik daha özgün yaklaşımlar geliştirilmesine olanak tanımaktadır.

Gelecek araştırmalarda dijital teknolojilerden yararlanılarak daha hassas ve kapsamlı veri toplanabilir. Örneğin mobil uygulamalarla ziyaretçilerin rota tercihleri ve alan içi hareketleri izlenebilir. Anlık geri bildirim sistemleriyle rehber anlatımına yönelik etkileşim düzeyi ölçülebilir. Sanal gerçeklik (VR) ya da artırılmış gerçeklik (AR) tabanlı deneyimler kullanılarak ziyaretçilerin sürdürülebilirlik algısı manipüle edilip etkisi ölçülebilir.

KAYNAKÇA

- Abascal, T. E., Fluker, M. and Jiang, M. (2016). Domestic Demand for Indigenous Tourism in Australia: Understanding Intention to Participate. *Journal of Sustainable Tourism*, 24 (8-9), 1350-1368.
- Acott, T. G., La Trobe, H. L. and Howard, S. H. (1998). An Evaluation of Deep Ecotourism and Shallow Ecotourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 6 (3), 238-253.
- Addis, M. and Holbrook, M. (2001). On the Conceptual link Between Mass Customization and Experiential Consumption: An explosion of subjectivity. *Journal of Consumer Behaviour*, 1 (1), 50-66.
- Agyeman, Y. B. and Antwi-Bosiako, N. B. (2022). Visitor Perceptions of the Roles of Tour Guides in Kakum National Park in Ghana. *Cogent Social Sciences*, 8 (1), 2052403.
- Ahipaşaoğlu, S. (2001). *Seyahat İşletmelerinde Tur Planlaması ve Yönetimi* (İkinci Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ahipaşaoğlu, S. (2006). *Turizmde Rehberlik*. Ankara: Fersa Matbacılık.
- Ajzen, I. (1971). Attitudinal vs. Normative Messages: An Investigation of the Differential Effects of Persuasive Communications on Behavior. *Sociometry*, 34 (2), 263-280.
- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Ajzen, I. (2002). Perceived Behavioral Control, Self-Efficacy, Locus of Control, and the Theory of Planned Behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 32 (4), 665-683.
- Akbulut, O. (2006). *Ege Bölgesindeki Profesyonel Turist Rehberlerinin Mesleki Sorunları ve Çözüm Önerilerine Yönelik Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akdu, U. (2015). Tur Planlaması ve Yönetimi. Y. Keleş (Edt.), *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü* (Birinci Baskı) içinde (s. 238). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akıncı, Z. and Öksüz, E. N. (2022). Local People's View on Tourism in Context of Sustainable Tourism Principles: An Importance-Performance Analysis. *Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR)*, 10 (4), 501-529.
- Alazaizeh, M. M., Jamaliah, M. M., Mgonja J. T. and Ababneh A. (2019). Tour Guide Performance and Sustainable Visitor Behavior at Cultural Heritage Sites, *Journal of Sustainable Tourism*, 1-17.

- Albayrak, T. (2022). The Influence of Demographic Characteristics on Satisfaction with Adventure Tourism Experience. In L. Altınay, O. M. Karatepe and M. Tuna (Eds.), *Advances in Managing Tourism Across Continents* (Vol. 2) (pp. 1-8). USF M3 Publishing.
- Allen, S. I., Smith, H. O., Waples, K. E. and Harcourt R. (2007). The Voluntary Code of Conduct for Dolphin Watching in Port Stephens, Australia: Is Self-Regulation an Effective Management Tool?. *Journal of Cetacean Research and Management*, 9, 159-66.
- Allport, D. A. (1984). Speech Production and Comprehension: One Lexicon or Two? In W. Prinz and A. E. Sanders (Eds.), *Cognition and Motor Processes* (pp. 209-228). Berlin: Springer-Verlag.
- Almasoodi, M. F., and Rahman, S. (2023). Determining Domestic Tourists' Satisfaction of Tour Guide's Service Quality Using SERVQUAL Model at Historic City of Babylon. *Kurdish Studies*, 11 (2), 2175-2200.
- Al-Okaily, N. S. (2021). A Model for Tour Guide Performance. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 23 (6), 1077-1101.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri-SPSS uygulamalı*. (Geliştirilmiş 7. baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Alvarado-Herrera, A., Bigne, E., Aldas-Manzano, J. and Curras-Perez R. (2017). A scale for Measuring Consumer Perceptions of Corporate Social Responsibility following the Sustainable Development Paradigm. *Journal of Business Ethics*, 140, 243-262.
- Alzghoul, Y. A., Jamaliah, M. M., Alazaizeh, M. M., Mgonja, J. T. and Al-Daoud, Z. J. (2023). Tour Guides' Interpretation and Tourists' pro-environmental Behavior: Differences Across Cultural and Natural World Heritage Sites. *Journal of Ecotourism*, 23 (3), 366-394.
- Andelkovic, Ž., Kovacic, S., Bratic, M., Vujicic, M. D., Stankov, U., Pavlukovic, V., ... and Ivanovic Bibic, L. (2022). Museum Tour Guide Performance: A Visitor Perspective. *Sustainability*, 14, 10269.
- Ap, J. and Wong, K.F. (2001). Case Study on Tour Guiding: Professionalism, Issues and Problems. *Tourism Management*. 22 (1), 551-563.
- Arabacıoğlu, D. ve Dedeoğlu, B. B. (2023). The Moderating role of Information Quality in the Relationship Between Guides' Communication Skills and Tour Satisfaction. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 1-20.
- Araña, J. E. and León, C. J. (2016). Are Tourists Animal Spirits? Evidence from a Field Experiment Exploring the Use of non-market Based Interventions

- Advocating Sustainable Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 24 (3), 430-445.
- Arat, T. ve Bulut, H. S. (2019). Turist Memnuniyetinde Turist Rehberinin Rolü: Konya'da Bir Araştırma. *Turist Rehberliği Dergisi*, 2 (1), 31-43.
- Arslan, A. ve Tanrısevdi, A. (2022). Turist Rehberlerinin Mesleki Performansının Turistlerin Memnuniyetine Etkisi. *Yönetim ve Ekonomi*, 29 (2), 237-257.
- Aslan, Z. ve Çokal, Z. (2016). Profesyonel Turist Rehberinin Kültürel Değerlere Katkısına İlişkin Turist Algılamaları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4 (1), 53-69.
- Avcıkurt, C. ve GÜDÜ Demirbulat, Ö. (2016). Turist Rehberlerinin Sürdürülebilir Turizme Bakış Açısı. *Journal of Tourism Theory and Research*, 2 (2), 122-134.
- Bak, E. (2015). *Turist Rehberlerinin Performansının Turist Tatminine Etkisi: Kapadokya'yı Ziyaret Eden Yabancı Turistler Üzerinde Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ballantyne, R. and Uzzell, D. (1999). International Trends in Heritage and Environmental Interpretation: Future Directions for Australian Research and Practice. *Journal of Interpretation Research*, 4 (1), 59-75.
- Ballantyne, R., Packer, J. and Falk, J. (2011). Visitors' Learning for Environmental Sustainability: Testing short- and Long-term Impacts of Wildlife Tourism Experiences Using Structural Equation Modelling. *Tourism Management*, 32 (6), 1243-1252.
- Ballantyne, R., Packer, J. and Sutherland, L. A. (2011). Visitors' Memories of Wildlife Tourism: Implications for the Design of Powerful Interpretive Experiences. *Tourism Management*, 32 (4), 770-779.
- Bamberg, S. and Moser, G. (2007). Twenty Years after Hines, Hungerford and Tomera: A New Meta-Analysis of Psycho-Social Determinants of Pro-Environmental Behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, 27 (1), 14-25.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. New Jersey: Englewood Cliffs.
- Bandura, A. (1991). Social Cognitive Theory of Moral Thought and Action. In W. M. Kurtines, J. Gewirtz, and J. Lamb (Eds.), *Handbook of Moral Behavior and Development* (1st edition), (pp. 69-128).
- Bandura, A. (2002). Social Cognitive Theory in Cultural Context. *Applied Psychology*, 51 (2), 269-290.

- Baron, R. M. and Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations. *Journal of Personality And Social Psychology*, 51 (6), 1173.
- Barros, C. P. and Machado, L. P. (2010). The Length of Stay in Tourism. *Annals of Tourism Research*, 37 (3), 692-706.
- Barutçugil, İ. (2002). *Performans Yönetimi*. Kariyer Yayıncılık İletişim Eğitim Hizmetleri.
- Batman, O., Yıldırğan, R. ve Demirtaş, N. (2000). *Turizm Rehberliği* (Birinci Baskı). Adapazarı: Değişim Yayınları.
- Baum, T., Thi, N. and Hai, T. (2020). Hospitality, Tourism, Human Rights and the Impact of COVID-19. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32 (7), 2397-2407.
- Baydar, M. L., Gül, H. ve Akçil, A. (2007). *Bilimsel Araştırmanın Temel İlkeleri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Yayınevi.
- Bayram, G. E. (2019). Turist Rehberlerinde Duygusal Zekâ, Motivasyon, Performans İlişkisi. *Turizm Akademik Dergisi*, 6 (2), 43-59.
- Beddoe, R., Costanza, R., Farley, J., Garza, E., Kent, J., Kubiszewski, I., Martinez, L. McCowen, T., Murphy, K., Myers, N., Ogden, Z., Stapleton, K. and Woodward, J. (2009). Overcoming Systemic Roadblocks to Sustainability: The Evolutionary Redesign of Worldviews, Institutions, and Technologies, *The National Academy of Sciences*, 106 (8), 2483-2489.
- Beedie, P. (2011). Mountain Guiding and Adventure Tourism: Reflections on the Choreography of the Experience. *Leisure Studies*, 22 (2), 147167.
- Beeton, S. (1998). *Ecotourism: A Practical Guide for Rural Communities*. Australia: Landlinks.
- Beh, A. and Bruyere, B. L. (2007). Segmentation By Visitor Motivation in Three Kenyan National Reserves. *Tourism Management*, 28 (6), 1464-1471.
- Beeho, A. J. and Prentice, R. C. (1997). Conceptualizing the Experiences of Heritage Tourists: A case Study of NewLanark World Heritage Village. *Tourism Management*, 18 (2), 75-87.
- Berkes, F. (2004). Rethinking Community-Based Conservation. *Conservation Biology*, 18 (3), 621–630.
- Bhat, A. and Darzi, M. (2018). Antecedents of Tourist Loyalty to Tourist Destinations: A Mediated-Moderation Study. *International Journal of Tourism Cities*, 4 (2), 261-278.

- Binti, N. H., Halidin, I., Yuricka, A. V., Izzudin, M. Z. A., and Rahmany, F. (2022). The the Quality of Tour Guides on Tourists' Satisfaction in Malaysia Tourism Industry. *TOBA: Journal of Tourism, Hospitality and Destination*, 1 (2), 99-104.
- Björk, P. (2000). Ecotourism from a Conceptual Perspective, an Extended Definition of a Unique Tourism Form. *International Journal of Tourism Research*, 2 (3), 189-202.
- Black, R. and Ham, S. (2005). Improving the Quality of Tour Guiding: Towards a Model for Tour Guide Certification. *Journal of Ecotourism*, 4 (3), 178-195.
- Blamey, R. K. (1997). Ecotourism: The Search for an Operational Definition. *Journal of Sustainable Tourism*, 5 (2), 109-30.
- Blamey, R.K. (2001). Principles of Ecotourism. Weaver, D. (Ed.), *Encyclopaedia of Ecotourism içinde* (s. 5-22). Wallingford, UK.: CABI.
- Boakye Agyeman Y., Boaa Antwi-Bosiako N., Box P. O. and Wong J. (2022). Visitor Perceptions of the Roles of Tour Guides in Kakum National Park in Ghana. *Cogent Social Sciences*, 8 (1), 2052403.
- Bogdan, M. M. and Łasiński, G (2019). Rhetorical Aspects of Tour Guiding: The Polish Case. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 17 (5), 609-623.
- Bookbinder, M. P., Eric, D., Arun, R., Hank, C. and Arup, R. (2008). Ecotourism's Support of Biodiversity Conservation. *Conservation Biology*, 12 (6), 1399-1404.
- Bowie, D. and Chang, J. C. (2005). Tourist Satisfaction: A View from a Mixed International Guided Package Tour. *Journal of Vacation Marketing*, 11 (4), 303-322.
- Bryon, J. (2012). Tour Guides as Storytellers- From Selling to Sharing. *Scandinavian Journal of Hospitality & Tourism*, 12 (1), 27-43. <https://doi.org/10.1080/15022250.2012.656922>.
- Bucar, K., Van Rheenen, D. and Hendija, Z. (2019). Ecolabelling in Tourism: The Disconnect Between Theory and Practice. *Tourism*, 67 (4), 365-374.
- Buckley, R. (2012). Sustainable Tourism: Research and Reality. *Annals of Tourism Research*, 39 (2), 528-546.
- Buckley, R. C., Morrison, F. C. and Castley, J. G. (2016). Net Effects of Ecotourism on Threatened Species Survival. *PLoS One*, 11 (2), e0147988.
- Buckley, R. C. and Mossaz, A. C. (2016). Decision Making by Specialist Luxury Travel Agents. *Tourism Management*, 55, 133-38.

- Buckley, R. C. and Mossaz, A. C. (2018). Private Conservation Funding from Wildlife Tourism Enterprises in Sub-Saharan Africa: Conservation Marketing Beliefs and Practices. *Biological Conservation*, 218, 57-63.
- Buckley, R. (2019). Measuring Sustainability of Individual Tourist Behavior. *Journal of Travel Research*, 58 (4), 709-710.
- Budeanu, A. (2007). Sustainable Tourist Behaviour – A Discussion of Opportunities for Change. *International Journal of Consumer Studies*, 31 (5), 499-508.
- Budeanu, A., Miller, G., Moscardo, G. and Ooi, C. S. (2016). Sustainable Tourism, Progress, Challenges and Opportunities: An Introduction. *Journal of Cleaner Production*, 111, 285-294.
- Buonincontri, P., Marasco, A. and Ramkissoon, H. (2017). Visitors' Experience, Place Attachment and Sustainable Behavior at Cultural Heritage Sites: A Conceptual Framework. *Sustainability*, 9 (7), 1112.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yöntemi Dergisi*, 32 (2), 470-483.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (21. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Caldicott, J., and Fuller, D. (2005). The Concept and Relevance of Ecotourism to Indigenous Economic and Human Development in Remote Australian Communities. *Centre for Enterprise Development and Research*, 6, 1-17.
- Cavlek, N. (2002). Tour Operators and Sustainable Development—a contribution to the Environment. *Journal of Transnational Management Development*, 7 (4), 45-54.
- Ceballos-Lascurain, H. (1993). Ecotourism as a Worldwide Phenomenon. K. Lindberg and D. E. Hawkins (Eds), *Ecotourism: Guide for Planners and Managers* içinde (s. 12-14). The Ecotourism Society, North Bennington.
- Ceylan, U. (2019). Turist Rehberlerinin Özellikleri. Ö. Köroğlu ve Ö. Güzel (Edt.), *Kavramdan Uygulamaya Turist Rehberliği Mesleği* içinde (s.137-155). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Chan, A., Hsu, C. H. C. and Baum, T. (2015). The Impact of Tour Service Performance on Tourist Satisfaction and Behavioral Intentions: A Study of Chinese Tourists in Hong Kong. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 32 (1-2), 18-33.
- Chan, E. S. W., Hon, A. H. Y., Chan, W. and Okumus, F. (2014). What Drives Employees' Intentions to Implement Green Practices in Hotels? The role of Knowledge, Awareness, Concern and Ecological Behaviour. *International Journal of Hospitality Management*, 40, 20-28.

- Chang, K. C. (2014). Examining the Effect of Tour Guide Performance, Tourist Trust, Tourist Satisfaction, and flow Experience on Tourists' Shopping Behavior. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 19 (2), 219-247.
- Chen, C. F. and Chen, F. S. (2010). Experience Quality, Perceived value, Satisfaction and Behavioral Intentions for Heritage Tourists. *Tourism Management*, 31 (1), 29-35.
- Chen, Q. (2023). The Impact of Economic and Environmental Factors and Tourism Policies on the Sustainability of Tourism Growth in China: Evidence Using Novel NARDL Model. *Environ Sci Pollut Res*, 30, 19326-19341.
- Chen, W. J. and Liaw, S. C. (2012). What is the Value of Eco-tourism? An evaluation of Forested Trails for Community Residents and Visitors. *Tourism Economics*, 18 (4), 871-885.
- Cheng, T. M. and Wu, H. C. (2015). How do Environmental Knowledge, Environmental Sensitivity, and Place attachment Affect Environmentally Responsible Behavior? An Integrated Approach for Sustainable Island Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 23 (4), 557-576.
- Chiu, Y. T. H., Lee, W. I. and Chen, T. H. (2014). Environmentally Responsible Behavior in Ecotourism: Antecedents and Implications. *Tourism Management*, 40, 321-329.
- Chng, S., White, M. P., Abraham, C. and Skippon, S. (2019). Consideration of Environmental Factors in Reflections on Car Purchases: Attitudinal, Behavioural and Sociodemographic Predictors Among a Large UK Sample. *Journal of Cleaner Production*, 230, 927-936.
- Chong, K. Y. and Balasingam, A. S. (2019), Tourism Sustainability: Economic Benefits and Strategies for Preservation and Conservation of Heritage Site in Southeast Asia. *Tourism Review*, 74 (2), 268-279.
- Christie M. F. and Mason P. A. (2010). Transformative Tour Guiding: Training Tour Guides to be Critically. *Journal of Ecotourism*, 2 (1), 1-16.
- Chowdhary, N. and Prakash, M. (2022). *Interpretation and Tour Leadership: Principles and Practice of Tour Guiding*, Oxford: Goodfellow Publishers.
- Clifton, J., and Benson, A. (2006). Planning for Sustainable Ecotourism: The Case for Research Ecotourism in Developing Country Destinations. *Journal of Sustainable Tourism*, 14 (3), 238-254.
- Courvisanos, J. and Jain, A. (2006). A Framework for Sustainable Ecotourism: Application to Costa Rica. *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 3 (2), 131-142.

- Curran, P. J., West, S. G. and Finch, J. F. (1996). The Robustness of test Statistics to Nonnormality and Specification Error in Confirmatory Factor Analysis. *Psychological Methods*, 1 (1), 16-29.
- Çapar, G. ve Yenipınar, U. (2017). Kültürel ve Doğal Mirasın Sürdürülebilirliğinde Turist Rehberlerinin Rolüne İlişkin Turist İlgisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (38), 397-424.
- Çavuş, A. ve Zere, S. (2021). Local People's Perception of Ecotourism: The Case of Giresun Province. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 43, 173-192.
- Çetinkaya, M. and Öter, Z. (2015). Sustainable Valorization of Cultural Heritage via Tour Guides Turkish case of Ephesus Ancient City. *PASOS Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 13 (6), 1401-1412.
- Çiçek, E. U. (2010). Tanımlayıcı İstatistikler. Ş. Kalaycı (Edt.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (5. Baskı) içinde (s. 51-58). Ankara: Asil Yayın.
- Çolakoğlu, O. E., Epik, F. ve Efendi, E. (2010). *Tur Yönetimi ve Turist Rehberliği* (İkinci Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çolakoğlu, Ö. M ve Büyükeksi, C. (2014). Açımlayıcı Faktör Analizi Sürecini Etkileyen Unsurların Değerlendirilmesi. *Karaelmas Journal of Educational Sciences*, 2, 58-64.
- Davis, J. S. and Duarte, B. M. (2004). Factions and Enclaves: Small Towns and Socially Unsustainable Tourism Development. *Journal of Travel Research*, 43, 3-10.
- Değirmencioğlu, A. Ö. (1998). *Türkiye'de Turizm Rehberliği Eğitimine bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Değirmencioğlu, A. Ö. (2001). Türkiye'de Turizm Rehberliği Eğitimi Üzerine Bir Araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12, 189-196.
- de Lima, I. B. (2016). Pivotal Role of Tour Guides for Visitors' Connection with Nature: Conceptual and Practical Issues. *International Journal of Humanities and Applied Sciences*, 5 (1), 18-22.
- Demircan, M. (2007). *Vergi Hukuku Açısından Profesyonel Turist Rehberliği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diamantis, D. (2004). *Ecotourism: Management and Assessment*. London: Thomson Learning.

- Diamantis, D. and Ladkin, A. (1999). Green Strategies in The Tourism and Hospitality Industries. *International Marketing of Travel and Tourism: a Strategic Approach*, 24, 121-144.
- Diamond, J. (2005). Collapse: How Complex Societies Choose to Fail or Survive. New York: Penguin. <http://cpor.org/ce/Diamond%282005%29Collapse-HowSocietiesChooseFailureSuccess.pdf>
- Dinçer, M. Z. ve Demirdelen, D. (2019). Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi. B. Zengin, G. E. Bayram ve O. Batman (Edt.), *Turist Rehberliği Mesleği (Dünü-Bugünü-Yarını)* içinde (1-15). Ankara: Detay Yayıncılık.
- DiPietro, R. B., Levitt, J. A., Taylor, S. and Nierop, T. (2019). First-time and Repeat Tourists' Perceptions of Authentic Aruban Restaurants: An Importance-Performance Competitor Analysis. *Journal of Destination Marketing & Management*, 14, 1-10.
- Dolnicar, S. and Leisch, F. (2008). Selective Marketing for Environmentally Sustainable Tourism. *Tourism Management*, 29 (4), 672-680.
- Donohoe, H.M. and Needham, R.D. (2006). Ecotourism: The Evolving Contemporary Definition. *Journal of Ecotourism*, 5 (3), 192-210.
- Durif, F., Carolin B., Lova R. and Francois-Lecompte, A. (2011). Socially Responsible Consumers: Profile and Implications for Marketing Strategy. *International Review Of Business Research Papers*, 7 (6), 215-224.
- Düzgün, E. (2021). Türkçe Rehberlik Önerisinin Paydaşlar Tarafından Değerlendirilmesi: Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (1), 239-258.
- Edinsel, Z. (2012). *Karadeniz Bölgesi'nde Alternatif Turizm Gelişiminin Değerlendirilmesi: Samsun Örneği*. Uzmanlık Tezi, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü.
- Ellis, C. L. and Vogelsong, H. (2002). Assessing Indicators Relating to Overall Tourist Satisfaction of Ecotourism Developments in Eastern North Carolina. In Proceedings of the 2002 Northeastern Recreation Research Symposium (pp. 52-57).
- Erdoğan, N. (2014). Ekoturizm Turizm, Çevre ve Sürdürülebilirlik. H. Reyhan, A. Mutlu, H. Doğan ve A. Reyhan (Edt.), *Sosyal Çevre Bilimleri* içinde (s. 143-185). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erkol Bayram, G. (2019). Turist Rehberleri Bakış Açısıyla Ekoturizm: Algı, Sorumluluk ve Rollerin Tespitine Yönelik Bir Araştırma. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 6 (1), 81-91.
- Eser, S. (2018). Meslek Olarak Turist Rehberliği. S. Eser, S. Şahin ve A.C. Çakıcı (Edt.), *Turist Rehberliği* içinde (s. 25-46). Ankara: Detay Yayıncılık.

- Eylül Koç, D. and Ulema, Ş. (2024). The Effect of Tourist Guide Performance on Memorable Tourism Experiences and Revisit Intention. In *Future Tourism Trends Volume 1: Tourism in the Changing World* (pp. 145-170). Emerald Publishing Limited.
- Faber, N., Jorna, R. and Van Engelen, J. (2005). The Sustainability of "sustainability"- A Study into the Conceptual Foundations of the Notion of "sustainability". *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*, 7 (1), 1-33.
- Farrell, B. and Twining Ward, L. (2005). Seven Steps Towards Sustainability: Tourism in the Context of New Knowledge. *Journal of Sustainable Tourism*, 13 (2), 109-122.
- Farzanegan, M. R., Gholipour, H. F., Feizi, M., Nunkoo, R. and Andargoli, A. E. (2020). International Tourism and Outbreak of Coronavirus (COVID-19): A Cross-Country Analysis. *Journal of Travel Research*, 60 (3), 687-692.
- Field, A. (2000). *Discovering Statistics Using SPSS for Windows: Advanced Techniques for Beginners*. London: SAGE Publications.
- Fishbein, M. and Ajzen, L. (1975). *Belief, Attitude, Intention and Behavior: An Introduction to Theory and Research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Fleischer, D. I. (2010). Ecotourism: Principles and Practices. *Tourism Management*, 31 (4), 556-557.
- Foley, B.A., Danieli T.M. and Warner R.F. (2003). What is Sustainability and can it be Measured?. *Australian Journal of Multi-disciplinary Engineering*, 1 (1), 1-7.
- Frempong, F. and Deichmann, J. I. (2017). Ghanaian Hospitality Professionals' Perceptions of International Tourism Impacts. *GeoJournal*, 82 (2), 273-291.
- Funk, A., Sütterlin, B. and Siegrist, M. (2021). Consumer Segmentation Based on Stated Environmentally-Friendly Behavior in the Food Domain. *Sustainable Production and Consumption*, 25, 173-186.
- Garay, L., Font, X. and Corrons, A. (2019). Sustainability-Oriented Innovation in Tourism: An Analysis Based on the Decomposed Theory of Planned Behavior. *Journal of Travel Research*, 58 (4), 622-636.
- Garrod, B. (2003). Local Participation in the Planning and Management of Ecotourism: A revised Model Approach. *Journal of Ecotourism*, 2 (1), 33-53.
- Garson, D. G. (2012). *Testing Statistical Assumptions*. USA: Statistical Publishing Associates.
- Geng, D. C., Innes, J. L., Wu, W., Wang, W. and Wang, G. (2021). Seasonal Variation in Visitor Satisfaction and Its Management Implications in Banff National Park. *Sustainability*, 13 (4), 1-17.

- Geva, A. and Goldman, A. (1991). Satisfaction Measurement in Guided Tours. *Annals of Tourism Research*, 18, 177-185.
- Gohary, A., Pourazizi, L., Madani, F. and Chan, E. Y. (2020). Examining Iranian Tourists' Memorable Experiences on Destination Satisfaction and Behavioral Intentions. *Current Issues in Tourism*, 23 (2), 131-136.
- Gore, C. (2015). The Post-2015 Moment: Towards Sustainable Development Goals and a New Global Development Paradigm. *Journal of International Development*, 27, 717-732.
- Gössling, S. and Peeters P. (2015). Assessing Tourism's Global Environmental Impact 1900-2050. *Journal of Sustainable Tourism*, 23, 639-59.
- Gül Yılmaz, E. (2017). Turist Rehberliği. M. Akoğlan Kozak. (Edt.), *Rekreasyonel Liderlik ve Turist Rehberliği* (Birinci Baskı) içinde (s.120-129). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Güler, Ş. (1978). *Turizm Sosyolojisi: Turist Rehberleri için* (Birinci Baskı). Ankara: Gündüz Matbaacılık.
- Gürbüz, S. (2019). *Sosyal Bilimlerde Aracı, Düzenleyici ve Durumsal Etki Analizleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürsoy, H. (2019). *Profesyonel Turist Rehberlerinin Kişisel Gelişimi ve Mesleki Donanımı Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, Ö., Nacak, E., Bilgi, E. ve Kalın, V. (2021). Sustainable Tourism and the Roles of Tour Guides in Destinations: A Qualitative Case Study in Turkey. *Journal of Economy Culture and Society*, 63, 149-163.
- Hacıoğlu, N. (2013). *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Haig, I. and McIntyre, N. (2002). Viewing Nature: The Role of the Guide and the Advantages of Participating in Commercial Ecotourism. *Journal of Tourism Studies*, 13 (1), 39-47.
- Hall, M., ve Lew, A. (1998). *Sustainable Tourism: A Geographical Perspective*. Prentice Hall: Harlow.
- Han, H. (2021). Consumer Behavior and Environmental Sustainability in Tourism and Hospitality: a Review of Theories, Concepts, and Latest Research. *Journal of Sustainable Tourism*, 29 (7), 1021-1042.
- Han, H. and Kim, Y. (2010). An Investigation of Green Hotel Customers' Decision Formation: Developing an Extended Model of the Theory of Planned Behavior. *International Journal of Hospitality Management*, 29 (4), 659-668.

- Han, H., Hsu, L.T.J., Lee, J.S. and Sheu, C. (2011). Are lodging Customers Ready to go Green? An Examination of Attitudes, Demographics, and Eco-Friendly Intentions. *International Journal of Hospitality Management*, 30 (2), 345-355.
- Han, H., Meng, B., and Kim, W. (2017). Emerging Bicycle Tourism and the Theory of Planned Behavior. *Journal of Sustainable Tourism*, 25 (2), 292-309.
- Hansen, A. H. and Mossberg, L. (2017). Tour guides' Performance and Tourists' Immersion: Facilitating Consumer Immersion by Performing a Guide Plus Role. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 17 (3), 259-278.
- Hardy, A.L. and Beeton, R.J.S. (2001). Sustainable Tourism as Maintainable Tourism: Managing Resources for More than Average Outcomes. *Journal of Sustainable Tourism*, 9 (3), 168-192.
- Heath, Y. and Gifford, R. (2002). Extending the Theory of Planned Behavior: Predicting the Use of Public Transportation. *Journal of Applied Social Psychology*, 32 (10), 2154-2189.
- Heiskanen, E. and Matschoss, K. (2017). Understanding the Uneven Diffusion of Building-scale Renewable Energy Systems: A review of Household, Local and Country Level Factors in Diverse European Countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 75, 580-591.
- Henning, G. (2008). The Guided Hike in Banff National Park: A Hermeneutical Performance. *Journal of Sustainable Tourism*, 16 (2), 182-196.
- Hermawan, H. (2022). Improving the Eco-tourism Experience with Guiding Services and Chse. *Jurnal Khatulistiwa Informatika*, 9 (1), 64-78.
- Higham, J. E. S. and Carr, A. (2002). Profiling Tourists to Ecotourism Operations. *Annals of Tourism Research*, 29 (4), 1168-1171.
- Ho, C. H. (2023). Examining the Relationship between the Roles of Tour Guides, their Service Quality, and Tourists' Behaviour in Ho Chi Minh City, Vietnam. *Journal On Tourism & Sustainability*, 6 (2). 60-74.
- Hockings, M. (1994). A Survey of the Tour Operator's role in Marine Park Interpretation. *Journal of Tourism Studies*, 5 (1), 16-28.
- Hoque, A., Shikha, F. A., Hasanat, M. W., Arif, I. and Hamid, A. B. A. (2020). The Effect of Coronavirus (COVID-19) in the Tourism Industry in China. *Asian Journal of Multidisciplinary Studies*, 3 (1), 52-58.
- Hosany, S. and Witham, M. (2010). Dimensions of Cruisers' Experiences, Satisfaction, and Intention to Recommend. *Journal of Travel Research*, 49 (3), 351-364.

- Howard, J., Rik T. and Brenda S. (2001). Investigating the Roles of the Indigenous Tour Guide. *The Journal of Tourism Studies*, 12 (2), 32-39.
- Holloway, J. C. (1981). The Guided Tour: A Sociological Approach. *Annals of Tourism Research*, 8 (3), 377-401.
- Hu, W. (2007). *Tour Guides and Sustainable Development: The Case of Hainan, China*. Master Thesis, Canada: University of Waterloo.
- Hu, W. and Wall, G. (2012). Interpretative Guiding and Sustainable Development: A Framework, *Tourism Management Perspective*, 4, 80-85.
- Huang, S., Hsu, C. and Chan, A. (2010). Tour Guide Performance and Tourist Satisfaction: A Study of The Package Tours in Shanghai. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 34 (1), 3-33.
- Huynh, D. V., Duong, L. H., Duong, K. Q. and Nguyen, T. T. (2024). Examining Interpretation Services and Pro-nature Conservation Behaviours in Guided Ecotours: Do Tour Guides and Tourists Share the Same Lens? *Journal of Ecotourism*, 1-22.
- Imon, S. S., Dioko, L. A. N. and Ong, C. E. (2008). *Tourism at Cultural Heritage Sites in Asia: Cultural Heritage Specialist Guide Training and Certification Programme for UNESCO World Heritage Sites*. Bangkok: UNESCO.
- Imon, S. S. (2013). 13 Issues of Sustainable Tourism at Heritage Sites in Asia. *Asian Heritage Management: Contexts, Concerns, and Prospects*, 39, 253.
- Ivanov, S., and Webster, C. (2013). Globalization as a Driver of Destination Competitiveness. *Annals of Tourism Research*, 43, 628-633.
- İslamoğlu, A. H. ve Alnaçık, Ü. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- İşler, H. ve Akyurt, H. (2021). AHP Yöntemi ile Seyahat Acentalarının Ekoturizm Kriterleri Algılarının Tespiti: Giresun Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 1103-1121.
- Jackson, S. (2007). Attitudes Towards the Environment and Ecotourism of Stakeholders in the UK Tourism Industry with Particular Reference to Ornithological Tour Operators. *Journal of Ecotourism*, 6 (1), 34-66.
- Jamaliah, M. M., Mgonja, J. T., Alazaizeh, M. M. and Powell, R. B. (2021). How Does Interpretive Tour Guiding Promote Tourists' Pro-environmental Behaviour? Evidence from Tanzania. *Tourism Recreation Research*, 1-15.
- Jarumaneerat, T. (2022). Segmenting International Tourists Based on the Integration of Travel Risk Perceptions and Past Travel Experience. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 23 (2), 508-538.

- Jayasekara, K. D. D. S., Rajapaksa, D. and Gunawardena, U. A. D. P. (2024). Impacts of Environmental Knowledge, Motives, and Behavior on Ecotourism. *Sustainability*, 16 (11), 1-20.
- Jones, S. (2005). Community-based Ecotourism: The Significance of Social Capital. *Annals of Tourism Research*, 32 (2), 303-324.
- Joseph, O. O. (2020). Pro-Environmental Consumer Behavior: A Critical Review of Literature. *International Journal of Business and Management*, 15 (1), 1-15.
- Juma, L. O., Bakos, I. M. and Khademi-Vidra, A. (2020). Nature Interpretation and Visitor Management Objectives: A survey of Tourist Attitudes at Maasai Mara National Reserve, Kenya. *Sustainability*, 12 (18), 7246.
- Juvan, E. and Dolnicar, S. (2016). Measuring Environmentally Sustainable Tourist Behaviour. *Annals of Tourism Research*, 59, 30-44.
- Juvan, E. and Dolnicar, S. (2017). Drivers of Pro-environmental Tourist Behaviours are not Universal. *Journal of Cleaner Production*, 166, 879-890.
- Kalaycı, Ş. (2010). Faktör Analizi. Ş. Kalaycı (Edt.). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (5. Baskı) içinde (s. 321-334). Ankara: Asil Yayın.
- Karakoç, B. G. ve Akyurt, H. (2024). Seyahat Acenta Yöneticilerinin Ekoturizm Algısının Tespiti: Trabzon İli Uygulaması. *Journal of Global Tourism and Technology Research*, 5 (1), 36-50.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (25. Basım). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kasalak, M. A. ve Akıncı, Z. (2015). Ekoturizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1 (1), 189-196.
- Kasalak, M. A. ve Bahtiyar Sarı, D. (2017). Ekoturistlerin Özellikleri ve Seyahat Etme Motivasyonları. *Researcher: Social Science Studies*, 5 (4), 503-512.
- Kastenholz, E., Carneiro, M. J., Marques, C. P. and Loureiro, S. M. C. (2018). The Dimensions of Rural Tourism Experience: Impacts on Arousal, Memory, and Satisfaction. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 35 (2), 189-201.
- Kaya, F. ve Yıldırım, G. (2020). Ekoturizm Potansiyeli Açısından Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Değerlendirilmesi. *Tourism and Recreation*, 2 (2), 125-133.
- Kaya F., Küçükali S. ve Kızılırmak İ. (2019). Turist Rehberlerinin Yaşadıkları Deneyimlere Göre Doğu Karadeniz Bölgesi Yayla Turizminin Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10 (Ek Sayı), 307-316.

- Kaya, Z. ve Şahin, M. (2013). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 93-114.
- K.C., A., Rijal, K. and Sapkota, R. P. (2015). Role of Ecotourism in Environmental Conservation and Socioeconomic Development in Annapurna Conservation Area, Nepal. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 22 (3), 251-258.
- Kerstetter, D. L., Hou, J.-S., and Lin, C.-H. (2004). Profiling Taiwanese Ecotourists Using a Behavioral Approach. *Tourism Management*, 25 (4), 491-498.
- Khairat, G. and Maher, A. (2012). Integrating Sustainability into Tour Operator Business: an Innovative Approach in Sustainable Tourism. *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 7 (1), 213-233.
- Khan, M. M. (1997). Tourism Development and Dependency Theory: Mass Tourism vs. Ecotourism. *Annals of Tourism Research*, 24 (4), 988-991.
- Kılıçlar, A.ve Çevrimkaya, M. (2019). Turist Rehberlerinin Performanslarının Turist Memnuniyetine Etkileri. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 136-145.
- Kıvılcım, B. (2020). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Seyahat Acentalarının Ekoturizm Faaliyetleri: Doğu Karadeniz Bölgesinde Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kızılırmak, İ., Kaya, F., Yıldız, S. ve Kurtulay, Z. (2017). Yerel Paydaşların Ekoturizme Yönelik Yaklaşımları: Erzincan Destinasyonu Örneği. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, IV, 189-202.
- Kiatkawsin, K. and Han, H. (2017). Young Travelers' Intention to Behave Pro-Environmentally: Merging the Value-Belief-Norm Theory and the Expectancy Theory. *Tourism Management*, 59, 76-88.
- Killen, R. E. (2023). *Balancing Conservation and Enjoyment: A Case Study of Sustainable Tourism in Yellowstone National Park*. Senior Theses, 621.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. (Third Edition). New York: The Guilford Press.
- Koçoğlu, C. M. ve Yıldırım Kalem, M. (2023). Turist Rehberi Performansının Turist Memnuniyeti ve Destinasyon Sadakati Üzerine Etkisi: Uzak Doğulu Turistler Üzerinde Bir Uygulama. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 10 (2), 858-881.

- Konurhan, Z. (2019). *Kaş ve Demre İlçesi Kıyılarında Su altı Dalış Turizmi*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kozak, M. (2017). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri* (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köroğlu, Ö. (2011). *İş Doyumu ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Performansla İlişkisi: Turist Rehberleri Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köroğlu, Ö. ve Avcıkurt, C. (2014). Turist Rehberlerinin Motivasyonu ile Performansları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 45-59.
- Köroğlu, Ö. ve GÜDÜ Demirbulat, Ö. (2017). Rehberlikte Sertifikasyon Kalifikasyon ve Uzmanlaşma. F. Ö. Güzel., V. Altıntaş., İ. Şahin. (Edt.), *Turist Rehberliği Araştırmaları Öngörüler ve Uygulamalar* (Birinci Baskı) içinde (s.58-59). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köroğlu, Ö. and Güzel, Ö. (2013). Visitor Perceptions of the Role of Tour Guides in Natural Resource Management and Sustainable Tourism. *Romanian Economic Business Review*, 8 (4.1), 69-80.
- Köroğlu, O., Köroğlu, A. ve Bilge, A. (2012). Doğaya Dayalı Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetleri İçerisinde Turist Rehberlerinin Rollerini Üzerine Bir İnceleme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22), 131-139.
- Köse, E., (2010). Bilimsel Araştırma Modelleri. R. Y. Kıncal (Edt.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s.99-123). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kropinova, E. G., Anokhin, A. Y. and Primak, T. K. (2023). Ecotourism- A 21st Century necessity or Responding to Consumer Demand?. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 46 (1), 37-45.
- Krüger, O. (2005). The role of Ecotourism in Conservation: Panacea or Pandora's box?. *Biodiversity and Conservation*, 14, 579-600.
- Kul, E., Dedeoğlu, B.B., Nuray Küçükergin, F., De Martino, M. and Okumus, F. (2024). The Role of Tour Guide Competency in The Cultural Tour Experience: The Case of Cappadocia, *International Hospitality Review*. <https://doi.org/10.1108/IHR-04-2023-0021>
- Laarman, J. G. and Durst, P. B. (1987). Nature Travel in the Tropics. *Journal of Forestry*, 85 (5), 43-46.
- Landorf, C. (2009). Managing for Sustainable Tourism: A Review of Six Cultural World Heritage Sites. *Journal of Sustainable Tourism*, 17 (1), 53-70.

- Lee, T. H. (2007). Ecotourism Behavioural Model of National Forest Recreation Areas in Taiwan. *International Forestry Review*, 9 (3), 771-785.
- Lee, T. H. (2009) A Structural Model to Examine How Destination Image, Attitude, and Motivation Affect the Future Behavior of Tourists. *Leisure Sciences*, 31, 215-236.
- Lee, T. H. (2011). How Recreation Involvement, Place Attachment and Conservation Commitment Affect Environmentally Responsible Behavior. *Journal of Sustainable Tourism*, 19 (7), 895-915.
- Lee, T. H. (2013). Influence Analysis of Community resident Support for Sustainable Tourism Development. *Tourism Management*, 34, 37-46.
- Lee, T. H. and Jan, F. (2015). The Influence of Recreation Experience and Environmental Attitude on the Environmentally Responsible Behavior of Community-Based Tourists in Taiwan. *Journal of Sustainable Tourism*, 23 (7), 1063-1094.
- Lee, T. H. and Jan, F. H. (2018). Ecotourism Behavior of Nature-Based Tourists: An Integrative Framework. *Journal of Travel Research*, 57 (6), 792-810.
- Lee, T. H., Jan, F. H. and Huang, G. W. (2015). The Influence of Recreation Experiences on Environmentally Responsible Behavior: The case of Liuku Island, Taiwan. *Journal of Sustainable Tourism*, 23 (6), 947-967.
- Leri, I., and Theodoridis, P. (2019). The Effects of the Winery Visitor Experience on Emotions, Satisfaction and on Post-visit Behaviour Intentions. *Tourism Review*. DOI: <http://dx.doi.org/10.1108/TR-07-2018-0092>
- Li, J., Lee, T. J., Chen, N. and Park, K. S. (2022). Pro-Environmental Behaviour of the Residents in Sensitive Tourism Destinations. *Sage*, 29 (2), 291-308.
- Lin, Y., Ting, Y., Hsu, Y. and Wu, C. (2014). Tourists Perceptions of Tour Guides in Visiting Taiwan. *International Journal of Organizational Innovation*, 6 (4), 192-202.
- Lindberg, K. (1991). Policies for Maximizing Nature Tourism's Ecological and Economic Benefits. *International Conservation Financing Project Working Paper* (pp. 1-37), Washington, DC: World Resources Institute.
- Lindenberg, S. and Steg, L. (2013). Goal-framing Theory and Norm-Guided Environmental Behavior. In H. van Trijp (Ed.), *Encouraging Sustainable Behavior: Psychology and the Environment* (pp. 37-54).
- Line, N. D., Hanks, L. and Miao, L. (2018). Image Matters: Incentivizing Green Tourism Behavior. *Journal of Travel Research*, 57, 296-309.

- Littlefair, C. and Buckley, R. (2008). Interpretation Reduces Ecological Impacts of Visitors to World Heritage Site. *Royal Swedish Academy of Sciences, Ambio*, 37 (5), 338-341.
- Luong, T.-B. (2023). Eco-destination Image, Environment Beliefs, Ecotourism Attitudes, and Ecotourism Intention: the Moderating Role of Biospheric Values. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 57, 315-326.
- Ma, A., Chow, A., Cheung, L., Lee, K. and Liu, S. (2018). Impacts of Tourists' Sociodemographic Characteristics on the Travel Motivation and Satisfaction: The Case of Protected Areas in South China. *Sustainability*, 10 (10), 3388.
- Mafi, M., Pratt S. and Trupp, A. (2019). Determining Ecotourism Satisfaction Attributes -A Case Study of An Ecolodge In Fiji. *Journal of Ecotourism*, 1-23.
- Mak, B. and Chan, D. (2019). Sustainable Tourist Behaviour: The Perspective of Economic Sustainability. In Y. Ekinici, L. Sharples, G. Vigliani and D. Gursoy (Eds.), *9th Advances in Hospitality and Tourism Marketing and Management* (pp. 427-430). Portsmouth, United Kingdom.
- Marion, J. L. and Reid, S. E. (2007). Minimising Visitor Impacts to Protected areas: The efficacy of low Impact Education Programmes. *Journal of Sustainable Tourism*, 15 (1), 5-27.
- Marquart-Pyatt, S. T. (2012). Contextual Influences on Environmental Concerns Cross-Nationally: A Multilevel Investigation. *Social Science Research*, 41 (5), 1085-1099.
- Matsushima, H. (2007). Effects of Using Interpretation Method in Regard to Public Beach Management at Ishikari Coast, Hokkaido. *Landscape Research Japan*, 70 (5), 523-526.
- Mbaiwa, J. E. (2005). The Socio-cultural Impacts of Tourism Development in the Okavango Delta, Botswana. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 2 (3), 163-185.
- McDonnell, I. (2001). The Role of the Tour Guide in Transferring Cultural Understanding. Working Paper, No. 3, (02.04.2024) chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/2100/893/1/1stwp3.pdf
- McGrath, G.M. (2005). Tour Guides as Interpreters of Archaeological Sites: Heritage Tourism in Cusco, Peru. (Doctoral Dissertation). University of Surrey. Retrieved from <https://openresearch.surrey.ac.uk/esploro/outputs/doctoral/Tour-Guides-asInterpreters-of-Archaeological/99513735402346>
- McGrath G. (2007). Towards Developing Tour Guides as Interpreters of Cultural Heritage: The case of Cusco. Quality Assurance and Certification in Ecotourism. 10.1079/9781845932374.0364

- McKercher, B., Prideaux, B., Cheung, C., and Law, R. (2010). Achieving Voluntary Reductions in the Carbon Footprint of Tourism and Climate Change. *Journal of Sustainable Tourism*, 18 (3), 297-317.
- McKercher, B. and Prideaux, B. (2011). Are Tourism Impacts low on Personal Environmental Agendas?. *Journal of Sustainable Tourism*, 19 (3), 325-345.
- Mehmetoğlu, M. (2007). Typologising Nature-based Tourists by Activity-Theoretical and Practical Implications. *Tourism Management*, 28 (3), 651-660.
- Milfont, T. L. and Markowitz, E. (2016). Sustainable Consumer Behavior: A Multilevel Perspective. *Current Opinion in Psychology*, 10, 112-117.
- Milićević, S., Lakićević, M. and Petrović, J. (2020). The Influence of Demographic Characteristics of Tourist on the Tourist's Attitudes About the Tourism Product: Case of Vrnjačka Banja, Serbia. *Economy and Market Communication Review*, X (1), 81-102.
- Millennium Ecosystem Assessment. (2005). *Ecosystems and Human Well-being: Biodiversity Synthesis*. World Resources Institute, Washington, DC.
- Moon, H. and Han, H. (2019). Tourist Experience Quality and Loyalty to an Island Destination: The Moderating Impact of Destination Image. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 36 (1), 43-59.
- Mossaz, A., Buckley, R. C. and Castley, J. G. (2015). Ecotourism Contributions to Conservation of African Big Cats. *Journal for Nature Conservation*, 28, 112-118.
- Mossberg, L. L. (1995). Tour Leaders and Their Importance in Charter Tours. *Tourism Management*, 16 (6), 437-445.
- Mossberg, L. (2003). A Marketing Approach to the Tourist Experience. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 1 (7), 59-74.
- Narasimha Reddy, T. L. and Ramana, D. V. (2009). Tourists Perception and Satisfaction With Cultural /Heritage Sites: Chittoor District in Andhra Pradesh. *I-manager's Journal on Management*, 4 (2), 47-62.
- Neto, F. (2003). A New Approach to Sustainable Tourism Development: Moving Beyond Environmental Protection. *Natural Resources Forum*, 27, 212-222.
- Nguyen, A. H. (2015). *The Impacts of Tour Guide Performance on Foreign Tourist Satisfaction and Destination Loyalty in Vietnam*. Doctoral Dissertation. University of Western Sydney, Australia.
- Nimri, R., Patiar, A., Kensbock, S. and Jin, X. (2020). Consumers' Intention to Stay in Green Hotels in Australia: Theorization and Implications. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 44 (1), 149-168.

- Niodziolka, İ. (2014). Sustainable Tourism Development. *Regional Formation and Development Studies*, 3 (8), 157-166.
- O'Neill, A. C. (2002). What Globalization Means for Ecotourism: Managing Globalization's Impacts on Ecotourism in Developing Countries. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 9 (2), 501-528.
- Onions, C. T. (1964). *The Shorter Oxford English Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.
- Onisto, L. (1999). The Business of Sustainability. *Ecological Economics*, 29 (1), 37-43.
- Orams, M.B. (2001). Types of Ecotourism. Weaver, D. (Ed.), *The Encyclopedia of Ecotourism* içinde (s. 23-36). New York: CABI.
- Ormsby, A. and Mannle, K. (2006). Ecotourism Benefits and the Role of Local Guides at Masoala National Park, Madagascar. *Journal of Sustainable Tourism*, 14 (3), 271-287.
- Orru, K., Poom, A. and Nordlund, A. (2019). Socio-structural and Psychological Factors Behind car Use: Comparing Northern and Eastern Europe. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 119, 313-325.
- Oviedo-Garcia, M. A., Castellanos-Verdugo, M., Vega-Vazquez, M., and Orgaz-Agüera, F. (2016). The Mediating Roles of the Overall Perceived Value of the Ecotourism Site and Attitudes Towards Ecotourism in Sustainability Through the Key Relationship Ecotourism Knowledge-Ecotourist Satisfaction. *International Journal of Tourism Research*, 19 (2), 203-213.
- Öter, Z. (2017). Turist Rehberliğinde Etik. F. Ö. Güzel., V. Altıntaş., İ. Şahin. (Edt.), *Turist Rehberliği Araştırmaları Öngörüler ve Uygulamalar* içinde (s.44-120). Birinci Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özdemir, B., Aksu, A., Ehtiyar, R., Çizel, B., Çizel, R.B. and İçigen, E. T. (2012). Relationships Among Tourist Profile, Satisfaction and Destination Loyalty: Examining Empirical Evidences in Antalya Region of Turkey. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 21, 506-540.
- Özdemir Uçgun, G. and Narci, M. T. (2022). The Role of Demographic Factors in Tourists' Sustainability Consciousness, Sustainable Tourism Awareness and Purchasing Behavior. *Journal of Tourismology*, 8 (2), 215-237.
- Özmutaf, N. M. (2007). Örgütlerde Bireysel Performans Unsurları ve Çatışma. *Journal of Economics and Administrative Sciences*, 8 (2), 41-60.
- Pan, L. and Lu, L. (2020). Traveling To a Gendered Destination: A goal-Framed Advertising Perspective. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 44 (3), 499-522.

- Panayiotopoulos, A. and Pisano, C. (2019). Overtourism Dystopias and Socialist Utopias: Towards an Urban Armature for Dubrovnik. *Tourism Planning and Development*, 16(4), 393-410.
- Paudel, S. and Nyaupane, G. (2013). The Role Interpretative Tour Guiding in Sustainable Destination Management: A Comparison Between Guided and Nonguided Tourists. *Journal of Travel Research*, 52 (5), 659-672.
- Pearce, P. L. (2020). Controlling Disturbing Tourist Behaviour: A Perspective Article. *Tourism Review*, 75 (1), 225-227.
- Periera, E. (2005). How Do Tourist Guides Add Value to An Ecotour? Interpreting Interpretation in the State of Amazonas, Brazil. *Hospitality Review*, 23 (2), 1-8.
- Pereira, E. M. and Mykletun, R. J. (2012). Guides as Contributors to Sustainable Tourism? A case Study from the Amazon. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 12 (1), 74-94.
- Perugini, M. and Bagozzi, R. P. (2001). The Role of Desires and Anticipated Emotions in Goal-directed Behaviours: Broadening and Deepening the Theory of Planned Behaviour. *British Journal of Social Psychology*, 40 (1), 79-98.
- Perkins, H. and Grace, D.A. (2009). Ecotourism: Supply of Nature or Tourist Demand?. *Journal of Ecotourism*, 8 (3), 223-236.
- Pfarr, C. (2001). Concepts of Sustainable Development, Sustainable Tourism, and Ecotourism: Definitions, Principles, and linkages. *Scandinavian Journal of Hospitality & Tourism*, 1 (1), 68-71.
- Pinna, M. (2020). Do Gender Identities of Femininity and Masculinity Affect the Intention to buy Ethical Products?. *Psychology and Marketing*, 37 (3), 384-397.
- Pizam, A., Shapoval, V. and Ellis, T. (2016). Customer Satisfaction and its Measurement in Hospitality Enterprises: A Revisit and Update. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 11 (7), 326-339.
- Polat, T. (2001). *Seyahat İşletmelerinde Profesyonel Turist Rehberliği, Rehberlik Mesleğinin Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine bir Alan Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pond, K. L. (1993). *The Professional Guide*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Pooley, J. A. and O'Connor, M. (2000). Environmental Education and Attitudes. *Environment & Behavior*, 32 (5), 711-723.

- Poria, Y., Biran, A. and Reichel, A. (2009). Visitors' Preferences for Interpretation at Heritage Sites. *Journal of Travel Research*, 48 (1), 92-105.
- Poudel, S. and Nyaupane, G. P. (2017). Understanding Environmentally Responsible Behaviour of Ecotourists: The Reasoned Action Approach. *Tourism Planning and Development*, 14 (3), 337-352.
- Pu, P., Cheng, L., Samarathunga, W. and Wall, G. (2023). Tour Guides' Sustainable Tourism Practices in Host-Guest Interactions: When Tibet Meets the West. *Tourism Review*, 78 (3), 808-833.
- Puhakka, R., Sarkki, S., Cottrell S. P. and Siikamaki, P. (2009). Local Discourses and International Initiatives: Sociocultural Sustainability of Tourism in Oulanka National Park, Finland. *Journal of Sustainable Tourism*, 17 (5), 529-549.
- Pulido-Fernandez, J. I., Cardenas-Garcia, P. J. and Espinosa-Pulido, J. A. (2019). Does Environmental Sustainability Contribute to Tourism Growth? An Analysis at the Country Level. *Journal of Cleaner Production*, 213, 309-319.
- Qiu, H., Fan, D. X. F., Lyu, J., Lin, P. M. C. and Jenkins, C. L. (2019). Analyzing the Economic Sustainability of Tourism Development: Evidence from Hong Kong. *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 43 (2), 226-248.
- Quaglione, D., Cassetta, E., Crociata, A., Marra, A. and Sarra, A. (2019). An Assessment of The Role of Cultural Capital on Sustainable Mobility Behaviours: Conceptual Framework and Empirical Evidence. *Socio-Economic Planning Sciences*, 66, 24-34.
- Rack, J. (2015). *A Brief History of Sustainability*. The World Energy Foundation.
- Ramkissoon, H., David, L., Smith, G. and Weiler, B. (2013). Testing the Dimensionality of Place Attachment and its Relationships with place Satisfaction and Pro-environmental Behaviors: A Structural Equation Modelling Approach. *Tourism Management*, 36, 552-566.
- Ramkissoon, H., Mavondo, F. and Uysal, M. (2018). Social Involvement and Park Citizenship as Moderators for Quality of life in a National Park. *Journal of Sustainable Tourism*, 26 (3), 341-361.
- Randall, C. and Rollins, R. B. (2009). Visitor Perceptions of The Role of Tour Guides in Natural Areas. *Journal of Sustainable Tourism*, 17 (3), 357-374.
- Regmi, K. D. and Walter, P. (2016). Modernisation Theory, Ecotourism Policy, and Sustainable Development for Poor Countries of The Global South: Perspectives from Nepal. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 1-15.
- Reisinger, Y. and Steiner, C. (2006). Reconceptualising Interpretation: The Role of Tour Guides in Authentic Tourism. *Current Issues in Tourism*, 9 (6), 481-498.

- Riaz, M., Riaz, A. R. and Jabeen, S. (2022). Ecotourism Evaluation of Concepts and Impact on Germany. *Academy of Entrepreneurship Journal*, 28 (6), 1-16.
- Robertes, L. and Hall, D. (2003). *Rural Tourism and Recreation Principles and Practice*. UK: CABI Publishing.
- Rabotic, B. (2011). American Tourists' Perceptions of Tourist Guides in Belgrade. *Journal of Economics*, 2 (2), 151-161.
- Saayman, M. (2009). *Ecotourism: Getting Back to Basics*. Potchefstroom: Institute for Tourism and Leisure Studies. North-West University.
- Sahilli Birdir, S. ve Taşbey, S. (2020). Yerli Turistlerin Profesyonel Turist Rehberlerinden Beklentilerinin İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (2), 231-250.
- Sakalasooriya, N. (2021). Conceptual Analysis of Sustainability and Sustainable Development. *Open Journal of Social Sciences*, 9, 396-414.
- Salazar, N. B. (2005). Tourism and Glocalization "Local" Tour Guiding". *Annals of Tourism Research*, 32 (3), 628-646.
- Salazar, N. B. (2012). Community-based Cultural Tourism: Issues, Threats and Opportunities. *Journal of Sustainable Tourism*, 20 (1), 9-22.
- Salman, A., Jaafar, M. and Mohamad, D. (2020). Strengthening Sustainability: A Thematic Synthesis of Globally Published Ecotourism Frameworks. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 9 (3), 246-258.
- Sangpikul, A. (2020). Tourist Perceptions of Guided Ecotourism Tours in Thailand. *Tourism and Hospitality Research*, 20, 245-256.
- Saruhan, Ş. C. ve Özdemirci, A. (2011). *Bilim, Felsefe ve Metodoloji* (2. Baskı). İstanbul: Beta.
- Scarpaci, C., Dayanthi, N. and Corkeron P. J. (2003). Compliance with Regulations by 'Swim-with-Dolphins' Operations in Port Phillip Bay, Victoria, Australia. *Environmental Management*, 31 (3), 342-7.
- Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and The Empowerment of Local Communities. *Tourism Management*, 245-249.
- Schwartz, S. H. ve Howard, J. A. (1981). A Normative Decision-Making Model of Altruism. In J. P. Rushton (Ed.), *Altruism and Helping Behavior: Social, Personality, and Developmental Perspectives* (pp. 189-211). Hillsdale NJ: Erlbaum.
- Scott, D. (2011). Why Sustainable Tourism Must Address Climate Change. *Journal of Sustainable Tourism*, 19 (1), 17-34.

- Self, R. M., Self, D. R. and Haynes, J. B. (2010). Marketing Tourism In The Galapagos Islands: Ecotourism Or Greenwashing?. *International Business and Economics Research Journal*, 9 (6).
- Seraphin, H. (2013). The Contribution of Tour Guides To Destination Understanding And Image. The Case of Haiti Viaan Analysis of: ‘Bonjour Blanc’, A Journey through Haiti. *International Research Forum on Guided Tours*, Breda 4-6 April 2013.
- Shao, A. T. (2002). *Marketing Research: An Aid to Decision Making*. Cincinnati, Ohio: South-Western/Thomson Learning.
- Sharpley, R. (2000). Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide. *Journal of Sustainable Tourism*, 8 (1), 1-19.
- Sheng, L. and Tsui, Y. (2009). Taxing Tourism: Enhancing or Reducing Welfare. *Journal of Sustainable Tourism*, 17 (5), 627-635.
- Shi, L., Ma, J. Y. and Ann, C. O. (2023). Exploring the Effect of Tour Guide Cultural Interpretation on Tourists’ Loyalty in the Context of the Southern Journey by Emperor Qianlong. *Sustainability*, 15 (15), 11585.
- Syakier, W. A. and Hanafiah, M. H. (2021). Tour Guide Performances, Tourist Satisfaction And Behavioural Intentions: A Study On Tours In Kuala Lumpur City Centre. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 23 (3), 597-614.
- Sonuç, N. (2020). Culture, Tourism and Sustainability (Cultural Heritage and Sustainable Tourism, Social Sustainability of Tourism, Socio-Cultural Sustainability of Tourism). *Encyclopedia of Sustainable Management*, 1-7.
- Sorensen, F. and Jensen, J. (2015). Value Creation and Knowledge Development in Tourism Experience Encounters. *Tourism Management*, 46, 336-346.
- Sorensen, F. and Grindsted, T. S. (2021). Sustainability Approaches and Nature Tourism Development. *Annals of Tourism Research*, 91.
- Steg, L. and Vlek, C. (2009). Encouraging Pro-Environmental Behaviour: An Integrative Review and Research Agenda. *Journal of Environmental Psychology*, 29 (3), 309-317.
- Stanford, D. (2008). Exceptional Visitors’: Dimensions of Tourist Responsibility in the Context of New Zealand. *Journal of Sustainable Tourism*, 16 (3), 258-275.
- Stem, C. J., Lassoie, J. P., Lee, D. R., Deshler, D. D. and Schelhas, J. W. (2003). Community Participation in Ecotourism Benefits: The link to Conservation Practices and Perspectives. *Society & Natural Resources*, 16 (5), 387-413.

- Stern, P. C. (2000). New Environmental Theories: Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior. *Journal of Social Issues*, 56 (3), 407-424.
- Stern, P. C., Dietz, T., Abel, T., Guagnano, G. A. and Kalof, L. (1999). A Value-Belief-Norm Theory of Support for Social Movements: The Case of Environmentalism. *Human Ecology*, 6, 81-97.
- Sthapit, E., Coudounaris, N. and Björk, P. (2019). Extending the Memorable Tourism Experience Construct: An Investigation of Memories of local food Experiences. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 19 (4-5), 333-353.
- Streimikiene D, Svagzdiene B, Jasinskas E and Simanavicius A. (2020). Sustainable Tourism Development and Competitiveness: The systematic Literature Review. *Sustainable Development*, 1-13.
- Stronza, A. and Gordillo, J. (2008). Community Views of Ecotourism. *Annals of Tourism Research*, 35 (2), 448-468.
- Swarbrooke, J. (1999). Ecotourism. J. Swarbrooke (Ed.), *Sustainable Tourism Management* içinde (s. 319-329). New York: CABI Publishing.
- Syakier, W. A. and Hanafiah, M. H. (2022). Tour Guide Performances, Tourist Satisfaction and Behavioural Intentions: A Study on Tours in Kuala Lumpur City Centre. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 23 (3), 597-614.
- Tabachnick, B. G. and Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. (Sixth Edition). United States: Pearson Education.
- Tao, C. H. T., Eagles, P. F. J., and Smith, S. L. J. (2004). Profiling Taiwanese Ecotourists Using a Self-definition Approach. *Journal of Sustainable Tourism*, 12 (2), 149-254.
- Tătar, C., F., Herman, G., V. and Gozner M. (2018). Tourist Guides' Contribution to Sustainability in Romania. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 21 (1), 282-287.
- Taşçı, A. D. A. (2017). Consumer Demand for Sustainability Benchmarks in Tourism and Hospitality, *TourismReview*, 72 (4).
- Taşçı, A. D. A., Fyall, A. and Woosnam, K. M. (2022). Sustainable Tourism Consumer: Socio-Demographic, Psychographic and Behavioral Characteristics, *Tourism Review*, 77 (2), 341-375.
- Taşdemir, S. (2016). *Sürdürülebilir Ekoturizm Uygulamaları ve Potansiyel Belirlemeye Yönelik Geri Dönüşüm ve Çevre Yönetim Stratejileri: İzmir Karaburun Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Tetik, N. (2012). *Turist Rehberlerinin Ekoturizm Alanındaki Yeterlilikleri: Doğu Karadeniz Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tetik Dinç, N. ve GÜDÜ Demirebulat, Ö. (2019). Doğa Turları Rehberliği Alanında Uzmanlaşma. Ö. Güzel ve Ö. Köroğlu (Edt.), *Turist Rehberliğinde Uzmanlaşma-Özel İlgi Turlarından Özel konulara içinde* (s. 311-340). Ankara: Nobel Yayınları.
- Thøgersen, J. and Ölander, F. (2003). Spillover of Environment-Friendly Consumer Behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, 23 (3), 225-236.
- Toker, A. (2011). *Kültür Turizminin Sürdürülebilirliğinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Rolü: Ankara örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Trinanda, O. and Yuza Sari, A. (2020). Exploring Tourist Satisfactions in Eco-Tourism: Antecedents and Consequences. *Advances in Economics, Business and Management Research*, 124, 988-993.
- Tsiotsou, R. and Vasioti, E. (2006). Using Demographics and Leisure Activities to Predict Satisfaction with Tourism Services in Greece. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, 14 (2), 69-82.
- Turpcu, E. ve Çelikkanat Paslı, N. (2019). Ekoturizmin Etkileri ve Destinasyon Aidiyeti Arasındaki İlişkinin Analizi: Giresun İli Örneği. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 6 (4), 412-424.
- Türker, A. (2016). Duygusal Beceri Değerlendirme Sürecinin Müşteri Memnuniyetine Etkisi: Turist Rehberleri Üzerine Bir Uygulama. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 13 (2), 6-20.
- Türker, N. (2013). Batı Karadeniz Bölümü Ekoturizm Kaynaklarının Değerlendirilmesi ve Bir Ekoturizm Rotası Önerisi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (4), 1093-1128.
- Uslu, A., Alagöz, G. and Güneş, E. (2020). Socio-cultural, Economic, and Environmental Effects of Tourism from the Point of View of the Local Community. *Journal of Tourism and Services*, 11 (21), 1-21.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2013). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi* (Gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş 4. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Upadhaya S, Tiwari S, Poudyal B, Godar Chhetri S. and Dhungana N. (2022) Local people's Perception of the Impacts and Importance of Ecotourism in Central Nepal. *Plos One*, 17 (5).

- Vada, S., Prentice, C. and Hsiao, A. (2019). The Role of Positive Psychology in Tourists' Behavioural Intentions. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 51(May), 293-303.
- Van Der Weele, J. J., Flynn, M. P. and Van Der Wolk, R. J. (2017). Broken Window Effect Interaction of Law and Social Norms View Project Belief Measurement in the Lab View Project Title: The Broken Windows Effect. *In Encyclopedia of Law and Economics*. Springer (pp. 1-4).
- VanHeuvelen, T. and Summers, N. (2019). Divergent Roads: A Cross-national Intercohort Analysis of Affluence and Environmental Concern. *Social Science Research*, 82, 72-91.
- Valdivieso, J. C., Eagles, P. F. J. and Gil, J. C. (2015). Efficient Management Capacity Evaluation of Tourism in Protected Areas. *Journal of Environmental Planning and Management*, 58 (9), 1544-1561.
- Valentine, P.S. (1992). Nature-Based Tourism. B. Weiler and C. M. Hall (Eds.), *Special Interest Tourism* içinde (s. 102-127). London: Belhaven Press.
- Wall, G. (1994). Ecotourism: Old Wine in New Bottles?. *Trends*, 31 (2), 4-9.
- Walls, A., Okumus, F., Wang, Y. and Kwun, D. J. W. (2011). Understanding the Consumer Experience: An Exploratory Study of Luxury Hotels. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 20 (2), 166-197.
- Wang, C., Zhang, J., Cao, J., Hu, H. and Yu, P. (2019). The Influence of Environmental Background on Tourists' Environmentally Responsible Behaviour. *Journal of Environmental Management*, 231, 804-810.
- Wang, C., Zhang, J., Yu, P. and Hu, H. (2018). The Theory of Planned Behavior as a Model for Understanding Tourists' Responsible Environmental Behaviors: The Moderating Role of Environmental Interpretations. *Journal of Cleaner Production*, 194, 425-434.
- Wang, W., Wu, J., Wu, M. Y. and Pearce, P. L. (2018). Shaping Tourists' Green Behavior: The Hosts' efforts at Rural Chinese B&Bs. *Journal of Destination Marketing and Management*, 9, 194-203.
- Warren, C. and Coghlan, A. (2016). Using Character Strength-Based Activities to Design Proenvironmental Behaviours Into the Tourist Experience. *Anatolia*, 27 (4), 480-492.
- Watson, J. E. M., Dudley, N., Segan, D. B. and Hockings, M. (2014). The Performance and Potential of Protected Areas. *Nature*, 515, 67-73.
- Wearing, S and John Neil (1999). *Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

- Wearing, S. and Neil, J. (2009). *Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities*. 2nd Edition. London: Butterworth/Elsevier.
- Weaver, D.B. (2001). *Ecotourism*. Sydney, AT: Wiley.
- Weaver, D. B. and Lawton, L. J. (2002). Overnight Ecotourist Market Segmentation in the Gold Coast Hinterland of Australia. *Journal of Travel Research*, 40 (3), 270-280.
- Weiler. B. and Black, R. (2015). *Tour Guiding Research Insights, Issues and Implications*. Canada: Channel View Publications.
- Weiler B. and Kim A. K. (2011). Tour Guides as Agents of Sustainability: Rhetoric, Reality and Implications for Research. *Tourism Recreation Research*, 36 (2), 113-125.
- Weiler, B. and Walker, K. (2014). Enhancing the Visitor Experience: Reconceptualising the Tour Guide's Communicative Role. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 21, 90-99.
- Wen, J., and Tisdell, C. (1995). *Ecotourism: Its Boundaries and Its Economies with Examples from China*. Working Paper No. 11, Queensland, Australia, The University of Queensland.
- West, P., Igoe, J. and Brockington, D. (2006). Parks and Peoples: The Social Impact of Protected Areas. *Annual Review of Anthropology*, 35, 251-277.
- Wiles, R. and Hall, T. E. (2005). Can Interpretive Messages Change Park Visitors' Views on Wildland Fire?. *Journal of Interpretation Research*, 10 (2), 18-35.
- Wiley, D. N., Moller, J. C., Pace, R. M. and Carlson, C. (2008). Effectiveness of Voluntary Conservation Agreements: Case Study of Endangered Whales and Commercial Whale Watching. *Conservation Biology*, 22, 450-57.
- Xu, S., Kim, H. J., Liang, M., and Ryu, K. (2018). Interrelationships Between Tourist Involvement, Tourist Experience, and Environmentally Responsible Behavior: A Case Study of Nansha Wetland Park, China. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 35 (7), 856-868.
- Yadav, R. and Pathak, G. S. (2017). Determinants of Consumers' Green Purchase Behavior in a Developing Nation: Applying and Extending the Theory of Planned Behavior. *Ecological Economics*, 134, 114-122.
- Yenipınar, U. ve Eser, S. (2015). Sürdürülebilir Destinasyon Yönetiminde Turist Rehberlerinin Rollerini. A. Kelkit, Ş. O. Mercan ve H. M. Yıldırım (Edt.), *16. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 818-832). Ankara: Detay Yayıncılık.

- Yenipınar, U. ve Zorkirişci, A. (2013). Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Turist Rehberliği Eğitimi. *Cag University Journal of Social Sciences*, 10 (2), 111-136.
- Yeşil, R. (2010). Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemleri. R. Y. Kıncal (Edt.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 49-77). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yeşiltaş, M., Çeken, H. ve Öztürk, İ. (2009). Karadeniz Bölgesindeki Turizm Olanaklarının Swot Analizi ile Değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (3), 250-269.
- Yılmaz, G.E. (2017). Turist Rehberliği. M. Akoğlan, Kozak (Edt.), *Rekreasyonel Liderlik ve Turist Rehberliği* içinde (s. 118-134). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yılmaz, H. (2008). *Turizm Çeşitlendirilmesi Kapsamında Ekoturizm Ürünü Olarak Tatil Çiftlikleri: Türkiye'deki Tatil Çiftliklerine Yönelik SWOT Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, N., Özsoy, A. ve Demirel İli, N. (2025). Tour Guide Performance Through the Eyes of Tourists: An Analysis of User-Generated Reviews on Expedia. *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 10 (1), 65-78.
- Yılmaz, V. ve Dalbudak İlhan, Z. (2018). Aracı Değişken Etkisinin İncelenmesi: Yüksek Hızlı Tren İşletmeciliği Üzerine bir Uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14 (2).
- Yılmaz, Y., Üngüren, E. and Kaçmaz, Y. Y. (2019). Determination of Managers' Attitudes Towards Eco-labeling Applied in the Context of Sustainable Tourism and Evaluation of the Effects of Ecolabeling on Accommodation Enterprises. *Sustainability*, 11 (18), 5069.
- Yu, X., Betty W. and Sam H. (2001). Intercultural Communication and Mediation: A Framework for Analysis the Intercultural Competence of Chinese Tour Guides. *Journal of Vacation Marketing*, 8 (1), 75-87.
- Yurtseven, H. R., Erkul, H. ve Morkoç, D. K. (2013). *Örneklerle Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Zhang, H. and Chow, Q. I. (2004). Application of Importance-Performance Model in Tour Guides' Performance: Evidence From Mainland Chinese Outbound Visitors in Hong Kong. *Tourism Management*, 25 (1), 81-91.
- Zhao, Y., Chau, K., Shen, H., Duan, X. and Huang, S. (2020). The Influence of Tourists' Perceived Value and Demographic Characteristics on the Homestay industry: A study Based on Social Stratification Theory. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 45, 479-485.

http-1:

<https://whc.unesco.org/en/collections/33/> (Erişim Tarihi: 30.05.2024).

http-2:

<https://www.unesco.org/en/brief> (Erişim Tarihi: 01.10.2022).

http-3:

https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/living_planet_report_2008.pdf (Erişim Tarihi: 24.10.2022).

http-4:

<http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm> (Erişim Tarihi: 20.10.2022).

http-5:

<http://www.unep.org/ecosystemmanagement/Portals/7/Documents/policy%20series%202%20-%20small.pdf> (Erişim Tarihi: 21.10.2022).

http-6:

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (Erişim Tarihi: 21.10.2022).

http-7:

<https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992> (Erişim Tarihi: 22.10.2022).

http-8:

<https://whc.unesco.org/en/collections/33/> (Erişim Tarihi: 30.05.2024).

http-9:

<https://www.tureb.org.tr/Sayfa?id=27> (Erişim Tarihi: 01.02.2025).

EK-1 Anket Formu

Değerli Katılımcı,

“EKOTURİZM FAALİYETLERİNDE HİZMET VEREN TURİST REHBERLERİNİN PERFORMANSININ ZİYARETÇİLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DAVRANIŞINA ETKİSİ: KARADENİZ BÖLGESİ ÖRNEĞİ” başlıklı bu çalışma Öğretim Görevlisi Hediye Gürsoy ve danışmanı Prof. Dr. Sebahattin Karaman tarafından yürütülen doktora tez çalışmasıdır. Doktora tezine veri toplamak amacıyla hazırlanan bu anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER”, ikinci bölümde “TURİST REHBERLERİNİN PERFORMANSININ ZİYARETÇİLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DAVRANIŞINA ETKİLERİ” değerlendirmeye yönelik sorular ve maddeler yer almaktadır.

Araştırmada vereceğiniz bilgiler gizli kalacak, bütün veriler araştırmacılar tarafından toplanıp analiz edilecektir. Elde edilen bilgiler, yalnızca bilimsel çalışmalar için kullanılacak ve üçüncü şahıslar ile kesinlikle paylaşılmayacaktır. Bu araştırma gönüllülük esasına dayanmaktadır. İstedikiniz zaman bu araştırmadan çekilebilirsiniz. Araştırma sonuçlarının gerçeği yansıtabilmesi ve güvenilir olabilmesi için, soruların dikkatle ve içtenlikle yanıtlanması son derece önemlidir.

Ölçek maddelerinde yer alan bazı kavramlara ilişkin açıklamalar aşağıda yapılmıştır.

-Ekoturizm, çevrenin ve yerel insanların refah düzeylerinin korunması, doğal alanlara karşı sorumlu seyahat hareketi ve eğitimidir.

-Flora, bitki; **fauna** ise hayvan toplulukları anlamına gelmektedir.

-Endemik türler ise belirli bir alanda yaşayan ve sadece o yöreye has olan türlerdir.

Öğr. Gör. Hediye GÜRSOY
Nişantaşı Üniversitesi

Prof. Dr. Sebahattin KARAMAN
Balıkesir Üniversitesi

Değerli vaktinizi ayırdığınız ve katılım sağladığınız için teşekkürler.

Cinsiyetiniz?	Kadın ( ) Erkek ( )
Yaşınız?	18-28 yaş ( ) 29-39 yaş ( ) 40-50 yaş ( ) 51 yaş ve üzeri ( )
Eğitim Durumunuz?	İlköğretim ( ) Ortaöğretim ( ) Üniversite ( ) Lisansüstü ( )

Mesleğiniz?	Çalışmıyor/Ev hanımı ( ) Kamu Sektörü ( ) Özel Sektör ( ) Serbest Meslek/ Kendi İş ( ) Öğrenci ( )
Katıldığınız Rehberli Tur Sayısı?	1-2 kez ( ) 3-4 kez ( ) 5 ve üzeri ( )

EKOTURİZM FAALİYETLERİNDE HİZMET VEREN TURİST REHBERLERİNİN PERFORMANSININ ZİYARETÇİLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DAVRANIŞINA ETKİSİ	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Aşağıda yer alan maddeleri okuduktan sonra, her bir maddenin karşısına (X) işareti koymak suretiyle ilgili maddeye katılma düzeyinizi belirtiniz.					
Turist rehberi, ekoturizm deneyimimi (doğaya karşı manevi duygular, yerel topluma karşı daha koruyucu davranışlar) geliştiren çeşitli hizmetler sağladı.					
Turist rehberi, doğal alanların değerini daha iyi anlamamı sağladı.					
Turist rehberi, ziyaretçilerin doğal alanlardaki davranışlarının olası etkilerini (yangın, bitki ve hayvanların zarar görmesi vb.) grupta paylaştı.					
Turist rehberi, bölgenin korunmasında çok daha hassas ve kırılgan olan alanlardan (endemik bitkiler, vahşi yaşam ortamı vb.) bahsetti.					
Turist rehberi, grubu doğal alanlara karşı sorumlu davranmaya teşvik etti.					
Turist rehberi, tur sırasında grubun talimatları uygulamaya kararlı olduğundan (takip ederek, hatırlatma yaparak vb.) emin olmaya çalıştı.					
Turist rehberi, doğal alanlardaki mirasın korunmasına katkıda bulunmamı sağlayacak davranışlar (çöp toplama vb.) göstermemi sağladı.					
Turist rehberi, doğal mirasa nasıl saygı gösterilmesi (bitki ve hayvanlara zarar vermemek vb.) gerektiğini açıkladı.					
Turist rehberi, doğal alanlara karşı nasıl sorumlu davranılacağını (yere çöp atmamak vb.) anlattı.					
Turist rehberi, doğal alanlardaki rahatsızlık düzeyini minimuma indirmek için bazı talimat ve yönergeleri (flora, fauna, yerel halk vb. yönelik) bildirdi.					

Turist rehberi, ziyaretçiler ile yerel halk veya alan personeli arasında gerginlik oluşmasını engelledi.					
Turist rehberi sayesinde doğal alanlar hakkında birçok bilgi (bitki ve hayvan türleri, yerel halkın yaşayış biçimi vb.) edindim.					
Turist rehberi, ekoturizm deneyiminin zenginleşmesine katkıda bulundu.					
Turist rehberiyle ekoturizm deneyimi heyecan vericiydi.					
Karadeniz bölgesindeki doğal alanları ziyaret etmekten gerçekten keyif aldım.					
Karadeniz bölgesindeki doğal alanlara yaptığım ziyaret tüm beklentilerimi fazlasıyla karşıladı.					
Karadeniz bölgesindeki doğal alanları ziyaret etmeye karar verdiğim için şanslı olduğumu düşünüyorum.					
Turist rehberinin performansından memnunum.					
Karadeniz bölgesindeki doğal alanlarda yaşadığım ekoturizm deneyiminden memnunum.					
Karadeniz bölgesindeki doğal alanları bir turist rehberi ile ziyaret etmekten memnunum.					
Doğal alanları ziyaret ederken kurallara ve kısıtlamalara (bitkileri koparmamak, yere çöp atmamak vb.) uyuyorum.					
Doğal alanlardaki politika ve düzenlemelere saygı gösterilmesini destekliyorum.					
Yerel çevre kalitesini korumak istiyorum.					
Doğal alanlarda sorumlu davranışı başkalarına tavsiye etmeye hazırım.					
Doğal alanlara zarar verebilecek her türlü tahribat ve çevre kirliliğini alan yönetimine bildiririm.					
Doğal alanların korunması için bağışta (TEMA, ÇEKÜL, Doğa Derneği vb.) bulunmaya hazırım.					

EK-2 Etik Kurul Belgesi

Evrak Tarihi ve Sayısı: 14.10.2024-E.437958
Evrak Tarihi ve Sayısı: 14.10.2024-436781

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU

Toplantı Tarihi	: 04.10.2024
Toplantı Sayısı	: 2024/09
Toplantı Saati	: 14:00
Araştırmanın Başlığı	Türkçe :Ekoturizm Faaliyetlerinde Hizmet Veren Turist Rehberlerinin Performansının Ziyaretçilerin Sürdürülebilirlik Davranışına Etkisi: Karadeniz Bölgesi Örneği
	İngilizce : The Effect of the Performance of Tourist Guides Serving in Ecotourism Activities on the Sustainability Behavior of Visitors: The Case of the Black Sea Region
SORUMLU ARAŞTIRMACI	
Ad Soyad	: Prof. Dr. Sebahattin KARAMAN
Kurumu	: Balıkesir Üniversitesi/ Turizm Fakültesi
YARDIMCI ARAŞTIRMACI/ARAŞTIRMACILAR	
<u>Adı Soyadı</u> Hediye GÜRSOY	<u>Kurumu</u> Nişantaşı Üniversitesi

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu 04.10.2024 tarihinde Prof. Dr. Bayram ŞAHİN'in başkanlığında toplandı. Görüşme sonunda, yukarıda bilgileri yer alan araştırmanın Bilimsel Araştırma Etik Kurul Onay Belgesi talebi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunca değerlendirilmiş ve etik açıdan uygun bulunmuştur.

BAŞKAN
Prof. Dr. Bayram ŞAHİN

Prof. Dr. Sebahattin KARAMAN
Üye

Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU
Üye

Prof. Dr. Uğur GÜRGAN
Üye

Prof. Dr. Selvihan KILIÇ ATEŞ
Üye

Doç. Dr. İbrahim Murat BİCİL
Üye

Doç. Dr. Nuri Berk GÜNGÖR
Üye

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

